

Samhälle och litteratur på regional nivå

Om den utökade satsningen
på litteratur i Uppsala län

Pamela Schultz Nybacka

Om författaren

Pamela Schultz Nybacka är forskare och lektor vid Institutionen för Samhällsvetenskaper vid Södertörns högskola. Hon disputerade år 2011 med avhandlingen *Bookonomy. The Consumption Practice and Value of Book Reading*. Hon ansvarar för Konst, Kultur och Ekonomi-programmet vid Södertörns högskola samt utbildningen i Förlagskunskap vid Stockholms universitet. Hon är författare till bland annat den uppmärksammade boken ”Att hantera den dynamiska kontrasten mellan tradition och förnyelse. En studie av projekt Kompetensen inom Regionbibliotek Stockholm” (2013) och medförfattare till ”Biblioteksbesökets värde. En studie av besökarna vid Södertörns högskolebibliotek, Huddinges huvudbibliotek och Flemingsbergs områdesbibliotek” (2014). Hennes övriga forskning kretsar kring den litterära konsumentkulturen, populärlitterära varumärken samt konst i offentliga sammanhang.

Samhälle och litteratur på regional nivå

Om den utökade satsningen på
litteratur i Uppsala län

Pamela Schultz Nybacka
2017

Länsbibliotek Uppsala

Länsbibliotek Uppsala, 751 85 Uppsala
lansbiblioteket@region uppsala.se
www.region uppsala.se/lb

Layout och original: Byrå4, Uppsala 2017
Tryck: Sandvikens tryckeri, Sollentuna 2017
ISBN 978-91-979032-4-0

Författarens tack

Denna rapport har fått stöd av Länsbibliotek Uppsala inom ramen för ett projekt som medfinansieras genom regionala utvecklingsmedel från Statens Kulturråd.

Tack till länsbibliotekarie Malin Ögland och bibliotekskonsulent Stefan Eurenus för reflexiva samtal, djuplodande samverkan och en dos statistik. Tillsammans har vi öppnat gränspassager i såväl teori som praktik. Mötena med utredare Jeanette Wetterström, fil.dr., på Kultur och bildning, har varit ett välkommet återseende.

Sammantaget har arbetet och processerna ännu en gång visat styrkan och den ömsesidiga glädjen när forskning möter en praktisk verksamhet i ett gemensamt sammanhang. Ämnet för rapporten är rikhaltigt och kan inte göras rättvisa på ett litet utrymme. Det är många eldsjäalars arbete som ligger bakom satsningen på litteratur inom Uppsala län, några är nämnda och andra inte. Jag har fått god hjälp att granska texten i olika bitar och olika stadier av skrivandet. Alla eventuella luckor, svagheter och brister i arbetet är något jag ensam tar på mig ansvaret för.

Till sist vill jag även tacka min familj, som liksom jag älskar att vara i stugan i Uppsala län under våra långa, ljusa sommarlov. Nu vet vi att också litteraturen är en del av det vackra landskapet.

Pamela Schultz Nybacka,
10 januari 2017

Sammanfattning

Litteraturen är den konstform som oftast förknippas med demokrati och yttrandefrihet. Litteraturen uppstår inte i ett vakuum, utan i ett konkret sammanhang. Litteraturens roll för den sociala gemenskapen på lokal och regional nivå har fått större uppmärksamhet på senare år. Hur kan litteraturen delta i ett samhälles bildningsresa in i framtiden?

Länsbibliotek Uppsala inom landstinget gör en utökad satsning på Litteratur åren 2014–2017 (och med ett års förlängning). Landstingets övergripande kulturpolitiska mål är ett rikare konstliv, en ökad kulturell delaktighet samt en mer attraktiv livsmiljö. Satsningen på litteratur ska kunna nå ut till allmänheten och omfattar fyra delområden: 1) Bibliotekspersonal och bibliotek; 2) De professionella författarna; 3) Civilsamhälle och folkbildning; 4) Bokbranschen i vid mening. Insatserna syftar till att skapa nya samarbeten och tillsammans skall de kunna lyfta bibliotekens och litteraturens roll i samhällsutvecklingen. Satsningen görs med stöd från Statens Kulturråd, dels genom regionalt utvecklingsbidrag (2014–2016) och dels genom kultursamverkansmodellen, där litteraturen utgör ett nytt område.

Litteratur skapas genom en dynamik mellan aktörer. Detta kan beskrivas som ett kommunikativt kretslopp (Darnton, 1982) eller ett estetiskt spel mellan konstnären (t.ex. författaren), teknikern, publiken och kritikern (Guillet de Monthoux, 1993, 2004). Den regionala kulturförmedlingen har enligt Lars Furulands (1997) tidigare forskning en dubbel uppgift: dels att sätta lokalsamhället i kontakt med det nationella och internationella kulturlivet, dels att stimulera det lokala litteraturlivet. Detta skiljer sig alltså från arbetet med det centrala kulturutbudet, som tenderar att dominera. Biblioteken innehar en särställning i det lokala och regionala kulturlandskapet.

Ur ett kulturpolitiskt perspektiv finns det en oro att statens inflytande över regionerna inte har minskat, utan snarare ökat (Blomgren & Johannisson, 2016). Men regionbiblioteken befinner sig i mellanrummet mellan kultursamverkansmodellen och den nya bibliotekslagen. De har också kunnat skapa sig en ny, handledande roll för att möta samhälleliga förändringar (Schultz Nybacka, 2013). Det gäller att inte underskatta de regionala aktörernas vilja och förmåga att arbeta dubbelriktat.

Syftet med studien är att kritiskt granska grunden för arbetet att stödja och samordna litteraturen på regional nivå. Fokus ligger på projektets externa del-

områden (2–4 ovan). Frågeställningarna som väglett undersökningen hanteras i tre olika delar av studien:

- Vilka kritiska grundantaganden och utmaningar står kultur och bildning samt litteraturen inför idag? (Del I)
- Hur sker en regional satsning på litteraturen som konstform? (Del II)
- Hur ser det utvecklade kommunikativa kretsloppet kring litteraturen ut idag, givet samhälleliga förändringar under 2000-talet? (Del III)
- Hur kan det dubbelriktade arbetet att stödja och samordna litteraturen på regional nivå utvecklas inför framtiden? (Del III)

Studien bidrar till att belysa grundläggande och aktuella villkor för litteraturen regionalt och mot en fond av samhällelig förändring. Undersökningen skapar urskillning kring frågor som är särskilt brännande i vår tid. Ambitionen är att ge inspiration till utvecklingen av litteraturlivet på regional nivå och specifikt i Uppsala län. Utvärderingen har bedrivits aktivt i form av kvalitativ följeforskning mellan oktober 2015 och december 2016. Undersökningen är vetenskapligt förankrad och har löpt parallellt med satsningen. Datainsamlingen har skett genom dokumentstudier, aktivt deltagande och dokumentation vid projektmöten (inspirations-, referens-, arbets- och reflektionsmöten); skriftliga enkäter samt muntliga intervjuer.

Resultatet från forskningen, omvärldsutblicken och undersökningarna har gett impulser till en både breddad och fördjupad bild av arbetet med att stödja litteraturen regionalt. Grundtanken är att litteraturen kan öppna en gränspassage till nya områden och insikter, om än i fiktiva termer.

I fallet Uppsala län startade impulsen till en lokal och regional samling för litteraturen innan de gick med i Kultursamverkansmodellen. En enskild kulturskapare tog initiativ till att lyfta frågan och inventera nätverket och dess personer, evenemang och utvecklingstankar. Många av de satsningar och projekt som drivs idag är frukten av hängivet arbete både i civilsamhället och i offentliga organisationer. Litteraturen som konstform samlar eldsjälar och bidrar till samhällsutvecklingen. Kunskapsunderlaget om situationen i länet är idag mycket gediget.

Sammantaget är målpuppfyllelsen för landstingets utökade satsning på litteratur god. Satsningen skapar förutsättningar för ett rikare konstliv, en ökad kulturell delaktighet samt en mer attraktiv livsmiljö. Deltagandet är fullgott och bidrar till nätverkande och synlighet för länets aktörer. En kritisk granskning ger dock vid handen att de befintliga mönstren inom länet behöver utmanas i större utsträckning. Professionella författare kan vidgas till fler litterära

upphovspersoner (kulturjournalister och kritiker). Litteraturen som konstform öppnar för en syn på till exempel kulturell delaktighet i kvalitativa termer snarare än kvantitativa mått. Genom att anamma en (kompletterande) *relationell bildningssyn* kan Länsbibliotek Uppsala stödja litteraturlivets vidareutveckling och stärka dess egenutveckling. Härigenom kan den regionala biblioteksverksamheten förena sin handledande och samverkande roll. Den springande punkten är till vilken grad Länsbibliotek Uppsala ska anordna eller samordna program och arrangemang *för* länets aktörer eller om insatserna ska inriktas på (nya) strukturer för stöd och samverkan med länets aktörer. På så vis kommer även Länsbibliotek Uppsala att utveckla sin samskapande samhörighet med regionen.

Arbetet med undersökningens delområden har granskats och utvecklats utifrån tre sammanhängande aspekter: 1) bildningssyn, 2) samarbete och 3) mentorskap. Projektet har tagit ställning för ett *relationellt* bildningsbegrepp som kontrast till en individualistisk bildningssyn. Begreppet *medborgerlig bildning* är att se sig själv som en livaktig del av ett större sammanhang. En viktig kompetens inför framtiden är att kunna röra sig mellan olika slags sammanhang och situationer. Framtida förslag och åtgärder från Länsbibliotek Uppsala bör verka ömsesidigt utvecklande på alla involverade parter. Ett konkret figur, som undersökningen mynnat ut i är "bildningskartan" som är en matris för att kunna åskådliggöra projekt som berör uppfattningar och reflektioner kring kunskap och lärande på flera nivåer: i relation till sig själv, till andra och till sin omvärld.

Grunden för en livaktig medborgerlig bildning utgörs av samarbeten och samverkan mellan olika aktörer. Förmågan att kunna hantera diverse olikheter är avgörande för samhället. Samarbete och samhörighet bygger på känslan av gemensam tillhörighet genom "samspråk, samspråk, samtal, samarbete, samordning, samverkan. Samhörighet kan utgöra grund för en känsla inom en region. Mentorskap är en konkret grundmodell för att överbygga olikheter på olika nivåer genom ett ömsesidigt samarbete. Ett nytt mentorsprojekt sju sattes därför under hösten 2016. Den bärande tanken med mentorskap ur ett relationellt bildningsperspektiv är att båda parter lär av varandra samt om sig själva och andra, i världen. Modellen för mentorskapsprogrammet kan överföras till andra konstområden inom Kultur och bildning. För att undvika inlåsnings effekter inom respektive fält kan programmet över tid utvecklas i en konst- eller genreöverskridande riktning.

Studien föreslår en ny figur som beskriver litteraturens kommunikativa kretslopp. Den professionella bokbranschen har på senare år genomgått stora

omvandlingar, inte minst på grund av digitaliseringen. En uppdaterad variant av kommunikativa kretslopp verkar på olika sätt på olika samhällsnivåer: nationellt/statligt; region/län; lokalt/kommunalt – och nu även på det digitala området. Med nya medier och format lämnar förlagens marknadslogik plats för en *kommunikativ logik*. I ett samhälle där uppmärksamhet är en bristvara består valutan av de litterära aktörernas *dramaturgiska kapital* – förmågan att fånga uppmärksamhet och skapa sammanhang genom att gestalta en berättelse. Tidigare forskning har inte i tillräcklig mån belyst att också politiken utövar påverkan på litteraturens villkor: kulturpolitiken; bibliotekspolitiken, mediepolitiken, konst- och konstnärspolitiken, folkbildningspolitiken och näringspolitiken. En spaning är att landstingen och regionerna, snarare än kommunerna, i högre grad får axla kommunikationen kring kultur och bildning gentemot medborgarna.

Litteraturen som konstform verkar inte i ett estetiskt vakuum. Den skapas och förmedlas i samspel med andra konstarter. Avslutningsvis öppnar studien för en *trippelriktad uppgift* för kulturförmedlare på regional nivå. Uppgiften består i att stödja och samordna litteraturlivets utveckling lokalt, skapa relation till andra regionala arbetsfält och konstformer genom samarbeten och samverkan, samt koppla samman med det nationella och internationella kulturlivet. I sammanhanget kring Länsbibliotek Uppsala bidrar detta ytterligare till uppfyllelsen av Landstingets kulturpolitiska mål och framtidens möjligheter i regionen.

Innehåll

Författarens tack	3
Sammanfattning	4
I. Kultur och bildning	13
Inledning	13
Nuläge och bakgrund	15
Problemdiskussion	15
Syfte, frågeställningar och bidrag	18
Genomförande och struktur	19
Fördjupad diskussion om samhällsutmaningar och betydelsen av kultur och bildning	20
Om kultur och bildning bortom individen	22
Utblick: nulägesrapport från omvärlden	27
Aktuell konst- och konstnärspolitik	27
Nationell biblioteksstrategi	29
Digitalt först	30
Medieborgarna	31
Frågan om storregionerna	33
Civilsamhälle och folkbildning	34
Litteraturens kommunikativa kretslopp	37
Den sociala dimensionen och skiftet mot en kommunikativ logik	41
Det regionala litteraturlivet och den dubbla uppgiften	44
Författarna i blickfånget	46
Det digitala kommunikationskretsloppet	49
Författarens egenutgivning eller självpublicering	51
Det estetiska turnerspelet	56

II. Det regionala Uppsala som fallstudie	59
Landstingets vision och kulturpolitiska mål	60
Impulsen till litteraturen på lokal och regional nivå	61
Litteratursatsningen inom landstinget	64
Konstpolitikens inträde?	65
Projektreflektion: strukturernas betydelse	66
Civilsamhälle och folkbildning i Uppsala	67
Projektreflektioner: bildning och medborgerlig bildning	71
Mötesplats Litteratur	73
Mötesplats: Litteraturhus	76
Bokdagar i Dalsland – Nordiskt centrum för litterära upplevelser (Anita Alexandersson)	77
Det fria ordets hus i Växjö (Karin Hansson)	78
Litteraturhuset Trampolin i Sandviken (Åsa Wirén Jonsson & Karin Forsgren Anderung)	80
Projektreflektion: sammanlänkande mötesplatser	82
De professionella författarna	85
Författarutredningen	85
Projektreflektion: arbetsformer och mentorskap	89
Litteraturkarusellen i Uppsala län	92
Fallstudier	92
Knivsta kommun	93
<i>Knivsta bibliotek</i>	93
<i>Knivsta bibliotek om Litteraturkarusellen</i>	98
Håbo kommun	101
<i>Håbo bibliotek</i>	102
Författarna om Litteraturkarusellen	107
Sammanfattande analys av erfarenheterna kring Litteraturkarusellen	111
Projektreflektioner: program och deltagande	114
Projektreflektioner: litteraturen och andra konstformer	114

III. Sammanfattande slutdiskussion	117
Undersökningens genomgripande tankeprocesser och resultat	117
Det regionala litteraturlivet med utgångspunkt i Uppsala län	120
Digitala institutioner och resurser	122
I regel fasta	123
Förekommer eventuellt	123
Reflektion kring matrisen	124
De tre delområdena i projektet	125
De professionella författarna	125
Civilsamhälle och folkbildning	126
Bokbranschen	127
Mot en ny syntes av kommunikativa kretslopp	128
Reflektion kring politiken på regional och lokal nivå	132
Reflektion kring en utökad uppgift	133
Den trippelriktade regionala uppgiften	134
I. Stödja och samordna litteraturlivets utveckling lokalt	135
II. Skapa relation till andra regionala konstformer och arbetsfält	135
III. Stärka kopplingen till det nationella och internationella kulturlivet	136
Frågan om det digitala	137
Förslag till utvärderingsmodell i termer av bildning	138
Medborgaren – att göra en abstrakt samhällsvarelse konkret	139
Källor	141
Övriga källor	148
Bilagor	149
Intervjuguide, Litteraturkarusellen	150
Besökare, Litteraturkarusellen	151
Mötesplats Litteratur: program	152
Litteraturkarusellens författare	154
Kommunala kulturresurser	155

I. Kultur och bildning

Inledning

Litteraturen är det konstområde som oftast förknippas med demokrati och yttrandefrihet. Litteraturen överbryggas gränser och avstånd mellan människor i såväl tid som rum. Litteraturen kan som få konstarter erbjuda kunskaper och ett vidgat språk och ett annorlunda inifrånperspektiv, vilket skapar möjligheter att förstå nya tankar, händelser och andra människor.

Intill stationshuset i Uppsala finns ett antal parkstolar samlade i en grupp. Där kan man slå sig ner för en stunds vila och väntan. Det som utmärker dem är att de är utformade för endast en person. Det går inte att sova där, i alla fall inte som hemlös*. De kan rotera något åt sidorna, men alla är vända åt olika håll. Varje parkstol erbjuder därmed en egen utblickspunkt.

Låt oss betrakta parkstolarna i Uppsala som en metafor, som kan öppna upp för en tolkning. Kanske kan man se samlingen av enskilda stolar som en bild för en region med ett antal enskilda kommuner i olika geografiska placeringar. Eller kanske varje parkstol är en bild av en människas läsande och deltagande i litteraturlivet: varje person skriver och läser på ett eget sätt, men alltid i ett litterärt sammanhang där andra deltar indirekt.

Parkstolarna kan också sägas vara ett uttryck för samhällsutvecklingen mot en *individualiserad* kultur. Enligt *World Values Survey* och Ingelhart-Welzels kulturkarta (WVS6 2015) befinner sig Sverige i en extremposition där sekulära, rationella värderingar förenas med individens rätt att uttrycka sig själv (*self expression*). Detta till skillnad från andra delar av världen där värderingar kring överlevnad och traditioner har större inflytande på samhällslivet. Men ett samhälle består av så mycket mer än bara en samling individer. Det rymmer också delade föreställningar och relationer, både till sig själv och andra. Samhället omfattar ett slags *medborgerlig* dimension, genom vilken vi lär oss att leva tillsammans.

På fotografiet på nästa sida syns två män närmast kameran. Männerna anlände till platsen tillsammans och slog sig ner i varsin stol. Det är ganska svårt,

* Så kallad exkluderande design har på senare tid blivit vanligare i offentlig miljö. Se t.ex. Juan José Irragorris artikel "Designen som ska hålla hemlösa borta", i DN 2015-04-15.

Sällskap i en individualiserad kultur. (Foto: Pamela Schultz Nybacka)

men inte omöjligt, att sitta där tillsammans, i ett och samma sällskap. Det är svårare att råka i samspråk med någon obekant person som sitter på en egen stol. För att skapa kontakt och ett möte med en annan medborgare behöver en korsa vissa gränser: sociala, rumsliga och kanske idémässiga skillnader.

På senare år har litteraturen som kraft i samhället uppmärksammats på en bredare front. I Uppsala län märks att såväl medborgare som engagerade tjänstemän på olika håll har mötts i ett gediget intresse för litteraturens kraft. Vid sidan av biblioteken finns flera litterära sällskap och verksamma branschaktörer. Samtidigt finns här en större potential på en genomgripande samhällslig nivå. Hur kan litteraturen delta i ett samhälles bildningsresa in i framtiden?

Nuläge och bakgrund

Från den 1 januari 2017 går Landstinget i Uppsala län samman med Regionförbundet i Uppsala län för att bilda Region Uppsala. Landstingets framtidsvision för Uppsala län tar enligt 2015–2017 års regionala kulturplan sikte på tio år fram i tiden:

År 2025 är Uppsala län en stark kulturregion med internationell lyskraft. Länet är ett kreativt kraftcentrum där ett dynamiskt konst- och kulturliv präglats av mod, bildning och nytänkande ger Uppsala läns samtid och rika historia en levande gestaltning.

Arbetet för att nå visionen är nu inne i en andra fas med stöd av den statliga Kultursamverkansmodellen.

Länsbibliotek Uppsala gör en utökad satsning på Litteratur som arbetsområde inom förvaltningen för Kultur och bildning åren 2015–2017 (och med ett års förlängning). Landstingets övergripande kulturpolitiska mål är ett rikare konstliv, en ökad kulturell delaktighet samt en mer attraktiv livsmiljö. Satsningen på litteratur ska kunna nå ut till allmänheten och omfattar fyra delområden:

- 1) Bibliotekspersonal och bibliotek;
- 2) De professionella författarna;
- 3) Civilsamhälle och folkbildning;
- 4) Bokbranschen i vid mening.

Insatserna syftar till att skapa nya samarbeten och tillsammans skall de kunna lyfta bibliotekens och litteraturens roll i samhällsutvecklingen.

Problemdiskussion

Litteraturen uppstår inte i ett socialt vakuum, utan i ett konkret sammanhang. En samhällslig infrastruktur såsom fraktlinjer och transportmöjligheter kan historiskt sett förklara uppkomsten och borttyndandet av litterära centra (Charvat, 1970). Den moderna litteraturens aktörer steg fram på ett litterärt fält (Bourdieu, 1992), påverkas av ett litterärt system (Schmidt, 1991), eller deltar i ett *kommunikativt kretslopp* (Darnton, 1982). Kretsloppet har med tiden kommit att förändras på grund av mediasymbiosen och -konvergensen (Hertel, 1997), eller blivit alltmer digitalt, vilket öppnar för variationer av kretslopp beroende på vilket tids- och aktörsperspektiv som anammas (Ray Murray &

Squires, 2012). Dynamiken mellan aktörer kan också beskrivas som ett *estetiskt spel* mellan konstnären (t.ex. författaren), teknikern, publiken och kritikern (Guillet de Monthoux 1993).

På senare tid har böcker och litteratur kommit att få en särskild betydelse för skapandet av social gemenskap. Projekt som *One Book, One Community* (OBOC) och evenemang som syftar till massläsning (*Mass Reading Events, MRE*) har blivit populära fenomen världen över (Fuller & Rehberg Sedo, 2013). I en kommande avhandling studerar Paul Doherty (2016) bokfestivalen ”Aye write!”, som anordnas av Mitchell Library i Glasgow. Han konstaterar att de stadsbor som avstår från festivalen inte gör det av ointresse för litteraturen, utan snarare av ett aktivt intresse i de lokala litterära profilerna, som sällan lyfts upp i det nationellt anpassade festivalprogrammet. På de svenska biblioteken märks i allmänhet en både förgivettagen och motstridig hållning i förhållandet till skönlitteraturen: bibliotekariernas arbete präglas av självklarhet i termer av läsfrämjande uppdrag, ambivalens i fråga om betydelsen av kvalitet och mångfald när det gäller utbud och tillgänglighet (Aleman et al. 2016).

Den regionala kulturförmedlingen har enligt Lars Furuland (1997) en *dubbel uppgift*: dels att sätta det lokala livet i kontakt med det nationella och internationella kulturlivet, dels att stimulera det lokala litteraturlivet. Detta skiljer sig alltså från arbetet med det centrala kulturutbudet och ställer annan sorts verksamhet i ljuset. Furuland beskriver en typfigur över 1900-talets regionala och kommunala institutioner med bäring på litteratur och läsning. Biblioteken innehar här en särställning i det lokala och regionala kulturlandskapet.

Samhället har sedan dess genomgått en rad genomgripande omvandlingsprocesser, som påverkar samtliga nivåer: lokalt, regionalt, nationellt och internationellt. Det handlar om parallella *institutionella rörelser*, som kommer att både prägla och anammas av organisationer (Furusten, 2007). Exempelvis märks en genomgripande *ekonomisering* i samhället, med krav på att även konstnärer ska vara egna företagare och entreprenörer; och en motsvarande *kulturalisering* (Köping & Stenström 2009; Fornäs, 2012), där kulturverksamheter i allt högre grad betraktas som avgörande för samhällsutvecklingen och medborgarnas välbefinnande (Johannisson 2010; Harding, Tannå & Lejhäll, 2013). Samtidigt har *globaliseringens* sociala och teknologiska konsekvenser inneburit en större pluralism inom konstområdena. Själva ordet ”litteratur” tycks anspela på en samlad och abstrakt enhet, som är giltig världen över. I praktiken kan en urskilja olika *litteraturer* med lokala variationer (Glissant, 2012). Dessutom tycks gränserna mellan olika konstområden vittra sönder, vilket bryter isolering och skapar fler tillfällen för korsbefruktnings mellan olika konstnärliga fält.

Den teknologiska utvecklingen och *digitaliseringen* har gjort det möjligt för delar av världen och vissa grupper i samhället att leva i ett överflöd av produkter och information. Dessa tävlar om uppmärksamhet, som kommit att bli en bristvara. Samhällets långt drivna *medialisering*, individualisering och genomgripande kändiskultur har skapat grunderna för ett *uppmärksamhetsambälle* där synlighet, personifiering och nätverkande är centrala (Gillberg, 2014). På litteraturens område betraktas till exempel författare allt mer som varumärken (Brown, 2006; Squires, 2009).

I sviterna av den globala *ekonomiseringen* och svåra finans- och valutakriser har många europeiska länder krympt utrymmet för en offentlig finansiering av kulturen. Det har blivit ett ännu större tryck på konstnärer och kulturorganisationer att gemensamt samla sina styrkor och resurser. Samverkan har blivit ett ledord för samtiden. Utöver detta har det sedan 1990-talet skett en genomgripande *projektifiering* av såväl företag (Midler, 1995) som samhälle där projektformen får en kulturell och diskursiv betydelse (Chiapello & Boltanski, 1999; Packendorff & Lindgren, 2014).

Jämte globaliseringen pågår alltjämt en betydande *regionalisering*, som intensifierades under 1990-talets Europa och kom att sätta kulturen i förgrunden (Lindeborg & Lindkvist, 2010), vilket kommit att kalas nyregionalismens era (Blomgren & Johannisson, 2016). Stödet till det lokala kulturlivet har fått större uppmärksamhet i och med regionaliseringen av svensk kulturpolitik. Det har skett en decentralisering genom 2009 års kultursamverkansmodell. Ansvar är tänkt att föras över från statlig till regional nivå för en större grad av självstyre. Regionerna/landstingen ska enligt modellen uppnå nationella kulturpolitiska mål och samtidigt ha möjlighet till egna prioriteringar och varianter. Regionala kulturplaner upprättas i samråd med civilsamhälle, professionellt kulturliv och i samverkan med kommunerna. På basis av planerna tar Kulturrådet beslut om hur statsbidraget ska fördelas på olika områden, varav biblioteksverksamhet är ett.

Litteraturen ingick inte från början som ett eget område enligt kultursamverkansmodellen. Men i och med Litteraturutredningen från 2012 har läsning, litteratur och bokmarknadens villkor fått fäste i kulturpolitiken. Litteraturen inkluderades i kultursamverkansmodellen från år 2014; Kulturrådet utformade ett handlingsprogram för läsande (2014), och från 2015 har Konstnärdsnämnden fått ett utvidgat regleringsbrev där litteraturen också ingår. I Konstnärdsnämndens egen analys framhålls angelägenheten i att staten också uppmärksammar och understödjer den regionala utvecklingen när det gäller villkoren för litterära upphovspersoner att verka nationellt och internationellt (2015, s. 61).

Bibliotekens regionala organisationer befinner sig i mellanrummet mellan kultursamverkansmodellen och den nya bibliotekslagen (Johannisson, 2012).

Biblioteksföreningen (Thomas, 2016) belyser att läns- eller regionbiblioteken tappat personalstyrka och att länsbibliotekariens roll blivit både mer omfattande och urholkad. En mer allmän misstanke är huruvida regionerna verkligen har fått en större grad av autonomi och om inte statens inflytande snarare har ökat (Blomgren & Johannisson, 2016).

Det finns dock en risk att underskatta de regionala aktörernas vilja i olika hjärtefrågor och deras förmåga att arbeta dubbelriktat. De regionala biblioteksverksamheterna har också kunnat gripa möjligheten att skapa sig en ny, handledande roll bortom det traditionella service-biblioteket (Schultz Nybacka, 2013).^{*} Bibliotek som sådant intar också ett mellanrum i förhållande till det digitala/materiella, individen/gemenskapen, historien/framtiden, mm. (Franzén et al., 2014) Utmaningen handlar inte bara om vad som ska göras och uppnås, utan de regionala aktörerna har förhållandevis stor frihet att bestämma *hur* arbetet skall ske, och i vilket slags sammanhang. De är heller inte isolerade i arbetet, utan står i samklang med omvärldens aktuella problem och möjligheter i såväl tid och rum.

Syfte, frågeställningar och bidrag

Denna studie syftar till att kritiskt granska grunden för det dubbelriktade arbetet att stödja och samordna litteraturen på regional nivå.

Frågeställningarna som väglett undersökningen hanteras i tre olika delar av studien:

- Vilka kritiska grundantaganden och utmaningar står kultur och bildning samt litteraturen inför idag? (Del I)
- Hur sker en regional satsning på litteraturen som konstform? (Del II)
- Hur ser det utvecklade kommunikativa kretsloppet kring litteraturen ut idag, givet samhällsliga förändringar under 2000-talet? (Del III)
- Hur kan det dubbelriktade arbetet att stödja och samordna litteraturen på regional nivå utvecklas inför framtiden? (Del III)

^{*} Inför den nya bibliotekslagen föreslogs Enligt Ds. 2012/2013 att uttrycket ”regional biblioteksverksamhet” skulle ersätta ordet ”länsbibliotek”: Skälen för det är att begreppet ”länsbibliotek” för tankarna till en fysisk byggnad som fungerar som ett folkbibliotek, vilket inte överensstämmer med hur landstingens biblioteksverksamhet idag är utformad. (KB, 2013, s. 6)

Rapporten inriktas på en forskningsbaserad utvärdering av Länsbibliotek Uppsalas utökade satsning på litteratur och dess måluppfyllelse. Tonvikten ligger på de samhälleliga och externa delområdena i satsningen: 2) De professionella författarna; 3) Civilsamhälle och folkbildning; och 4) Bokbranschen i vid mening.*

Studien bidrar till att belysa grundläggande och aktuella villkor för litteraturen regionalt och mot en fond av samhällelig förändring. Den har ambitionen att ge inspiration till utvecklingen av litteraturlivet på regional nivå och specifikt i Uppsala län. Undersökningen hjälper oss att skapa urskillning kring frågor som är särskilt brännande i vår tid.

Genomförande och struktur

Undersökningen har bedrivits aktivt i form av kvalitativ följeforskning sedan oktober 2015. Utvärderingen är vetenskapligt förankrad och har löpt parallellt med projektet. Den inbegriper även en så kallad substantiell projektutvärdering, som är inriktad på att ge ett framtidsinriktat, strategiskt perspektiv. Datainsamlingen har skett genom dokumentstudier, aktivt deltagande och dokumentation vid projektmöten (inspirations-, referens-, arbets- och reflektionsmöten); skriftliga enkäter samt muntliga intervjuer.

Rapporten är strukturerad på följande vis:

Inledningsvis i del I fördjupas och nyanseras diskussionen om aktuella samhällsutmaningar i termer av individ och samhälle, kultur och bildning. Sedan sker en nulägesbeskrivning och utblick mot aktuella förändringar och rörelser på det politiska området. Därefter ges en övergripande presentation av bokbranschen i vid mening, med utgångspunkt i teorier kring kommunikationsprocessernas kretslopp. Detta ställs också i relation till civilsamhälle och folkbildning. Rapporten utforskar därefter området kring det regionala litteraturlivet och de professionella författarna, bland annat i fråga om möjligheter till så kallad självpublicering och andra kanaler. Därmed uppmärksammas digitaliseringen och dess konsekvenser för de kommunikativa kretsloppen.

Mot denna bakgrund vänds sedan blicken i del II mot fallet Uppsala län och länsbibliotekets utökade satsning på litteratur. Här tecknas berättelserna om delområdenas olika projekt. Litteraturkarusellen är det projekt som ges mest

* Delområde 1) Bibliotekspersonal och bibliotek ingår inte i denna studie. Delområdet omfattar projektet "Dela Läslust", som under åren 2015–2017 är inriktat på utvecklingen av bibliotek och bibliotekspersonal. Arbetet dokumenteras av Cecilia Gärdén i en kommande rapport.

utrymme; både författarnas och folkbibliotekens perspektiv kommer med. I mellanrummen mellan de olika delområdena och projekten finns avsnitt med olika projektreflektioner. De grundar sig på följeforskningens delaktighet i Länsbibliotek Uppsalas projektmöten och medarbetarmöten med gemensamma diskussioner och reflektioner. I den sammanfattande slutdiskussionen i del III summeras undersökningens genomgripande tankegångar och mynnar ut i ett antal slutsatser och brett tecknade förslag.

Fördjupad diskussion om samhällsutmaningar och betydelsen av kultur och bildning

Grundläggande för människa och samhället är vad socialpsykologen Johan Asplund (1987) kallade *social responsivitet* – att vi svarar an mot varandra. Det sociala livet har i senmodern tid genomgått en *acceleration*, som drivs på av ekonomiska drivkrafter och teknologisk utveckling (Rosa, 2013). Berardi (2012) beskriver hur informationsflödet av tecken och symboler accelererar och överstimulerar hjärnan vilket skapar ett slags panikkänsla. När en inte begriper vad som händer så griper en till flykten från det kommunikativa fältet.

Den mänskliga förmågan till samarbete är centralt för samhället. Sociologen Richard Sennett (2013) hävdar att vi samhällsvarelser håller på att förlora denna förmåga. Samhällets strukturella ojämlikhet och nya, osäkra arbetsvillkor utgör en grogrund för utanförskap. Med marknadsiseringens framgångar har vi anammat tron att alla människor är ungefär likadana, och har samma kulturella smak, vilket bygger på ett neutraliserande förnekande av skillnader. Konsekvensen är att man inte längre orkar hantera komplexa sociala situationer och backar undan, framför allt från andra personer som är annorlunda än en själv. Detta kallar Sennett för ”tillbakadragandets psykologi” (ibid. 179f). Individerna drar sig undan på ett destruktivt sätt, som alltså inte leder till ökad inre upplysning och insikt, utan till större blindhet och ängslan.

Berardi (2012) beskriver hur paniken och ängslan följs av ett slags frångångning av reaktioner (intellektuell, psykiska, osv) och det mänskliga begäret, vilket yttrar sig i depression. Depressionen är dock inte enbart ett sinnestillstånd eller sjukdom, utan även ett eget slags kunskapsform, som sätter fokus på livets svårigheter (Ibid.). Botemedlet mot depressionen är vänskap: att man delar en gemensam känsla, synsätt och rytm (Deleuze & Guattari, 1987).

Ytterligare en fara ligger i återgången till ett slags klansamhälle där gruppens kollektiva identitet sätts i förgrunden. Enligt Mark S. Weiner (2015) är risken stor när staten saknas eller är så svag att ”en mängd skilda grupper och samfund

/rusar/ in för att fylla maktvakuumet” (s.13) och att det uppstår ett klanvälde där klantänkande och klanliknande grupperingar såsom religiösa, kommersiella eller kriminella sammanhang blir styrande för identiteten och utvecklingen.

Vi människor är med Asplunds ord både *konkreta individer* och *abstrakta samhällsvarelser*: medborgare, trafikanter, patienter, kristna, osv.. Det är svårt att relatera till andra i rollen som abstrakta samhällsvarelser - abstraktionerna framkallar inga varma känslor:

Abstrakta samhällsvarelser kan varken älska eller älskas, varken hata eller hatas. Man kan inte leva sig in i dem, hysa medkänsla med dem, etc. Där finns ingenting att älska, hata, leva sig in i eller hysa medkänsla med. Endast människor av kött och blod kan älska och bli älskade, hata eller bli hatade. (Ibid. s.172).

I den *konkreta socialiteten* däremot svarar aktörer på varandras handlingar inom en pågående process och verksamhet. Responserna är förankrade i någonting: i själva processen eller i objektiva förhållanden utanför. Känslorna är integrerade i en alltjämt pågående ström av responser gentemot andra. Processen är så att säga ett ständigt alstrande av energi och är inte förtärande.

Inom ramen för en abstrakt socialitet finns inget annat än abstrakt socialitet. Där pågår ingen specifik och målinriktad verksamhet, man producerar ingenting, löser inga problem, är inte i färd med att förändra världen. Interaktionen har inget yttre syfte och handlar inte om någonting annat än sig själv. Responserna är rena responser, de saknar förankring eller objektivi korrelat. Känslorna blir innehållslösa, de blir till abstrakta stämningar som föds och dör i den ändamålslösa interaktionen. (s. 171).

Denna tomma, abstrakta socialitet är en realitet. ”Vi kan inte klä av oss vår abstrakta samhällsvarelse, vår rollspelande dubbelgångare, som om det var fråga om en ytterrock.” (Ibid. s.178).

Möjligen kan litteraturen öppna för en förståelse, som åtminstone påminner om en konkret form av socialitet. Läsakten förvandlar en okänd abstrakt samhällsvarelse till en specifik och levande gestalt, om än en fiktiv sådan. Detta är ju också vad som sker när de abstrakta tecknen i läsakten tar gestalt i konkreta ljud och inre bilder. För läsaren kan ett specifikt inifrån-perspektiv från en främmande utsiktsplats medföra att avstånden överbryggas och nya vidder öppnas. Likväl

kan en föreställa sig att för en del kan läsakten te sig som en abstrakt och ändamålslös interaktion där känslorna ekar tomma – att litteraturen aldrig tar kropp.

Det finns inga enkla genvägar att omvandla en abstrakt samhällswarelse till en konkret. I den mån det överhuvudtaget finns råd att ge så skriver Asplund (ibid., s. 178) kort och gott: ”Det kommer an på att alltid själv handla som konkret person och alltid bemöta andra som konkreta personer.”

Därmed öppnas också möjligheten att låta samhället i högre grad byggas upp av en konkret socialitet.* Att lyfta fram relationen mellan konkreta personer innebär inte samma sak som att göra individen till en isolerad huvudperson. I den progressiva samhällsvetenskapen är individen varken sig själv nog eller en kugge i ett samhälleligt maskineri (Parker Follett, 1918). Det handlar snarare om att ta vara på den specifika utgångspunkten i en sammansatt helhet.

Om kultur och bildning bortom individen

På många sätt ger den individualiserade kulturen en bakgrund till idealtypen av bildning och bildningsresan i Sverige. I tider av stark utveckling har bildningens betydelse hamnat i skymundan, men detta tycks dock inte längre gälla (Gustavsson, 2013). I vår tid debatteras samhällsutveckling, kultur och bildningens roll och det finns en undran från olika håll om vart samhället är på väg.

Uppsala är, enligt regionala kulturplanen (2014), genom sina lärosäten starkt förknippad med akademisk kunskap och förkovran, inte minst med framväxten av humanistiska ämnen. Det var den tyska filosofen Wilhelm von Humboldt, som under 1800-talet kom att inspirera till ett nytt och humanistiskt orienterat perspektiv. Begreppet *Bildung* kom att påverka lärosätena i riktning mot autonomi och kunskapsproduktion, snarare än kunskaps-reproduktion. Detta skifte förbereddes redan med boktryckarkonstens utveckling, som öppnade möjligheter för nya arbetsformer, inte minst på universiteten. I stället för regelrätta föreläsningar, som innebar att studenterna ordagrant nedtecknade föreläsarens ord, så uppstod seminariet, som en direkt motsvarighet naturvetenskapens laborationer i termer av samfällid kunskapsproduktion (Burman, 2016).

I regionala kulturplanen (2014) betonas också att bildningsbegreppet idag dels omfattar samverkan mellan såväl vetenskapliga intressen som folkbildningens domäner, dels individens egen hållning:

* Ett exempel på en läsvärd teoretiker, som arbetat i denna riktning är Mary Parker Follett (1868–1933), som utvecklar ett relationellt perspektiv i sin bok *The New State: Group Organization, the Solution of Popular Government* (1918), New York: Longmans, Green & Co.

Bildningsbegreppet står även för bildning av sig själv, försök att nyansera sina tänkesätt och tolkningar av världen. (ibid. s. 41)

Detta minner om vad Bernt Gustavsson (2013) kallar en nyhumanistisk tradition där bildning ses som ”en individuell, personlig angelägenhet” och ”den enskilda människans rätt att personligt utveckla sig själv, oberoende av all nyttohänsyn” (ibid. s. 7). Detta i kontrast till upplysningsföreträdarna som såg nyttodrivna, rationella samhällsreformer genom de vetenskapliga, teknologiska och ekonomiska landvinningarna. Bildningen skulle alltså äga rum utanför arbetets nyttofär. Skönlitteraturen var länge det främsta bildningsmedlet då det ansågs oöverträffat att förmedla mänskliga erfarenheter (Gustavsson, 2013. s. 17). Det handlade om att individen skulle utveckla ett slags kulturell, historisk och politisk läskunnighet (Burman, 2014).

Framväxten av en mer tolkande bildningstradition är en process som innefattar förmågorna till selektion, värdering, meningsbildning och användning av information (Kristensson-Uggla 2012). Denna bildningssyn bär släktskap med Martha Nussbaums försvar av den anglosaxiska bildningstraditionen med en fri, humanistiskt orienterad utbildning (*liberal arts education*). Genom denna skall framför allt tre centrala förmågor utvecklas: *självgranskning*, utifrån ett självkritiskt tänkande; *empati genom skönlitteratur*; och en *kosmopolitisk hållning* som världsmedborgare (Burman, 2014).

Det har funnits en stark tradition att betrakta individens identitet som sammanhängande och stabil i olika situationer och kontexter. Ordet identitet härstammar från latinets *idem*, som betyder densamme; identitet innebär då ”full överensstämmelse” (Wessén, 1985, s. 180). I senmoderniteten urskiljer dock Rosa (2013) en *situativ identitet*, som snarare erbjuder möjligheten att orientera sig och handla på olika sätt i skilda kontexter. Detta ställer enligt Rosa större krav på människans förhållande till sig själv – den s.k. självrelationen – och att våra identiteter tematiseras över tid.

Paralleller kan dras till den historiska utvecklingen av kultur och samhälle där meningsskapande står i centrum för den mänskliga erfarenheten. Johan Fornäs (2012) ser samhället genom kulturbegreppets tredelade prisma:

Det handlar om en accelererad meningsackumulation, som kommer till uttryck både ontologiskt (i den mänskliga civilisationens expansion och förtätning), antropologiskt (i de gemensamma livstolkningarnas ökade samhällsroll) och estetiskt (i de estetiska faktorernas stärkta inflytande i samhällets olika grenar). (Fornäs, 2012, s. 33, min kursivering)

Till dessa kulturbegrepp fogar nu Fornäs ett fjärde, tolkande (hermeneutiskt) kulturbegrepp, som sätter mening i centrum. Mening är nära förknippat med ord som text, tolkning och representation (ibid. s. 32).

Den nya informationsteknologin och det framväxande medielandskapet erbjuder människor ännu större ”tänkbarhet” och ”görbarhet” i fråga om sin möjliga identitet. (Kristensson-Uggla 2012, s. 74). Fördelen är att det kan bli enklare att göra en klass- eller bildningsresa på egen hand. Problemet är dock att den nya möjlighetshorisonten ofta finns långt bortom våra fysiska gränser. Glappet däremellan kan ge individens identitet allvarliga belastningsskador (ibid.).

En alternativ syn i vår tid, bortom den individuella självbildningen, fokuserar på bildning i *relationella* termer. I relationell teori utgör relationen självaste grundvillkoret för livet. Individualiteten kommer då att handla om relationen till helheten, genom att både stå i relation till samhällets helhet och vara en helhet i sig själv (Parker Follet, 1918; se även Larsson, 1908).

Bildningen handlar då till stor del om spänningen mellan självet och ”den andra” – den som är olik en själv. Idéhistorikern Anders Burman (2009) uttrycker förbindelsen på detta vis:

Bildning handlar till stor del om hur man uppfattar sig själv, sina medmänniskor och den värld i vilken man lever, men den har också en sida som vetter åt reflexionen över den egna kunskapen och hur man lär sig.

I förlängningen öppnar detta en diskussion om vårt gemensamma sammanhang och samhälle, härav begreppet *medborgerlig bildning*. Kort sagt handlar detta inte bara om den enskilda medborgarens bildning, utan om bildning i ett slags medborgerlighet: ”Bildning har alltid strävat efter att förstå världen. Den medborgerliga bildningen vill också förändra den.” (Burman, 2011, s. 26f)

Filosofen Édouard Glissant (2012) menar att just erkännandet av ”det olika” är grundläggande för relationen (i världen). Det handlar om insikten att ”Det olika, och inte det identiska, utgör elementarpartikeln i det levandes vävnad eller i väven av kulturer.” (ibid. s. 30). Glissant talar också hellre om ”litteraturer” (i plural) än om en homogen uppsättning skönlitteratur.

Genom litteraturen/litteraturerna kan man möta skildringar av ”sitt eget” genom ”de andras” berättelser, vilket öppnar för (reflexiva) ny- och omtolkningar (Gustavsson, 2013, s. 18).

I mötet mellan skillnader uppstår ett ”tredje rum” som något oförutsägbart och nyskapande. /.../ Det som uppstår i mellanrummet mellan

det bekanta och det obekanta ger utrymme att tänka nytt, för det som hänger samman med kreativitet, fantasi och improvisation.

Detta resonemang minner om biblioteket som ett slags ”mellanrum” som förbinder och överbryggar historia och framtid, materiellt och digitalt, ensamhet och gemenskap, osv. (Franzén et al. 2014).

För Glissant är det lokala eller regionala själva grundförutsättningen för att kunna relatera till andra människor i den s.k. totalvärlden (Kullberg i Glissant, s. 10). Med ett mer poetiskt uttryck skriver Glissant (2012, s. 52):

Länder och landskap orsakar (det är vad de gör) att män, kvinnor och barn med nakna magar drömmer om dessa samverkande skiljaktigheter, och smakar på gränsens oerhörda njutningar, när den förändras i sig själv och när den, i omfångens oändlighet, lockar människor att passera.

Genom eldar. Genom bojor. Genom odödlig lera.

I mänsklighetens levnadsvillkor och platsbundenhet föds drömmar om gränser och överträdanden som berikar och förändrar på djupet. Ävensom litteraturen överbryggar gränser och avstånd i såväl tid som rum. Den tar sin avstamp i ett specifikt landskap, i en idé- och känslvärld, och den upprättar samtidigt en egen rymd, som på ett njutningsfullt vis utmanar gränser och begränsningar.

Vidare framhåller Glissant ”det nya gränstänkandet” som möjligheten till ett annat slags landskapsgeografi:

Det nya gränstänkandet, är inte längre detta omöjliga som skiljer mellan inskränkningar för att förstärka dem, utan det oväntade som skiljer mellan verkligheter för att kunna förbinda dem. Idén om gränsen hjälper oss hädanefter att bevara och uppskatta de olikas behag när de ställs sida vid sida. Att passera gränsen, skulle vara att fritt förbinda det livliga i en verklighet med en annan. (s. 50)

Man kan därför, som Bengt Kristensson-Uggla (2012, s. 14), hellre tala om bildningsresan i termer av ett slags *gränspassage*:

Den som kan sägas vara bildad är med andra ord en person som äger en förmåga att korsa etablerade gränser, som kan tänka i nya och oväntade banor, navigera på okända vatten och vara hemmastadda i skilda världar. Det handlar om en gränsöverskridande kompetens som gör det möjligt för oss att gå mellan, förstå och göra sig förstådd i, olika världar.

En sådan kompetens att urskilja skillnader, olikheter och distinktioner, menar Kristensson-Uggla, skapar möjligheter att ”uppfatta, upprätthålla och förändra” den värld som vi delar med andra (ibid.). I förlängningen öppnar detta en diskussion om vårt gemensamma sammanhang och samhälle.

Som konkreta samhällsvarer behöver vi bildning genom både tanke och handling. Men hittills har den intellektuella strävan fått skymma den praktiska verksamheten: hjärnan har hållits högre än händerna (Malm, 2016). Men i praktiken både upptäcker vi världen och uppfinner den, och här har händerna en större del än tidigare bildningstraditioner erkänt:

Kunskap är inget som ”finns”, utan något som vi ”gör” – och för detta är handen helt avgörande. Det är genom ”handen som handling” vi förvandlas till ett slags vandrande diskussionsklubbar. (Kristensson-Uggla, i Malm, 2016, s. 11)

I språket märks att ord som ”be-gripa” och ”be-röra” visar att handen har en central del i våra sätt att uppnå förståelse (Malm, 2016).

Det finns konkreta möjligheter enligt Sennett (2013) att återigen stärka förmågan till samarbete. Han ger förslag på några verksamheter som kan vara förebilder. Exempelvis är *verkstaden* en sådan plats där tillverkning och reparation öppnar för samarbeten av olika slag. Här finns utrymme för praktisk kunskap (stärkt av ritualer, rytm och rörelser) och en mer djupgående diplomati och respekt för andra.

Likaväl som samhällseliga reformer genom tiderna har bidragit till förbättrade villkor i verkstäder, så menar Sennett (2013) att reformprocesserna gå i andra riktningen: att tillämpa erfarenheterna från verkstaden för att bidra till samhällets utveckling.

Biblioteksväsendet har genom tiderna varit en ständig följeslagare till kultur och bildning. Biblioteken i alla dess olika former och på olika nivåer bildar ett slags samhällselig infrastruktur till stöd för medborgerlighet. Enligt Karin Grönvall och Jan Hjalmarsson (2014) var bibliotekens tidigare huvuduppgift att samlas, bevara och förmedla litteratur och information. Demokratiseringen av samhället öppnade för folkbibliotekens stöd till den personliga bildningen, oavsett individens bakgrund och förkunskaper. Denna grundhållning präglar bibliotekens ansats även i den globaliserade informationslandskapet, som står bortom enskild kontroll, men som likväl behöver tolkas och omtolkas. Biblioteken i vår tid är både bevarare och förnyare (ibid.; Franzén et al. 2014), och deras arbetsformer kan bli avgörande för samhällets utveckling, i både tanke och handling.

Sammanfattningsvis ger det relationella bildningsbegreppet en grund för såväl individ och samhälle, även från en regional utgångspunkt. Insikten är att det konkreta arbetet och de faktiska samarbetsformerna kan bidra till en reform av samhället. Det finns alltså hopp!

Bildningsbegreppet som används i den regionala kulturplanen har dock stannat vid en individualiserad syn, inom den nyhumanistiska traditionen. Litteraturen får visserligen en aktad roll i samhället, men den är låst vid ett estetiskt kulturbegrepp och begränsad till den personliga bildningssfären. Nackdelen är även att man förutsätter att bildningen är något som pågår vid sidan av arbetet och annat.

Det tolkande kulturbegreppet och det relationella bildningsbegreppet däremot sätter individen i förbindelse även med andra, i ett sammanhang. Utökat med idéer om gränstänkande och gränspassager så kan litteraturen och det relationella bildningstänkandet bli såväl frigörande som sammanlänkande för den konkreta socialiteten i regionen. Det är förmodligen först då som människor på allvar kan relatera till en så abstrakt konstruktion som ett län. Med grund i ett tolkande kulturbegrepp så sätts mening i centrum

Utblick: nulägesrapport från omvärlden

Mot en fond av denna fördjupning i kulturens och bildningens tecken behöver vi också granska regionala aktiviteter utifrån en utblick mot den övriga samhällsutvecklingen. Bibliotekens identitet avgörs i mångt och mycket av deras samhällsuppdrag, till sådan utsträckning att man kan tala om att verksamheten i praktiken styrs utifrån ett slags *uppdragslogik* (Schultz Nybacka, 2013). I nuläget pågår flera arbeten på statlig nivå och som i olika former kan få bäring på fallet Uppsala län och Länsbibliotek Uppsala. Här nedan presenteras några politikområden, som både direkt och indirekt förväntas få konsekvenser på regional nivå. Framställningen gör inga anspråk på att vara en heltäckande omvärldsanalys. Snarare sker här en utblick över gränserna till närliggande samhällslandskap.

Aktuell konst- och konstnärspolitik

Efter Litteraturutredningen (2012) kom frågor om läsningens tillstånd i landet, bokbranschens struktur, marknadens villkor och författarnas situation högt upp på den politiska agendan. Litteraturen och läsfrämjandet återtog en nyckelroll i diskussionerna om samhällets demokratiska ställning på lång sikt. Litteraturen kom att föras tillbaka in i politikområden som skolan och

biblioteken. Utgångspunkten var i stort ett deltagarperspektiv på litteraturen som kulturområde. De litterära upphovspersonerna i fråga fick ingen närmare uppmärksamhet.

I skrivande stund (november 2016) har kulturminister Alice Bah-Kuhnke har satt igång en statlig utredning om konstnärernas aktuella villkor (Dir. 2016:93). Begreppet konstnär är inte specifikt definierat och frågan uppstod om litterära upphovspersoner (författare, översättare och kulturjournalister) också kommer att inkluderas i utredningen med tanke på att litteraturen numera också ingår i konst- och konstnärspolitiken. ”Ja så måste det bli. Det är så vi gör i våra undersökningar.”, svarar Stefan Ahlenius på Konstnärsnämnden (2016-11-18).

Från år 2015 har Konstnärsnämnden i sitt regleringsbrev fått i uppdrag att inkludera litteratur som ett konstområde. Begreppet konstnär avser därmed en professionellt skapande och utövande person inom konstområden som litteratur, musik, bild- och form, teater, dans och film. I Konstnärsnämndens analys (2015-02-22, Dnr 2013/8660) av stödet till ett internationellt utbytesprogram för litterära upphovspersoner räknar de inte bara med *författarna*, utan också med kategorierna *översättare* och *kulturjournalister*. De är också med och formar det litterära landskapet – även regionalt.

De litterära upphovspersonerna uttrycker enligt rapporten önskemål om olika slags *residensmöjligheter*. På konstområdet är residens en mycket vanlig form. Där innebär en residensvistelse ett steg mot professionalisering efter utbildningen eller ett steg vidare i karriären för mer etablerade konstnärer. Konstnärerna förväntas oftast delta i lokalsamhället under sin vistelse.

Motsvarigheter till dessa former av residens saknas ofta bland litterära upphovspersoner. Här handlar de direkta behoven om a) arbetsro, b) utbyten med kollegor och c) vistelse för research, vanligen som bas för vidare resor i regionen och landet. Biblioteken nämns här som direkt relevanta när det gäller arbetsro i betydelsen av en lugn plats och miljö för inspiration.

På senare år är det allt vanligare att residensen kombinerar olika konstområden, bland annat genom så kallade *temaresidenser* där korsbefruktningen ska bidra till utveckling genom samverkan (Ibid. s. 34). Gränserna mellan olika konstformer och samhällsområden luckras upp eller försvinner, och mot bakgrunden av sociala och ekonomiska förändringar har de europeiska formerna för residensvistelser förändrats i riktning mot partnerskap. (Ibid. s. 35f) *Partnerskap* framstår här som ytterligare en nivå av socialt samspel, efter samverkan.

På ett mer genomgripande plan efterlyser Författarförbundet en central struktur, som både kan identifiera behov inom området och skapa nya för-

utsättningar för utbyten. Detta skulle kunna leda till en allmän utveckling av verksamheten (Ibid. s. 13). Det är ändå inte otänkbara att de regionala biblioteksverksamheterna skulle kunna få betydelse här, dels genom att erbjuda en samlad ingång till ett kontaktnät och utbyte med kollegor, dels genom att vara ett nav för alla slags bibliotek i regionen.

Nationell biblioteksstrategi

Svensk kulturpolitik följer i stort de trender som gäller för andra politiska områden (Jacobsson, 2014). Enligt Bengt Göransson (2010) tillbakablick på svensk kulturpolitik är dock utbyggnaden av biblioteken ett framgångsrikt exempel på en bestående förändring av samhället.

!...! det var inte genom eftergifter åt förment folkliga läsintressen som biblioteken erövrade sin position som kommunernas kulturcentrum. De gjorde det därför att de lyckades hävda sin uppgift och sitt oberoende, även om det förekom närmast komiska försök att göra biblioteket till ett "kommunalt informationsaggregat". Så stod det faktiskt i en biblioteksutredning på tidigt 80-tal.

Bibliotekspolitikerna tycks därmed ha kunnat bjuda motstånd mot åtminstone vissa tankeströmningar och moden genom tiderna. Paradoxalt nog har biblioteken kunnat bli en samlingspunkt genom att hävda sin oberoende ställning.

Efter att den nya bibliotekslagen kommit på plats år 2014 är tiden mogen för en ny biblioteksstrategi för Sverige. Arbetet leds av Kungliga biblioteket och skall vara klart i mars 2019.*

Det är ännu inte klart hur strategin ser ut för den regionala biblioteksverksamheten. Det finns en risk att den alltmer faller in under Kultursamverkansmodellen och därmed förs in i sammanhanget med de estetiska institutionerna. Anslagen via Statens Kulturråd har huvudsakligen ett deltagarperspektiv vilket ställer andra aspekter av verksamheten i skugga. Risken är då att man tappar bort att de regionala biblioteken är en del av samhällets grundläggande kunskapsinfrastruktur genom folkbiblioteken. En närliggande risk är också att regionbiblioteken i allt högre grad projektifieras genom tidsbegränsade biblioteksplaner, som kopplas till kortsiktiga mål.

Det senaste förslaget heter "Digitalt först med användaren i fokus" och presenterades i oktober 2016. Impulsen kommer från Danmark där det finns

* Arbetet kan följas på bloggen nationellbiblioteksstrategi.blogg.kb.se

kommunala tjänsteplattformar för samtliga medborgare, så kallade borgerservicecentre, som utgör porten till offentlig sektor. I grund och botten handlar förslaget om att öka medborgarnas digitala kompetens i användningen av digitala tjänster och medier, i integrationen av nyanlända, i bedömningen av källor och sammanhang, och i tilliten till den offentliga sektorns e-förvaltning. Förslaget ligger nu på Kulturdepartementet med en önskan om utökade anslag under tre år.

Digitalt först

Digitaliseringen är en av de starkare rörelserna i samtiden. Än så länge finns inget ord som ”mobilifiering”, även om den pågått sedan år 2007 då fenomenet smartphones slog igenom och präglar vår tid mer än många tror (Irenius, 2016-12-11). Den som följer nationella och internationella nyheter på området kan lätt tro att Sverige i sin helhet ligger i digitaliseringens frontlinje. Men infrastrukturen skiljer sig åt både mellan och inom regionerna.

Regionförbundet Uppsala län antog år 2013 ”Digital agenda för Uppsala län 1.0”, ett led i arbetet för att länet ska bli en attraktiv kunskapsregion. Året därpå ansvarade länsbiblioteket tillsammans med Uppsala Läns Bildningsförbund för ett mer aktivt utbyte och aktiviteter som seminarier och möten mellan folkbibliotek, folkhögskolor, museer och föreningsliv.

I en studie kring biblioteken och frågan om hur ”e-resurser” hanteras visar att frågan är komplex på samtliga tre nivåer – lokalt, regionalt och nationellt (Gärdén & Utter, 2016). Utredarna konstaterar ”det finns stor spännvidd vad gäller arbetssätt, förhållningssätt och kompetens inom varje nivå och mellan varje nivå”. (Ibid. s. 33). De belyser att databaserna och andra e-resurser behöver diskuteras i relation till begrepp som *jämlikhet*, *delaktighet*, *kunskap* och *tillgång*.

Positionerna på nationell nivå har lyfts fram vad gäller digitaliseringens förhållande till den offentliga förvaltningen. År 2015 undertecknade regeringen en avsiktsförklaring för digital förnyelse av det offentliga Sverige tillsammans med Sveriges Kommuner och Landsting (SKL):

Syftet är att samverka för att skapa en offentlig e-förvaltning som möter upp mot medborgares, organisationers och företags förväntningar i ett allt mer digitaliserat samhälle. (2015-10-29)

Därutöver inrättade regeringen ett råd för digitaliseringen av det offentliga Sverige. Rådet bildar ett slags forum för samordning på flera nivåer: dels mel-

lan myndigheter och mellan kommuner och landsting, dels inom Regeringskansliet.

Nedan listas de prioriterade områdena, varav några markerade har direkt anknytning till verksamheten inom Region Uppsala:

- digitalisering inom plan- och byggprocessen
- tillväxt och ökad möjlighet för medvetna val i livsmedelskedjan
- ökad tillgänglighet på miljöinformation
- förenkla för företag genom till exempel minskad byråkrati och ökad möjlighet till självservice
- effektiviserad informationshantering inom vården
- fördjupa elevers lärande samt underlätta lärarnas arbete

Vid en närmare eftertanke är det möjligen en aning märkligt att regeringen inte inkluderat kultur- eller kunskapsrelaterade verksamheter i högre utsträckning. Inte minst med tanke på att Sverige nått internationella framgångar inom just digitaliserade kulturella och kreativa näringar (s.k. KKN).

Årsplaneringen framkommer inte av regeringens satsning, så det kan inte uteslutas att listan kommer att uppdateras med nya prioritetsområden inom visionsperioden för Uppsala läns landsting och dess regionala kulturplan.

Medieborgarna

Ett annat politiskt område som kan driva på satsningen på ”digitalt först” är mediepolitiken och den nya Medieutredningen (SOU 2016: 80). Slutbetänkandets titel, ”En gränsoverskridande mediepolitik. För upplysning, engagemang och ansvar”, minner om det behov av gränstänkande och gränspassager, som vår rapport konstaterat.

Utredningen skiljer mellan medianvändaren och medborgaren som agerar i en ny medieoffentlighet.

Medianvändning omfattar att läsa, titta, lyssna, skanna, bevaka, checka, söka, klicka och rekommendera innehåll. (Ibid. s. 151, min kurs.)

En medborgare kan också själv vara aktiv genom att producera och sprida innehåll av olika slag till andra. En person som gör detta refereras till som medieborgare. (s. 150).

Denna definition gäller oavsett vad det är för slags innehåll, men det konstateras att ”viss produktion och spridning av innehåll är mer betydelsefull för

demokratin” (Ibid.) I praktiken sägs gränsen mellan rollerna som producent och användare upphört att gälla. Om man tidigare talade om *prosumer* som en blandform av *producer* och *consumer*, så är begreppet för dagen *produsage* efter *production* och *usage* (Medieutredningen, s. 151). I funktionerna som medborgar- eller deltagarjournalistik kan medieborgaren utgöra ett komplement till professionella organ.

Medieutredningens promemoria (2016b) belyser den paradoxala situationen för geografins betydelse. Å ena sidan sägs att de ”geografiska begränsningarna har raderats”, att de mobila och multitaskande användarna ”rör sig över olika plattformar i olika geografiska områden och tidszoner varje dag”. (s. 16). Å andra sidan:

De senaste årens utveckling på mediemarknaden, med kommersiella aktörer som kraftigt skär ner sin verksamhet för att säkerställa dess kort-siktiga överlevnad, skapar vita fläckar i medielandskapet såväl geografiskt, som för bevakning av viktiga samhällsteman. (Ibid.)

De lokala medier som ännu finns kvar har också nödgats fokusera innehållet på lokaljournalistik, vilket också innebär att de nationella och internationella ämnena inte längre kommenteras.

Denna abdikation från andra perspektiv på nationella och internationella skeenden bidrar till en likriktning av våra gemensamma berättelser.

Alla röster är värdefulla, men i dessa tider är rösterna som inte kommer från storstadsregioner extra värdefulla, för balansens skull. (Delbetänkande, 2015, s. 342)

Kommittén ser möjligheten att skapa ett nytt offentligt bolag som komplement till de affärsdrivande mediebolagen. Bolaget skall med ca 500 journalister utgå från data och omvärldsanalyser för att kunna urskilja och bevaka de samhällsrelevanta ämnen och nyheter, som annars hamnar i skymundan.

För att inte innehållet och perspektiven ska urbaniseras kan verksamheten med fördel utlokalisera delar till olika regioner i landet. /.../ Målet är att alla medborgare, även de som bor i områden som av marknaden bedöms som olönsamma, ska ha tillgång till kvalitativ journalistik och kritisk granskning av för demokratin avgörande processer och skeenden. (Ibid. s. 17)

Och för att indirekt skapa nya komplement på lång sikt föreslår Kommittén att låta skapa en investeringsfond för nya medie-startups, enligt modellen för den globala Media Development Investment Fund (MDIF), som samarbetar med SIDA.

I utredningen talas bland annat om utmaningarna för en så kallad e-förvaltning av offentliga organisationer samt de nya krav som kan komma att ställas för att garantera transparens i det öppna digitala samhället. I ljuset av framtidsbilden av medieborgaren som en entreprenör med offentligt riskkapital - vad kommer då att hända med den medborgerliga bildningen? Och vem har ansvaret? Kommer vi kunna urskilja en riktning mot *medieborgerlig bildning*? Här har biblioteken under många år utmärkt sig tidigt med utvecklandet av medborgarnas informationskompetens, såväl analogt som digitalt.

Frågan om storregionerna

I skrivande stund rapporteras om regeringens misslyckade försök att nå en politisk uppgörelse med oppositionspartier, framför allt Centern, för att få till stånd en överenskommelse om storregionerna. Kommitténs förslag har mött omfattande kritik från flera håll: länsstyrelserna, polisen, riksdagspartierna, m.fl. (Dahlin & Eriksson, 2016-11-01). Det pågår sedan länge ett segslitet och omfattande arbete med att utreda en minskning av antalet regioner och län i landet. Den senast ansvariga kommittén, ”Indelningskommittén”, har gett ut ett delbetänkande med förslag som de bedömer vara genomförbart från tidigast den 1 januari 2019. Delbetänkandet (SOU 2016: 48) föreslår en minskning från nuvarande 21 till sex län, varav tre är helt nybildade.

Enligt förslaget skall Uppsala län uppgå i ett nybildat Svealands län, tillsammans med Dalarnas län, Gävleborgs län, Södermanlands län, Uppsala län, Västmanlands län och Örebro län och de omfattar 64 kommuner.* Det främsta motivet till den nya indelningen anges vara att näringslivets struktur är likartad inom detta geografiska område. Här nämns att besöksnäringen som en del av de kulturella och kreativa näringarna behöver ”ett fortsatt rikt kulturutbud” för sin utveckling (ibid. s. 223).

Avslutningsvis framhålls att det finns flera universitet och högskolor med betydelse.

Under rubriken ”kultur” motiveras förslaget kortfattat och på ett mycket allmänt sätt med hänvisningar till den statliga kulturpolitikens regionala in-

* Den tidigare Ansvarskommittén (2003–2007) hade föreslagit att Uppsala skulle ingå i en Mälardalsregion tillsammans med Gotland, Stockholm, Södermanland och Västmanland, vilken skulle bli störst i landet mätt i befolkningsmängd och ekonomi.

riktning. Det enda som lyfts fram som ett specifikt karaktär för det nya länet är den geografiska närheten till huvudstaden:

Kulturlivet i Stockholm har även en tydlig påverkan på kulturlivet i de angränsande länen genom bland annat gästspel och utbildningar men även genom de korta reseavstånden från flera delar av Svealand till Stockolms /sic!/ kulturliv. (Ibid. s. 224)

I citatet framkommer att Svealands län alltså skulle vara sekundär i förhållande till Stockholm och kommittén saknar en tydlig vision för länet i egen rätt. Inte bara de regionala biblioteksverksamheterna skulle drabbas av detta – även de estetiska institutionerna bör vara på sin vakt i ett sådant scenario.

Slutredovisningen av utredningen kommer att ske den 31 augusti 2017 och utgången är ännu inte given. Regionaliseringen är en kraft att fortsätta räkna med, även om dess former inte är klara.

Civilsamhälle och folkbildning

Eftersom den offentliga sektorn varit stor i Sverige har det länge funnits en idé om att civilsamhället skulle vara försvagat eller utdöende. Empiriska studier har vederlagt denna tes och funnit att Sverige liksom övriga Norden snarare toppar socialt kapital och föreningsmedlemskap. Det betyder att medborgarnas autonomi inte är att likställa med bristande civilt engagemang. Det svenska civilsamhället har alltså en ”annorlunda karaktär” (Berggren & Trägårdh 2006, s. 359): det finns både täta och ömsesidiga relationer mellan staten och organisationer. Internationellt sett präglas motsvarande relationer av oberoende eller antagonism. I Sverige fyller fack- och idrottsföreningar den funktion som till exempel religiösa samfund fyller i USA, men skillnaden ligger i det moraliska åtagandet. Det svenska civilsamhället präglas inte av plikt, nöd och tvång, utan av frivillighet och oberoende.

Folkrörelserna, folkhögskolorna, folkbiblioteken, bildningsförbunden, studie- och läsecirklar – alla växte de fram under parallellskolesystemet med start år 1842. Etthundratjugo år senare, år 1962, infördes den nioåriga skolan och studieförbunden tappar stor del av sin dragningskraft (Burman, 2016). Det paradoxala är dock att de svenska folkrörelserna rönste mest framgång när ”de skapade gemenskap utifrån individens dröm om frihet och emancipation”. (Berggren & Trägårdh 2006, s. 363) Här anas en kluvenhet, som bottenar i människans relation till andra:

Människan är kapabel till den mest häpnadsväckande altruism och självupppoffrande solidaritet i sina bästa ögonblick – men hon är ganska obenägen att frivilligt underkasta sig bindande gemenskaper över längre tid där andra människor har makten att avgöra vilka de kollektiva förpliktelserna är. (Ibid.)

Kanske ger denna kluvenhet ytterligare en förklaring till varför det organiserade engagemanget trots allt har minskat i folkrörelserna och antalet medlemmar i ideella föreningar minskar (Johansson, 2014). En teori är att engagemanget har *privatiserats*, i dubbel bemärkelse: vi motionerar inte längre i idrottsföreningar, utan tränar på gym, och våra ståndpunkter framförs inte i heller i allmänna offentliga rum, utan i våra personliga nätverk i privatägda sociala medier (ibid. s. 20).

Vi samhällsmedborgare är, trots den långtgående individualiseringen, inte längre att betrakta som fria och konkreta personer. Som Fredrik Alvéren (2012) framhåller, utgör vi alla i stället den nya valutan i en global ekonomi, som livnär sig på datainsamling och information. Här torde offentliga organisationer alltmer högröstat kunna hävda medborgarnas frihet och autonomi genom att erbjuda alternativa sociala former och frizoner. Biblioteken är idag närmast den enda institutionen i det öppna samhället där du inte måste betala för att få vistas.

Enligt regeringens proposition, ”Allas kunskap – allas bildning” (Prop. 2013/14:172), försågs folkbildningspolitiken med ett övergripande mål:

Folkbildningen ska ge alla möjlighet att tillsammans med andra öka sin kunskap och bildning för personlig utveckling och delaktighet i samhället. (Ibid., s. 19)

Folkbildning anses ligga nära kulturlivet genom att vara central för utvecklingen av ”amatörkulturen”; kurserna och cirkelarna svarar för fortbildning och inte minst utbildningen av professionella kulturskapare via folkhögskolorna. Härigenom är inte steget långt till kulturpolitik: ”Det är även fortsättningsvis angeläget med ett gott samspel mellan kulturpolitiska insatser och folkbildningen” (ibid. s.48). Vidare omfattar inte längre stödet till folkbildningen vissa målgrupper eller särskilda verksamhetsområden, på grund av risken att verka utpekande för vissa grupper i samhället, utan strävar generellt att uppnå följande fyra syften:

- stödja verksamhet som bidrar till att stärka och utveckla demokratin,
- bidra till att göra det möjligt för en ökad mångfald människor att påverka sin livssituation och skapa engagemang att delta i samhällsutvecklingen. livssituation och skapa engagemang att delta i samhällsutvecklingen,
- bidra till att utjämna utbildningsklyftor och höja bildnings- och utbildningsnivån i samhället, och
- bidra till att bredda intresset för och öka delaktigheten i kulturlivet.

Huruvida målet och syftena uppnås föreslås att Statskontoret skulle göra en samlad utvärdering, t.ex. med avseende på Samhällsnytta (longitudinell data); Individutveckling (statistisk data på individnivå); Socialt kapital (enkätdata före och efter deltagande i kurs) samt Kulturell delaktighet (via surveyundersökningar) (Ibid., s. 39). Den svenska folkbildningspolitiken som sådan har dock inte blivit vetenskapligt granskad i närmare utsträckning (Ringarp, 2016). Däremot finns studier om folkbildningens verksamhet, innehåll, sammanhang och konsekvenser.

Verksamheten regleras av Folkbildningsrådet, som är en ideell organisation med myndighetsuppdrag. Villkoret från Folkbildningsrådet är att deltagandet ska vara ”fritt och frivilligt”, dvs. inte under skoltid eller arbetstid och ej heller via insatser i Arbetsförmedlingen. Folkbildningen blir på så sätt ett komplement till skola och yrkesliv.

Studieförbunden arbetar i tre former:

- Studiecirklar, under ledning av en cirkelledare och med dokumentation.
- Kulturprogram, i studieförbundets regi och med krav på dokumentation.
- Annan folkbildningsverksamhet: t.ex. en träff, friare antal timmar.

Kulturell och estetisk verksamhet har blivit en allt större del av studieförbundens inriktning och innehåll (Harding, Tannå & Lejhall, 2013).

Folkbildning förekommer enligt Wiklunds (2013) studie sällan i (de tryckta) medierna. De personer som där beskrivs som folkbildare är åtta av tio män. Kvinnors insatser lyfts inte fram i motsvarande utsträckning. Uppgiften kretsar kring att 1) sprida kultur, 2) sprida kunskap, 3) sprida engagemang, samt i ökande grad, 4) skapa tillväxt. Folkbildningen tycks dock användas för att ge diverse mediepersonligheter och -program legitimitet. Folkbildningskapitalet hamnar därmed främst hos medierna själva (Ibid.). Med tanke på hur situationen för dagens medier ser ut, så kanske denna fara för folkbildningen är större än Wiklund anar.

Tendensen att låta offentliga organisationer helt överta roller och funktioner från civilsamhället är förknippat med faror, enligt f.d. ministern och debattören Bengt Göransson (2010). Det kan till exempel leda till en passivisering av medborgarnas egen vilja till samhällsinsatser av olika slag.

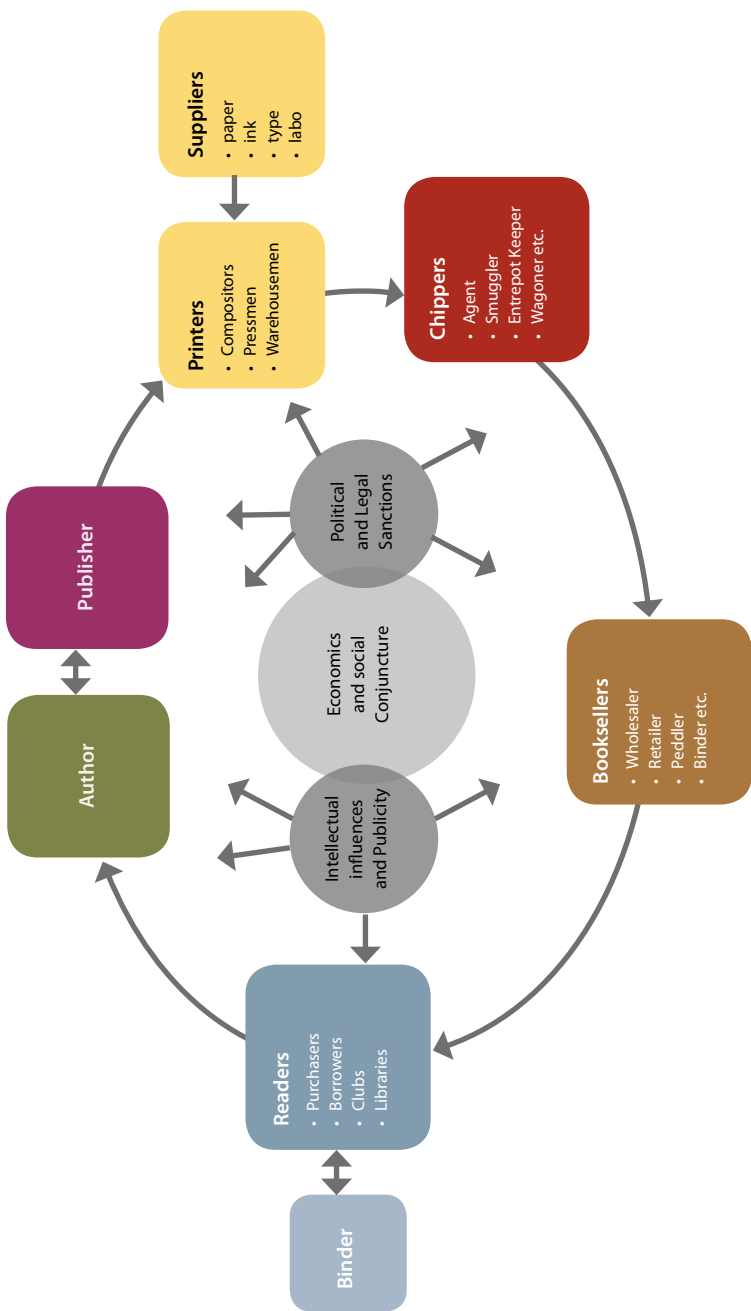
Litteraturens kommunikativa kretslopp

På litteraturens (och litteraturernas) område finns det flera modeller som erbjuder förklaringar till litteraturens roll och ställning i samhället.

Bokhistorikern (och sedermera bibliotekschefen vid Harvard-universitetets bibliotek) Robert Darnton (1982) observerade att de flesta beskrivningarna av bokens tillkomst tog fasta på endast en bland de många specialiserade instanserna, såsom till exempel förlagsverksamheten eller boktryckningen. Han utvecklade därför en modell för en mer holistisk beskrivning av det kommunikativa kretsloppet (circuit). Utgångspunkten var 1700-talets bokhistoria, eftersom det var den han kände till bäst, men ambitionen var att den skulle vara mer eller mindre rättvisande i alla epoker inom boktryckarkulturen.

Modellen visar kommunikationsprocessen i sin helhet och hur den relaterar till övriga element i samhället: intellektuella tankeströmningar, politiska och legala strukturer samt de centrala socio-ekonomiska förhållandena. (Han tillstod att redogörelsen av denna abstrakta modell kunde behöva lite ”kött och blod” och valde Voltaire som illustrativt exempel.) Det kommunikativa kretsloppet står i förbindelse till andra slags kretsar, även om modellen inte går in på sådana detaljer.

Modellens primära relation är den mellan författaren och förläggaren. Den dubbelriktad pilen dem emellan tyder på en ömsesidighet i kommunikationen. Det handlar alltså inte om att författaren enbart är något slags underleverantör till förlaget, som i antagandet bakom mer traditionella värdekedjor. Från förläggaren går kommunikationen vidare till tryckarna, som i sin tur får råvaror och arbetskraft från leverantörer. När boken är tryckt skeppas den vidare med hjälp av både legitima aktörer som agenter och smugglare. Bokhandlarna omfattar både grossister, detaljhandlare, gårdfarihandlare och bokbindare. De i sin tur för böckerna ut till läsarna, såväl enskilda köpare och lånare, som institutioner: klubbar och bibliotek. Även här kunde hugade läsare kontakta en bokbindare för att få ett särskilt fint och användbart exemplar. Från läsarna – som omfattar dels privata bokköpare och boklånare, dels sociala och institutionella klubbar och bibliotek – sker förmodligen något slags betalning, som kommer författarna till del. Läsandet i sig formar också människors idévärld, vilket i sin tur har bäring på de som sedan blir författare.

Robert Darntons klassiska bild av bokhistoriens kommunikationskretslopp ("The Communications Circuit").

Som synes i modellen finns här ingen uttalad bibliotekarie, som hjälper till i spridningen och tillgängliggörandet av böcker och litteratur. Detta kan tyckas än märkligare med tanke på att Darnton själv har kommit att bli en framstående frontfigur inom den internationella biblioteksvärlden. Förklaringen är att det institutionella biblioteksväsendet inte ännu var utbyggt och professionaliserat på 1700-talet. Men bristen i modellen gör att den inte enkelt kan överföras till moderna tider.

Darnton (a.a.) betonade att böcker till sin natur är respektlösa gentemot både språkliga och geografiska begränsningar. Bokhistoria bör därför vara internationellt och tvärvetenskapligt inriktad. Endast genom att visa på kommunikationsprocessernas systematik skulle bokhistorikern kunna visa att böckerna inte bara speglar historien, utan skapar den.

Denna modell fick kritik av Thomas R. Adams och Nicholas Barker (1993) för att vara alltför starkt fokuserad på personerna i fråga. De föreslog å sin sida en ”A New Model for the Study of the Book”, som uppmärksammar fem sammanlänkade händelser i bokens tillkomst: *utgivning – manufaktur – distribution – reception – överlevnad*. Alla dessa begivenheter omgärdas i sin tur av sin omgivande miljö: samhällets intellektuella utveckling; politiska, legala och religiösa influenser; kommersiella påtryckningar; samt socialt beteende och smak. Dessa områden utövar direkt yttre påverkan på bokens liv.

I ljuset av Adams och Barkers modell, som starkare belyser de yttre faktorernas påverkan, så framstår Darntons kommunikationskretslopp som särskilt intressant ur ett lokalt och regionalt perspektiv: influenserna kommer framför allt ifrån den delade sociala tillvaron som var central för det kommunikativa kretsloppet i praktiken. Med inspiration från Hartmut Rosa (2013) kan man möjligen kallas det ett slags ”situativ påverkan”, om man så vill.

Globaliseringen kom att förändra strukturerna på bokmarknaden och litteratursociologen Hans Hertel (1997) framhöll att det då behövdes en ny teoretisk ram för att förstå litterära processer och den förändrade relationen mellan höglitteratur och populärlitteratur under nya medievillkor där tryck-, ljud- och bildmedier i allt högre grad blir mer beroende av varandra. Han ser inte längre samma motsättning mellan litteraturens bildade och folkliga kretslopp, utan urskiljer fem koncentriskt kretslopp, som utgår i följande ordning inifrån: 1) *speciallitterärt*; med flera cirklar av smal litteratur; 2) *populärlitterärt*; som sprider kvalitetslitteratur i högre upplagor (pocket, bokklubbar, m.m.); 3) *masslitterärt* (kiosk- och megasäljande upplagor); 4) *intermedialt*, där texter sprids via omvandling till andra medier; och 5) *oralt kretslopp*, där klassiskt be-

rättarstoff från sagor och myter cirkuleras i nya former. De fem kretsloppen är sammankopplade genom en ”mediehiss”, som kan transportera ett verk mellan de olika nivåerna.

Om Darntons modell var avpassad till de traditionella produktionsförhållandena, så påpekar Johan Svedjedal (2000) att den inte lämpar sig för den digitala tidsåldern med de nya medievillkoren. Också han vänder sig också mot modellens antagande och fokus på konkreta yrkesroller (författaren, förläggaren, m.fl.). Litteraturproduktionen sker genom ett antal professionella *funktioner*, från skapandet av idén till arkivering, och som i sin tur kan utföras av en eller flera olika personer. I den nya tidens modell existerar inte bokkedjan – den är med andra ord uppbruten och fragmenterad. Det som kvarstår är en matris över funktioner och instanser.

Förtjänsten med Svedjedals modell är att den lätt går att anpassa till dagens hårdare branschvillkor där funktioner eller aktörer kan läggas till eller tas bort. Delar av verksamheten lätt kan delas av genom ökad outsourcing och läggas ut på frilansaktörer. Nackdelen är samtidigt densamma: att relationerna mellan funktionerna inte står i fokus. Det blir då svårt att urskilja på vilket sätt litteraturen och bokutgivning är en social process som ställer höga krav på kommunikation. Modellen lyckas inte beskriva hur skapandet av böcker och litteratur förhåller sig till sitt sammanhang, vare sig på litteraturens område eller samhället i övrigt.

Utgivningen av litteratur har klara kopplingar till sin kontext och situation. Att bedriva förlagsverksamhet innebär att vara riskkapitalist; en förläggare ”väljer och säljer”, enligt bokhistorikern Bo Peterson (1998). Redan i innebörden i ordet ”förlägga” urskiljer Peterson (1998) både en rumslig och tidsmässig dimension:

Tid: ”placerandet av ngt på viss tid”; utsätta, bestämma tiden för (till en viss tidpunkt)

Rum: placera, flytta, förflytta, slarva bort, stationera, inkvartera, härberga, förtöja, lägga igen, spärra, bortskaffa, undanröja, fördärva, utrota, ödelägga

Verben ger en bild av förlagsverksamhetens planering och placering i tid och rum samt av dess ambivalenta konsekvenser.

Bokhistorikern Kristina Lundblad (2016) noterar i vår tid ytterligare ett ord som på grund av ”transformationer av tingens ordning” kan läggas till de många varianterna av att förlägga, nämligen ordet *upplägga*:

Att lägga upp en text har som vi sett betytt att sätta den, att låta trycka den och att utge den. Idag betyder det att publicera den på internet. (Ibid. s. 9)

På så vis fortlöper språkets utveckling att famna förändringen på litteraturens område.

Den sociala dimensionen och skiftet mot en kommunikativ logik

Till de rumsliga och tidsliga dimensionerna bör läggas förståelsen av litteraturens och bokutgivningens *sociala dimension*. Exempelvis Bourdieu (1993) beskriver ingående kampen om litteraturens värde och agenternas positioner, kapital och erkännande i sociala fält. Organisationsforskarna Coser, Kadushin och Powell (1982) beskrev i stället hur förläggarna verkade i *sociala cirkelar* för att sälla fram spännande manus. Även i dagens bokbransch betonar Jesper Monthán, förlagschef för Albert Bonniers förlag, att *relationer* mellan människor är grunden för förlagsverksamheten (2016-09-27).

Forskare har tidigare belyst hur den traditionella förlagsbranschen från 1900-talets mitt gick från vad de kallar en *redaktionell logik* till en *marknadslogik*: förlagshuset började se sig som en marknadskapitalistisk affärsverksamhet, växte genom uppköp och startade marknadsavdelningar för att kunna ge kunderna vad de ville ha (Thornton & Ocasio, 1999). Med en marknadslogik rättfärdigas besluten på förlagen främst med hänvisning till marknad och förväntade försäljningssiffror. Detta skifte kom att lägga grunden för det sena 1900-talets skenande författarförskott och bästsäljarkultur.*

Det var inte förrän e-boken introducerades som marknadslogiken bjöds motstånd. Det fanns nämligen ingen befintlig marknad för e-böcker, som förlagen kunde betjäna. I Sverige har e-boken som bäst sålt ett par procent av den totala bokförsäljningen. Det fanns helt enkelt inte tillräckliga befintliga behov av e-böcker på marknaden. Bokbranschaktörerna blev tvungna att bygga upp den från grunden genom att satsa på format, som ingen visste hur många skulle säljas, och i en ovisst kapplöpning med andra aktörer. Enorma datasystem som analyserar köpmönster har byggts upp via internetbokhandeln försäljningsstatistik samt subskriptionserbudanden som livsstilmagasinet Books & Dreams, m.m. Det har blivit en fråga om att bäst *följa* marknadens evolution.

* Motsvarande logik inom biblioteksvärlden kan sägas vara en "uppdragslogik" eftersom besluten och satsningarna utgår från bibliotekets uppdrag i samhället (Schultz Nybacka, 2013).

Bokläsarna behövde också upplysas i fråga om möjliga köpmotiv, köpbe-
teende och läsande av e-böcker. Men med de tryckta mediernas minskande
publik, så har marknadsföringen styrts om från annonser till andra vägar.
Förlagen behöver i högre grad än tidigare *kommunicera* med presumtiva lä-
sare. Plattformarna för sociala medier har drivit fram en direktkontakt och
tvåvägskommunikation. Sedan 2014 så har de stora förlagen, som exempelvis
Natur & Kultur, lagt ner sina marknadsavdelningar och i stället satsat på små
team med redaktörer och PR-kompetens. Bonniers har döpt om sin tidigare
marknadsavdelningen till Kommunikationsavdelningen. Detta kan ses som ett
erkännande av de sociala dimensionerna av förlagsverksamheten och bokbran-
schen. Marknadslogiken har lämnat plats för en *kommunikativ logik* för en ny
tid, vilket innebär att effekterna av kommunikationen följs upp och analyseras
noggrant för att maximera dess verkan. Det finns dock litterära former som
undandrar sig kommunikation. Litteraturer som inte är till för att delas och
göras till allmångods. Poeten Ulf Olsson talar till exempel om litteraturens
möjlighet till ”inrandefrihet”, som kontrast till yttrandefriheten (2016-11-17).
Frågan är vad som händer med sådana litteraturer under förlagens nyordning.

Även i det digitala tidevarvet hör litteraturen också intimt samman med
sin direkta miljö. Författarna befinner sig på en konkret plats, i samspel med
andra. Också agenterna och förlagsfolket har en geografisk, fysisk och social
hemvist, liksom tryckerierna och printrarna, boklådorna och biblioteken samt
de gigantiska lager- och serverhallarna som betjänar e-handeln. Kritiker, köpa-
re och läsare fångar upp litteraturen – eller inte, som oftast är fallet.

Bokmässorna är ett fenomen, som även i digitaliseringens tid belyser be-
tydelsen av relationer och sociala möten inom bokbranschen. Bokmässorna
fördelas över den (globaliserade) bokcykeln över året och är lokaliserade till
metropoler och handelsstäder som London, Peking och Frankfurt. Sveriges
största bokmessa utmärker sig i Europa på två sätt: den startades inom bibli-
oteksvärlden (och heter alltså Bok- och biblioteksmässan) och den är främst
en publikmessa, till skillnad från rättighets- och inköpsmässorna i Tyskland
respektive England. Göteborgsmässan lockar numera ett större antal opinions-
makare och journalister än i Almedalens politikerveckan. Samtidigt sker inte
bevakning och rapportering i sådan utsträckning som man kunde förvänta sig.

På branschmässorna deltar alla delar av förlagens värdekedja i ett slags tur-
nering eller turnerspel (*tournament*) om litteraturens värde och värderingar,
enligt kulturekonomen Brian Moeran (2011). Det bör påpekas att kritikerna
inte nämns i sammanhanget. Bokmässan är med Moerans ord både en ritual
och en unik händelse, som skapar gemenskap genom ömsesidiga erkännanden.

Bokmässan ger visuell klarhet i förlagsfältets struktur och dess kapital (ekonomiskt, humankapital, symboliskt och intellektuellt). Valutan består av de intellektuella rättigheterna. Ett mål är att uppnå så hög grad av *synlighet* som möjligt: genom bokmässans *tajming* och *lokalisering*, var montern är *placerad* och dess *storlek*, omnämmandet i *katalogen*, i *affärerna* som träffas och deltagande i *festerna* (ibid., s. 130).

Med hjälp av Johan Asplunds (1987) socialpsykologiska teorier kring risk kan en förklara mässornas dragningskraft på branschen. Benägenheten att ta risker uppträder annorlunda i individen än i grupper. Grupper kan vara både mer eller mindre riskvilliga än individer i fråga om beslut. Riskvillighet är en relativ företeelse och en individ kan inte å egen hand skatta sin riskvillighet. Det är först när gruppen möts, som en kan kalibrera sig mot andra. I en särskild situation (som en bokmessa) kan specifik typ av respons kan dominera och vara mer sannolik för att den utgör ett kulturellt värde. Överfört till bokbranschen styrs förläggarnas beslut och risktagande av värden och värderingar som aktualiseras först i mötet med andra.

Spelet skapar i förlängningen villkoren för de litterära upphovspersonerna: författarna, översättare och kulturjournalister. Bokmässorna är därför av konst- och konstnärspolitisk betydelse. Det är alltså inte särskilt underligt att Alice Bah Kuhnke som första svenska kulturminister deltog i Frankfurtmässan under hösten 2016. Däremot uppstår vissa frågor kring principen om armlängds avstånd. Det handlar om att bibehålla viktiga gränser i det politiska arbetet för att kulturen inte ska utsättas för otillbörlig politiskt inflytande. Ytterst handlar det om politikens möjligheter och utmaningar att företa sig gränspassager och bildningsresor i det litterära landskapet.

I samband med bokmässan i Göteborg väcktes också en del kritiska röster kring kulturjournalisternas förmåga att förhålla sig objektivt och med kritisk distans när de deltar i kretsen av uppdragsgivare och författare med flera. Kritikern Therese Eriksson avstod helt från att närvara: ”En personlig kontakt gör någonting med en. Oavsett vilket.” (Grahn, 2016) Ett spännande initiativ i sammanhanget är då fenomenet ”Mäskkritik”, som det nyetablerade Kritikklubbet startade, och som vänder den kritiska blicken mot mässan som litteraturens skådebana.

Avslutningsvis öppnar begreppet turnering upp för en annan tolkning av Darntons kretsloppsmodell. I våra tider förknippas begreppet kretslopp ofta med systemteori och naturvetenskap. På engelska är ordet *tournament* synonym till *circuit* och kommer från franskans *tourneier*, som kan översättas till ”to engage in mounted combat” (Webster’s, s. 2417). Turnerspelsbegreppet erbjuder därmed en social och mer tävlingsinriktad, agonistisk sida av de kom-

munikativa processerna kring litteraturen. Dessutom betonas att spelet även är lokaliserat till ett geografiskt rum.

Det regionala litteraturlivet och den dubbla uppgiften

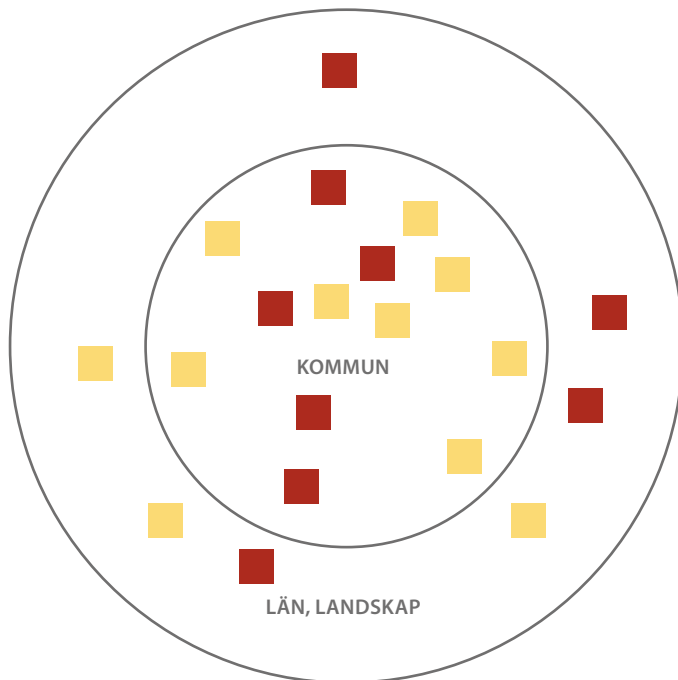
Det finns av tradition en klar indelning i ett centralt kulturutbud och ett lokalt kulturliv. På litteraturens område har uppmärksamhetens fokus ofta varit på dess centrum. Litteratursociologen Lars Furuland (1997) skriver att ”Kunskapen om litteraturens liv och möjligheter lokalt och regionalt inom olika grupper och rörelser har varit begränsad, stundom obefintlig.” (s. 47). Enligt kulturekonomen Pier Luigi Sacco (2013), som särskilt studerat regionernas möjligheter, har kulturen hög relevans och verkar genomgripande och transformativt på alla samhällsområden. Det handlar då inte om kulturens resultat, utan processerna som sådana.

Möjligen finns det föreställningar om att processerna vore enklare på regional eller lokal nivå. Men Furuland belyser komplexiteten i uppgiften:

I själva verket är varje kulturförmedlares krävande uppgift dubbel: att hjälpa till att dels skapa bästa möjliga kontakter mellan människorna i lokalsamhället och den kritikererkända nationella och internationella litteraturen, dels stimulera den litterära kreativitet och kultur som lever i närsamhället och regionen. (Ibid. s. 47)

Den regionala kulturförmedlingens dubbelriktade arbete skiljer sig alltså från arbetet med det centrala kulturutbudet. De provinsiella systemen för litteraturen är likväl livskraftiga, menar Furuland och hänvisar till en rad organisationer och delinstitutioner. Han utvecklade en beskrivande figur över nittonhundratalets regionala kulturlandskap och dess institutioner med bäring på litteraturlivet både regionalt och kommunalt. Figuren beskriver förhållandena i Sverige, men är överförbar till andra nordiska länder eftersom förhållandena är likartade. Det handlar om vad han kallar för ”litteraturspridande och -fostrande institutionerna” (1997, s. 48). Han skiljer här mellan de institutioner som i regel är fasta och de som eventuellt förekommer. Det går att åskådliggöra dem tydligare om man ställer upp figuren i en matris.

Furuland kommenterar att med utvecklingen inom IT tillkommer olika datornätverk, som alltså inte finns med i modellen. Inte heller det allmänna skolväsendet, förskola upp till gymnasiet, som har en spridande och fostrande verkan, men att det inte rymts i modellen. ”I kommande studier av kulturliv och kulturpolitik i Sverige måste de regionalt förankrade verksamheterna kartläggas mer ingående.”

	I REGEL FASTA:	FÖREKOMMER EVENTUELLT:
Län, landskap	Länsbibliotek Länsbildningsförbund, Lokalradio Provinstdning	Länsteater Regionförlag (tidskrift) Tryckeri Regionalt Författarförbund
Kommun	Bibliotek Biblioteksfilial Varuhus Lokalredaktion (till provinstdningen) Statskyrka	Frikyrka Hembygdstidskrift Bokhandel Biograf Föreläsningsförening Tryckeri (Förlag) Litteraturcirkel ABF Amatörteatergrupp Nykterhetsloge

"Litteraturen i lokalsamhälle och region." Bearbetad till matris efter Furuland (1997).

(Ibid.). Bakgrunden till figuren är vad Furuland kallar för ”ingenting mindre än en revolution” – att ett kulturutbud som är centralt producerat hade fått sådan tillväxt och dominerar det lokala kulturlivet. Det civila samhället stannar av för att inte krocka med TV-sändningarna. Bland de motrörelser som han anar så är de kommunala biblioteken främst och utlåningen till barn en ljuspunkt.

En huvudsaklig tankegång i Furulands koncentriska figur är att det finns ett spänningsförhållande mellan det centrala kulturutbudet och det lokala som yttrar sig i ”motsättningar och växelspel” (Ibid. sid. 49). I matrisform döljs dock denna motsättning.

Under de två decennier som gått sedan Furulands text publicerades år 1997 har samhället förändrats på nytt. Det finns till exempel inte längre någon statskyrka. Digitaliseringens omvälvande kraft och betydelse för kulturen går knappast att överdriva. Redan internetbokhandeln som startade i Sverige samma år fick snabbt en betydande roll för tillgången till såväl smal som bred litteratur. Och efter utvecklingen av smartphones från 2007, så finns inga på förhand givna svar för den litterära framtiden. Ändå är det förvånansvärt lite av det digitala som skulle ge genomslag inom ramen för Furulands befintliga figur. Regionaliseringen av kulturpolitiken har kanske varit en balanserande faktor i sammanhanget kring de platsbundna aktörerna och institutionerna.

Sacco (2013, s. 179) framhåller att den regionala framgången inte handlar om enstaka aktörer och deras storlek:

Frågan är alltså inte om det är de stora eller små institutionerna som är viktiga. Båda är viktiga. Det som är avgörande är om det kan vävas en tät väv av aktiviteter runt de stora institutionerna. Det är det som kan göra skillnad.

Författarna i blickfånget

Den första person som räknas som ”författare” till en text var den babyloniska poeten, prinsessan och överprästinna Enheduanna, som levde i Ur för fyra tusen år sedan (Schultz Nybacka, 2011). Den första romanförfattaren var kvinnan Murasaki Shikibo, som levde i Japan på 1000-talet. I väst kom det dock att dröja ända till 1700-1800-talen, då författare kom att bli betraktat som ett yrke. I Sverige betraktas Carl Jonas Love Almqvist som den första svenska yrkesförfattaren i modern mening.

Nittonhundratalet förde med sig en ”demokratisering” av författarkåren, både i termer av social klass och bildningstyp: det var framför allt folkrörelse-

och folkbildningsarbetet som breddade författarkåren (Thorsell, 1970). Idag drömmer många om ytterligare demokratisering med framväxten av internet och sociala medier. Kretsloppen i media är många fler, men fragmenterade; nålsögat till de traditionella förlagen är alltså litet. I det litterära universumet utövar namnen olika dragningskraft: den aktör som är störst och har mest tyngd drar också till sig fler författare (Warburg i Svedjedal, 2000).

Det avgörande för att bli en (skönlitterär) författare idag är det egna åtagandet och engagemanget i att bli publicerad, belyser sociologen Henrik Fürst (2016) i en kommande avhandling. Strävan att synas på rätt forum är utslagsgivande för författarkarriären. I Sverige skedde detta skifte kring år 2000, då författarna, litteraturen och massmedierna (tidningar, radio och TV) ingick i en dynamisk förening och samspel (Lenemark, 2009). Det började talas allt mer om författare som varumärken (Brown, 2005). Bortom rampljuset sker idag en högst begränsad förhandling om litteraturens och författarskapets värde (Forslid et al. 2015). Författarna i och kring Uppsala läns författarutredning talar just om vikten av *synliggörande* – att författarna och deras verk blir sedda (Riton, 2016).

I uppmärksamhetssamhället omvandlas yrkesutövare till ”mediepersonligheter” (Gillberg, 2013). Att kulturproducenter (som exempelvis förläggare) ser inkomstkällorna krympa är en faktor bakom att synlighet i det offentliga blir ett gångbart kapital. Kändisar förekommer i medierna jämt och ständigt. De är dubbelt gångbara; medierna kan visa vilken kändis som helst, och kändisarna kan dyka upp i vilket sammanhang som helst. De är också dubbelt ersättningsbara:

Om Björn Ranelid lämnar ett sent återbud till SVT:s litteraturprogram Babel går det att kasta in Carolina Gynning på hans plats. Och på samma sätt är Carolina Gynning användbar oavsett vilket format det handlar om. Hon kan leda och leka, prata konst och litteratur. (Gillberg, 2013, s. 69)

Detta innebär både möjligheter och hot för den enskilda kändisen. (Ibid.) Med andra ord kan kändisen växla in sitt mediala kapital i allt högre takt, men valutans utbytbart och kapitalet snabbt förbrukat.

För kultur- och mediaproducenter är däremot användningen av kändisar en strategi att minimera risken ute på marknaden (Gillberg, s. 68). För det första har kändisar kommit att bli ”kulturella kompasser” som människor navigerar efter. Kändisar manifesterar och reproducerar samhällets värderingar i rollen som identitetsbärare, opinionsbildare och förebilder inom konsumtion och livsstil (Ibid. 74). På så vis fungerar de även som gemensamma referensobjekt

som människor kan samtala och umgås kring. För det tredje så kan kändisen bli ett känslomässigt investeringsobjekt och föremål för människors drömmar och begär (Ibid. s. 75).

Även kulturjournalister i litterära medier har också kommit att betrakta personen bakom boken som en nyckel till författarskapet. De tror att det måste till möten med författaren och ett personporträtt för att göra författarskapet rättvisa, erfar Karolina Ramqvist (2016). Hon räds vad hennes tendens till det relationella gör med författarskapet; ”viljan att inordna mig i ett samtals egen logik på bekostnad av boken” (s. 55). På olika ”författarframträdanden” i boklådor och på biblioteken förväntas just författaren ”prata lite” om sin bok (Ibid. s. 8).

Jag hade hållit sådana här anföranden förut, jag hade många gånger våndats över tanken på att behöva tala om en bok, särskilt att behöva göra det innan knappt någon haft chansen att läsa den. Att liksom i stället för boken – jag kunde inte komma ifrån att det var så det kändes – lägga fram ett tal, en presentation som bara kunde innehålla vissa aspekter. Hur skulle jag kunna det? Vem var jag att göra det? Jag ville inte förstöra det som jag uppfattade att romanen var, det öppna och ofärdiga som den måste vara, och jag ville inte stå i vägen för det, som jag sent omsider börjar förstå att jag verkligen gjorde, hur jag än gjorde. (s.16).

Upplevelsen att vara ett substitut för sina egna böcker blir inte enklare med åren eller erfarenheten, menar Ramqvist, utan snarare svårare. Det finns en djup ambivalens kring synligheten och som griper in konstnärskapets väsen.

Utvecklingen mot författaren som kändis och kändisen som författare samspekar med att de litterära agenterna fick en mer framträdande roll i bokbranschen. I den senmoderna förlagsbranschen är det relationen mellan författarna och agenterna som blir mer avgörande (Hertel, 1997; Ray Murray & Squires, 2012) Det sker ett skifte i branschens fokus, från författarnas böcker till deras litterära rättigheter (Berglund, 2014). Samtidigt så får författaren en viktig roll att ge sanktion och legitimitet till anpassning av verken till nya medier (Murray, 2012).

Medialiseringen av författarna sker parallellt som kulturalisering av regionerna vilket skapar gynnsamma förutsättningar för att lyfta litteraturen i det lokala rampljuset. Författare och deras verk lockar otaliga turister till litterära besöksmål (Sjöholm, 2011). Och inför 750-årsjubileet i Örebro år 2015 gavs boken *Författarna och staden. Örebro – 750 år i litteraturen* (Lindén & Thor, 2014). Hela yrkeskåren får här en större synlighet. Samtidigt kan författarna

som ett slags varumärken skänka strålgång till en ort. Författarnas behov av synlighet rimmar väl med regionernas önskan om kulturell profilering.

En yrkesgrupp som räknas till kategorin litterära upphovspersoner och som hamnat i skymundan i det medialiserade samhället är översättarna:

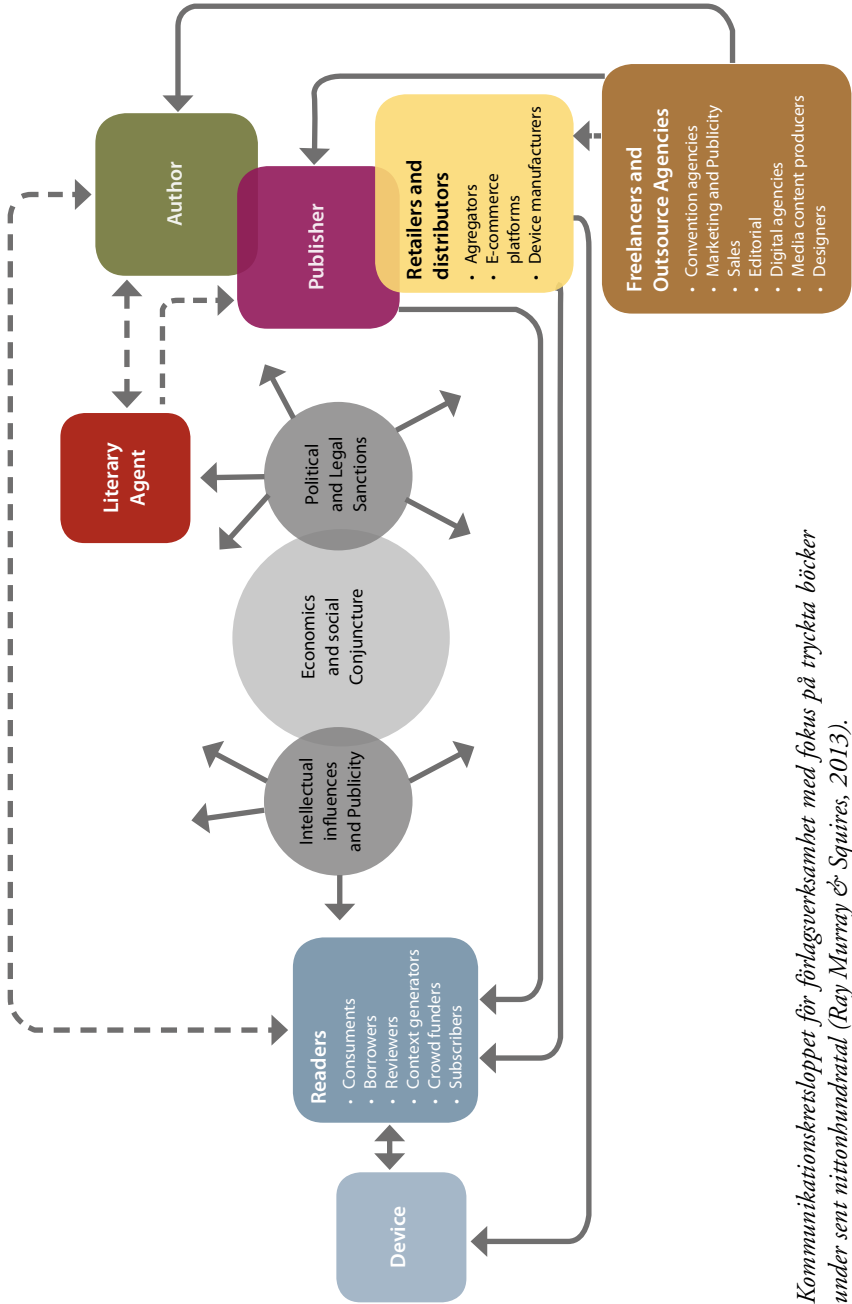
Översättaren är givetvis en förutsättning för att vidga litteraturutbudet geografiskt för den svenska läsekretsen. Översättarnas roll som centrala kulturförmedlare och introduktörer till nya författarskap har knappast beaktats efter förtjänst inom konst- och kulturpolitiken. (Konstnärskommittén, 2015, s. 12)

Speciellt i mindre länder såsom de nordiska länderna spelar översättningar en betydande roll på bokmarknaden och i det litterära klimatet. Forskning belyser att ett lands ekonomiska styrka har betydelse för dess kulturella makt; andelen översatta verk står i relation till BNP (Hjorth-Andersen, 2001). Möjligen finns det motsvarande förhållanden på regional nivå, så att det i regioner med välstånd och aktivt kulturliv kan uppstå en arbetsmarknad för verksamma översättare. Samtidigt så har digitaliseringen öppnat för gränsöverskridande arbetsmarknad och synliggörande av litterära upphovspersoner på andra sätt.

Det digitala kommunikationskretsloppet

I det digitala landskapet har de litterära agenterna tappat en del av sin makt som de erövrat under sent 1900-tal, menar Ray Murray & Squires (2013). Anledningen är att det idag finns större möjligheter för författarna att ge ut sina verk själva. Vi ska strax återkomma till detta. Klart är dock att globala mediebolag och teknikjättar har erövrat en enorm makt inom litteraturvärlden. Det finns också möjligheter för små teknikföretag att skaka om den traditionella bokbranschen. Ett svenskt exempel är att ljudboksföretaget Storytel, som etablerades år 2005 och i allt väsentligt går att beskriva som ett Spotify för strömmande ljudböcker. Sommaren 2016 kom skrällen att de köpt upp Sveriges äldsta förlag, Norstedts, som varit verksamt sedan 1823. Detta skifte är signifikativt för digitaliseringens allt tilltagande makt.

I övrigt kvarstår i modellen de ekonomiska och sociala premisserna för bokutgivning, tillsammans med det intellektuella klimatet och politisk-legala sanktioner. Det som särskilt utmärker vår tid är frågor om det kulturella och litterära värdet av litteratur (Ray Murray & Squires, 2012).

Kommunikationskretsloppet för förlagsverksamhet med fokus på tryckta böcker under sent nittonhundretal (Ray Murray & Squires, 2013).

Intressant nog saknas biblioteken i modellen. Kanske beror det på att omarbetningen av modellen bygger på erfarenheter från den brittiska kontexten och där har biblioteken tappat mark under 2000-talet. I boken *Public Libraries* (2016) berättar författaren Ali Smith om hur de kommunala biblioteken och bokbussarna i Storbritannien i allt högre grad läggs ned eller övergår till s.k. *community libraries*, vilket i allt väsentligt innebär att de både finansieras och drivs av volontärer utanför bokbranschen. I Sverige har dock de offentligt finansierade biblioteken i mångt och mycket gått i bräschen för digitaliseringen och är alltså en viktig instans i sammanhanget.

I det digitala kretsloppet sker en mer ömsesidig kontakt mellan läsarna och förlagen (Ray Murray & Squires, 2012). Tidigare fanns det bokklubbar som ett huvudsakligt sätt för att nå läsarna; nu sker kontakten genom sociala medier, podcasts och webb-TV. Läsarna har också utvecklat en starkare kontakt med själva manicken (*device*) som de använder för att läsa. Läsarna uppträder även i rollen som konsument, lånare, recensenter, innehållsskapare, mass-finansierare (*crowdfunder*), och abonnenter (ibid.).

Med den tekniska utvecklingen så finns det också en mängd ny programvara som agerar innehållsskapare, vilket innebär att det finns ”robotförfattare” och ”robotförlag”, som översvämmar marknaden med så kallad *spam-litteratur* (Fleischer, 2011a). Det finns alltså risk att de offentliga systemen såsom biblioteken inte kan urskilja vilka verk som är professionellt utgivna, av riktiga människor (ibid.). Här kommer det också att behöva ställas krav från läsarhåll att litteraturen svarar mot högt ställda förväntningar. Märkligt nog tycks modellen ovan ge uttryck för att läsarna och författarna har kommit längre från varandra, jämfört med Darntons modell. Kan det verkligen stämma?

Författarens egenutgivning eller självpublicering

Att på egen hand ge ut sina alster har alltid förekommit på bokmarknaden, men med den senare tidens teknologiska utveckling har fenomenet aktualiserats på nytt och fått hög relevans. Svensk förlagsforskning kallar fenomenet oftast för egenutgivning. Alexandra Borg (2016) framhåller att i Sverige finns även en tradition av folkbildning och stipendieverksamhet, som inneburit att författare har kunnat finansiera skrivandet och bekosta tryckkostnaderna. Med stöd av Kungliga bibliotekets definition kan aktören bakom egenutgivningen beskrivas på följande vis:

Egenutgivaren är en privatperson, har endast ambition att ge ut sina egna böcker, finansierar utgivningen själv och hanterar själv kontakter med tryckeri eller anlitar en förmedlare, till exempel en publiceringstjänst. Vidare räknas en enskild person (eller två eller flera, eller en enskild persons företag) som publicerar via en publiceringstjänst, som egenutgivare. (Borg, 2016, s. 2)

Egenutgivning, eller fåfängeutgivning (vanity publishing) som det också har kallats, har sedan länge kritiserats för att ge ut undermåliga böcker i termer av kvalitet. Men det brukar också hävdas att genom tiderna har en rad berömda författare gett ut sina böcker på egen hand: Marcel Proust, Virginia Woolf och Ernest Hemingway (ibid., s. 14). Den självpublicerande författaren övertar förläggarens risktagande och kompetens och förvandlas samtidigt till både producent och kund (Borg, 2016). Det handlar om en omförhandling av kvalitetsens och professionalitetens innebörd och ansvar.

Med digitaliseringen har egenutgivningen kommit att erbjuda såväl konkurrens som marknadsmöjligheter för bokbranschen. En utvecklingslinje är att bokbranschaktörerna själva skapar teknologiska plattformar för egenut-

*Hanna Säll-Everö på Type & Tell välkomnar frågor om "självpublicering".
(Foto: Ludvig Persson)*

givning. Aktören Type & Tell, som är Bonnierförlagens satsning på den nya marknaden, föredrar begreppet ”självpublicering” efter engelskans modell (”self-publishing”).

Enligt Type & Tell (HSE, 2016-11-11) finns flera orsaker till att de använder självpublicering framför egenutgivning (även om det också förekommer):

- Större fokus på individen och att en kan självpublicera alla möjliga saker. Vi ser självpublicering som ett vidare begrepp än egenutgivning, som traditionellt är starkare kopplat till en viss typ av utgivare och böcker.
- Bättre synk med det internationella begreppet self-publishing, känns mer naturligt att använda självpublicering än egenutgivning när vi pratar om det i ett internationellt sammanhang.
- Låter bättre som verb! Att självpublicera ligger bättre i munnen än att ”egenutge”.

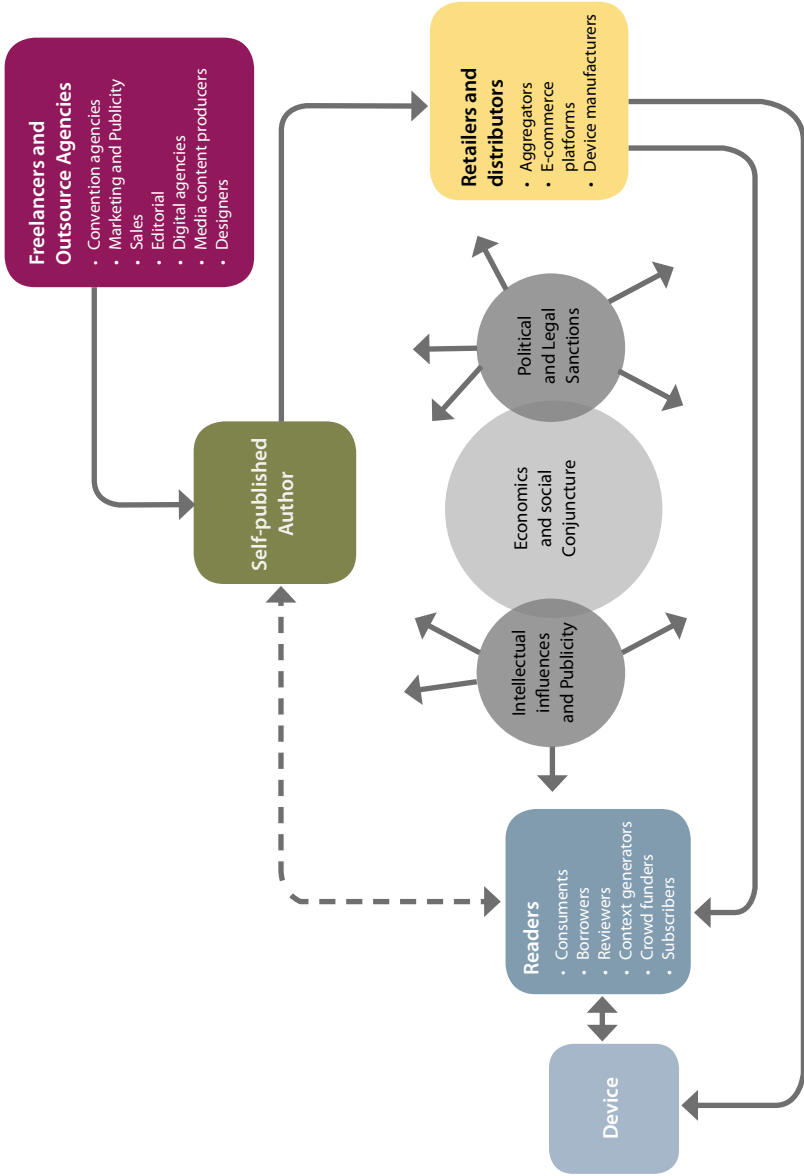
Sammantaget är detta en relativt övertygande argumentation – åtminstone sett i vår samtid. Användningen av begreppet självpublicering belyser hur fenomenet hänger samman med individualiseringen, medialiseringen och förändringen av medie- och förlagsvillkoren, globaliseringen samt fokus på handlingen och dess möjligheter. Ännu en aspekt av det internationellt gångbara begreppet publicering är att det på ett tydligare vis betonar offentligheten (jfr. publik). Möjligen kommer framtiden att skåda nya begrepp. Enligt Lotten Skeppstedt (2015-10-22) på Type & Tell så kan en tala om den självpublicerande författaren i rollen som kreatör, entreprenör och hybridförfattare. Det finns också utrymme för skolor och skrivarskolor, etc. att verka som självpublicerande institutioner.

Fenomenet självpublicering har också kommit att rita om det kommunikativa kretsloppet (se nedan, Ray Murray & Squires, 2012).

En viktig förändring är att ingen litterär agent eller förläggare är grindvakt vid inträdet på bokmarknaden. Författaren har istället direkta affärsrelationer med en rad aktörer som erbjuder såväl traditionella tjänster (redaktionellt stöd, design, marknadsföring och PR, försäljning) som tjänster för nyare medieproduktion med hjälp av konverteringsagenturer, digitala byråer och medieinnehållsproducenter.

Modellen visar också att författaren har kommit närmare läsarna, som kan karakteriseras som konsument, lånare, recensenter, innehållsskapare (*content generators*), crowd funders och prenumeranter/abbonenter.

Det ställs idag höga krav, inte minst från läsarhåll, att de självpublicerande författarna snabbt ökar sin kompetens och professionalitet i fråga om en bredare verksamhet: ansvaret för redaktionellt arbete, en passande design, mark-

Själupubliceringens kommunikationskretslopp under digitala villkor på 2000-talet (Ray Murray & Squires, 2013).

nadsföring och ekonomi. Både förläggarens och redaktörens arbetsuppgifter kan i större grad liknas vid reguljär projektledning. Denna omförhandling kan sägas ha börjat redan med bokbranschens marknadsföring och när förlagsutgivna författare förväntades delta i, och till och med driva på, marknadsföringen av sin bok. Självpubliceringen kan på detta ses som inte enbart ett teknologiskt möjliggjort alternativ till traditionell förlagsutgivning, utan också som ett slags logisk förlängning av de tendenser som präglar marknadslogikens förlagsprocesser.

För aspirerande författare, som alltså både ska skriva sitt verk och vara projektledare för dess utgivning finns därför ett stort behov av utbildning och kompetens. Ett tecken i tiden är den oberoende tidskriften *Skriva* som på kort tid fått ett stort genomslag på den svenska marknaden. Tidskriften innehåller en mängd tips och pepp om dramaturgi, olika genrer, m.m. Också på Type & Tells blogg kan man läsa intervjuer med professionellt verksamma redaktörer och designers, som bjuder på sina tips och erfarenheter. Internationellt sett märks den oberoende plattformen Smashwords under ledning av Mark Coker, som också publicerar böcker till stöd för egenutgivande författare, inte minst i ämnet marknadsföring och försäljning.

De självpublicerande författarna har enligt Skeppstedt behov av att vara i full kontroll över processen; verka varumärkesbyggande gentemot en specifik nisch eller målgrupp; en milstolpe i livet; publicera omgående och tillgängliggöra sin backlist. Med hjälp av en användarcentrerad självpubliceringsplattform kan författaren hantera pliktexemplar, friexemplar, distribution, säljblad, nyhetsbrev, pressmeddelanden, metadata och sociala medier. Det finns stora möjligheter att vara och verka ”laserfokuserad”, dvs. att marknadsföra med stor precision gentemot en viss ålderskategori eller region.

I Type & Tells nya modell för självpublicering står relationen mellan författaren och läsaren i centrum. Med andra ord så befinner sig författaren och läsaren inte längre i olika ändar av bokens värdekedja. Inte heller är det läsarna och förlagen som har en direkt relation, som Ray Murray och Squares (2012) stipulerar. I Type & Tells perspektiv är den självpublicerande författaren ofta nära och direkt sammankopplad med sin publik och beroende av kompetenta läsare. De är omgivna av utgivningsprocessens olika stödjande aktörer och instanser som är sammanlänkande i en cirkel: *Förlagen – Media – Återförsäljare – Agent – Distribution*.

Det finns inte mindre än fem varianter av självpubliceringsaktörer, enligt Borg (2016):

1. Oberoende och alternativa aktörer (Författares Bokmaskin och Podium)
2. Vinstdrivande, ej förlagsägda, plattformar (Publit, Vulkan, Hoi Förlag, BoD samt amerikanska Lulu och Smashwords)
3. Förlagsägda, fristående plattformar (Bonnierförlagens Type & Tell; HarperCollins Authonomy; Macmillans New Writing; Penguin Random Houses BookCountry och tidigare, Author Solution; Simon & Schusters Archway Publishing)
4. Världsledande mjukvaru- och internetföretagens plattformar (CreateSpace och KDP (Amazon) samt iBooksAuthor), inklusive plattformar för digital kommunikation och bokmarknad som BookPress (WordPress) och Kobo Writing Life (Kobo).
5. Plattformar för illustrerade verk och fotoböcker (Blurb, m.fl.)

Det senaste exemplet på utveckling inom området är en form av aktör som tillhandahåller tjänster gentemot såväl författare som förläggare. Det tyska företaget Tredition erbjuder via sin plattform Publish-Books andra företag att starta sin egen självpubliceringstjänst. Enligt nyhetsbloggen Publishing Perspectives så är det redan ett femtiotal aktörer såsom förlag, tidningsutgivare och universitet som använder tjänsten idag, och fler väntas åka när företaget expanderar till Storbritannien och USA (Süssman, 2016-11-16). Vad som kommer att anses vara professionellt utgiven litteratur kommer att förändras när inte bara amatörer får tillgång till avancerade verktyg för bokutgivning, utan också när andra slags professioner och branscher får tillgång till professionella verktyg. Det finns till exempel bibliotek som använt självpubliceringsverktyg för sina användare. Med andra ord sker ett slags kommersiell och teknologiskt driven demokratisering av bokutgivningen, som kommer att få långtgående konsekvenser för litteraturen, bokbranschen och samhället på sikt.

Det estetiska turnerspelet

Tillgången till skriftligt material har ökat explosionsartat i och med att digitaliseringen inte enbart används i framställningen av böcker, utan också i spridningen och cirkulationen av litteraturen. Det väcker frågor om kritikens roll i sammanhanget kring litteraturen som konstform. Furulands figur tar sikte på de "litteraturspridande och uppfostrande" institutionerna på regional nivå, men berör inte närmare vilken kritisk funktion och kapacitet som används i arbetet.

I Guillet de Monthouxs (2004) modell av det estetiska spelet uppstår konsten i spänningsfältet mellan konstnären, kritikern, publiken och teknikern, som alla står i direkt relation till varandra. Den genomgripande digitaliseringen av litteraturen har fått konsekvensen att teknikern inte bara arbetar med teknik, utan också har fått en roll som både mellanhand och plattform: förlag, litterära agenter, distributörer, samt bibliotek. Låt oss kalla dem plattformsgenter, för att särskilja dem från litterära agenter och betona att de verkar utifrån ett slags plattform i samhället samt belysa att de verkar utifrån en logik och agenda – det kan vara förlagens, nya kommunikativa logik och bibliotekens uppdragslogik.

I det nya mediasamhället så möter kritiken ”amatörernas utmaning” (Mildner, 2009) i relationen till publiken, vilket gör att kritiken som kunskaps- och konstform på en och samma gång riskeras att banaliseras och demokratiseras. Ännu en utmaning kommer från agenternas håll. När floden av robotutgiven litteratur översvämmar marknaden kan varken professionell kritiker eller amatör agera gränsvakt. Det behövs ett slags kritisk urskillning redan i de tekniska systemen som skydd – exempelvis i bibliotekens inköpssystem (se Fleischer, 2011b). Ytterligare en aspekt är att också kulturjournalister räknas till litterära upphovspersoner (Konstnärsnämnden, 2015). Med andra ord så avgörs kritikens villkor på två flanker i det estetiska spelet, både från konstnärshåll och kritikerhåll.

Kritiken har en avgörande roll och betydelse för litteraturen som konstform. Det är kritiken som kunskaps- och konstform som ger dynamik till spelet. Och därför torde kritikern kunna omfattas av konst- och konstnärspolitiken, också på regional nivå.

II. Det regionala Uppsala som fallstudie

Utanför Stadsbiblioteket i Uppsala stad finns ett konstverk av Sivert Lindblom och som föreställer en mager hund. Öronen är uppmärksamma och sticker i väg åt olika håll; svansen är frågvist böjd. Frambenen står raka och stilla medan bakbenen spritter av möjlig rörelse. Blicken är delvis utomkroppslig och vaken på vad som ska ske.

Verket är uppfört som ett symboliskt minne över att det första biblioteket på 1800-talet finansierades med hjälp av hundskatten. Det är också ett slags påminnelse om att ett lokalt litteraturliv är beroende av en lokal samhällelig infrastruktur: ett samspel mellan de institutioner som omgärdar människors (och husdjurens) vardagsliv. Vissa lokala behov kan lösas genom samfällade beslut och handlingar. Skattebetalarnas insats har skapat grundbulten till ett medborgerligt centrum, öppet för alla, oavsett husdjur eller ej.

I beskrivningen av Uppsala län är det tyvärr alltför lätt att fokus hamnar på residensstaden som norm. Även Uppsala kommun inkluderar landsbygdsområ-

*Hunden – bibliotekets bästa vän i Uppsala, här i Sivert Lindbloms gestaltning.
(Foto: Pamela Schultz Nybacka)*

den. Länet är förhållandevis nytt som administrativ enhet i nuvarande form; det var år 2007 som Heby överfördes från Västmanlands län till Uppsala län. Det samlade territoriet omfattar idag 7037 km², från det skogbevuxna inlandet till kustkommunerna, som präglas av närheten till havet. Sammantaget har de åtta kommunerna – Enköping, Heby, Håbo, Knivsta, Tierp, Uppsala, Älvkarleby och Östhammar – olika invånarantal, demografiska mönster och sammansättning av institutioner. Det finns allmänt en tydlig motsättning mellan det snabbväxande, urbana samhällslivet i Uppsala kommun och landsbygden med stor andel arbetspendlare och fritidsboende (Kultur i länet, 2011a). När det gäller biblioteken betraktas de som en central styrka för kulturlivet och samtliga kommuner lyfter fram dem i flera olika sammanhang. I mindre kommuner uppfattas biblioteksverksamheten som ännu viktigare än i större (Ibid. s. 15).

Långtifrån alla behov och önskemål som rör kulturlivet kan lösas med hjälp av hundägarnas skatter. Här behövs också ett gemensamt och övergripande arbete inom länet som helhet.

Landstingets vision och kulturpolitiska mål

Den regionala kulturplanen för Uppsala län år 2015–2017 tar sikte på nästa decennium i en långsiktig strävan efter en plats i världens medvetande:

År 2025 är Uppsala län en stark kulturregion med internationell lyskraft. Länet är ett kreativt kraftcentrum där ett dynamiskt konst- och kulturliv präglats av mod, bildning och nytänkande ger Uppsala läns samtida och rika historia en levande gestaltning.

Visionen omfamnar tiden såväl bakåt som framåt och sträcker sig utåt gentemot en internationaliserad arena. Att bildning och nytänkande här kopplas samman med mod skänker visionen en djärv anstrykning; djärvare än kanske Uppsala län uppfattas idag. Strategin för att uppnå visionen om regional utveckling stavas samverkan och är som följer:

Landstinget och länets åtta kommuner samverkar med kulturinstitutioner, Regionförbundet, universiteten, det professionella kulturlivet, civilsamhället och andra aktörer på kulturens arena, för att tillsammans nå visionen. Kultur, bildning och kreativitet är självklara framgångsfaktorer för en demokratisk och hållbar regional utveckling i Uppsala län. (Ibid., s. 4)

Det är flera instanser och aktörer som ska bilda kulturvåven där Uppsala län gestaltas. Flera politikområden kombineras för att skapa förutsättningarna. I förordet till regionens kulturplan nämns ansatsen i ett nötskal:

Genom att använda sig av modellen med tre politikområden: Konstpolitik, Kulturpolitik och Kulturplanering, identifierar man och genomför specifika satsningar på Konsten, Människan och Regionen. Det i sin tur betyder att den regionala kulturplanen omfattar helheten i länet där målen är Ett rikare konstliv – En ökad kulturell delaktighet – En attraktivare livsmiljö. (Ibid., s. 5)

Här står att planen är inriktad på helheten i länet, men samtidigt bör betonas att det bara är de verksamheter som ingår i Kultursamverkansmodellen som tas upp i planen. Det finns alltså en mängd kulturverksamheter runt om i länet och kommunerna som inte omnämns, men som är viktiga ändå.

Kultursamverkansmodellen kan utökas genom att lägga till områden. Det finns dock inga mer statliga medel och det kommer heller inte att ske någon kvantitativ uppföljning.* Det handlar alltså om en utveckling i kvalitativa termer, indirekt. Och de rena stöden, såsom till exempel bidrag till stipendier, kommer ur den regionala potten – där är det regionen som styr.

Impulsen till litteraturen på lokal och regional nivå

Inom Uppsala län märks på olika håll en gedigen hängivenhet för arbetet med litteraturen. Det har finns både fria eldsjälarna och personer som arbetar engagerat inom näringsliv och förvaltning.** En särskilt betydande händelse var att författarna i trakten uppmärksammade att det startades ett Litteraturhus i Oslo hösten 2007.*** Det uppstod samröre kring frågan om det vore möjligt med

* Ett exempel är den statliga utredningen "Gestaltad livsmiljö" och där har regionerna svarat i remissomgången att det inte är möjligt utan finansiering.

** Några aktörer som nämns i sammanhanget, och i olika konstellationer, är: Uppsala English Book Shop, Stephen Quigley, Ingmar Lemhagen (Biskops-Arnö), Anisur Rahman, Stig Dagerman-sällskapet, biblioteket i Enköping, Arbetsförmedlingen, Studieförbundet, Calle Nathansson (Kultur i Länet) och många andra. Att ge en rättvisande bild av skeendena och aktörerna kräver mer omfattning än vad som är möjligt i denna rapport, men det vore onekligen intressant med en fördjupad och detaljerad skildring av olika idégivare, initiativtagare och sammankomster. I denna rapport nöjer jag mig med att ge en översiktlig bild av den uppslutning kring litteraturen som finns i Uppsala län och kommun.

*** Litteraturhuset i Oslo drivs av Stiftelsen Litteraturhuset, som är ett initiativ från Institutionen Fritt Ord (se litteraturhuset.no).

en motsvarighet i Uppsala län. Poeten Anneli Östlund vände sig till Kultur i Länet (KIL) år 2010 för att dra ihop ett möte där man inventerade vad som fanns i det lokala nätverket.*

Syftet med träffarna har kanske inte varit alldeles glasklart men vi börjar tillsammans identifiera viktiga personer och evenemang och inte minst gemensamma utvecklingstankar inom området. (Strömberg, 2010-12-29)

När en tjänsteman i nätverket, Annika Gillegård, bytte arbete från Uppsala läns landsting tog Annika Strömberg, som var kulturstrateg med ansvar för litteraturområdet i Uppsala kommun, över arbetet. Till en början handlade det till exempel om att få till ett gemensam överblick över alla evenemang, men också att finna en form för samarbetet:

Jag vill även gärna försöka formulera en plattform för vårt nätverksarbete. En sådan tror jag att vi kan ha nytta av i olika sammanhang för att visa på vision, styrka och mångfald inom litteraturområdet i Uppsala kommun och i länet. (Strömberg, 2010-12-29)

Författaren Ola Larsmo föreslog sedermera en resa till Oslo för att vidga vyerna. Det ordnades en studieresa med finansiering från olika håll: Studiefremjandet, Länsbibliotek Uppsala och Uppsala kommun. Gruppen bestod av litterära upphovspersoner, tjänstemän och en bibliotekarie från Enköping. Det var ett rikt och inspirerande program med exempelvis studiebesök på litteraturhuset och i en litterär salong hemma hos en författare. Resan beskrivs som speciell i och med att alla kunde skapa kontakt på ett djupare plan: ”Tiden var mogen. Folk började prata med varandra och man kunde öka förståelsen ur olika perspektiv.” Resan anses fantastiskt lyckad i efterhand eftersom den bidrog till tre konkreta och viktiga impulser till litteraturlivet: 1) utvecklingen och ombyggnationen av Stadsbiblioteket, 2) formandet av Författarsällskapet och 3) upprättandet av ett Litteraturcentrum.

Det hade tidigare funnits tankar inom biblioteksorganisationen om hur man skulle kunna utveckla Uppsala stadsbibliotek till att bli en mer attraktiv mötesplats och skapa bättre förutsättningar för programverksamhet. Resan till

* Närvarande var då Marie-Louise Riton, Annika Strömberg, Anneli Östlund, Krister Gustavsson, Kerstin Jonsson, Solveig Hedenström, Cecilia Svanberg, Annika E Gillegård.

Oslo blev en slags utlösande faktor till utvecklingen av Stadsbiblioteket, bland annat genom samtal om Kerstin Ekman-salen. Det kom kritiska synpunkter på dess utformning och användning – ”den funkar inte!” – vilket var ett delvis nytt perspektiv för biblioteket, som då kunde passa på att ta ett större grepp om bibliotekets utformning i samband med planerna för underhåll och utveckling (Strömberg, 2016-11-30). Det kom att bli en utökad yta och en helt ny entré med vinterträdgård, café och nya lokaler för programverksamhet och utställningar. ”Ett bibliotek /sic!/ som vuxit inte bara till ytan, utan också i möjligheterna till samtal”, rapporterar SVT (Kardell, 2016).

Redan innan Oslo-resan fanns många engagerade författare i Uppsala län, men de hade ingen gemensam samling. Kommunen vill gärna ha en motpart i samtalen om litteraturens framtid. Med bildandet av Uppsala Författarsällskap år 2012 så har författarna kunnat ställa en ansökan om verksamhetsstöd till kommunen. De uppbär inget stöd till lokalerna, men de har tillgång till en föreningslokal i Walmstedtska gården på Sysslomansgatan 1 och får 100 000 kr per år för att bedriva verksamhet. Frågan om ett litteraturhus i Uppsala var dock svår att driva vidare, enligt Annika Strömberg. En respons de fick var från det fria kulturlivet bland annat: ”Ska ni sitta och vässa varandras pennor?!” (Strömberg, 2016-11-30) Reaktionen tyder på det finns en brist på kunskap om hur just litteraturen uppstår och får liv i ett samhälle.

Nätverket av skilda aktörer i Uppsala låg bakom flera idéer, bland annat Skrivarverkstäder inom Studieförbundet, som sedermera ledde till bildandet av Litteraturcentrum år 2012. Uppsalas första fristadsförfattare, Anisur Rahman, anställdes av Studieförbundet med stöd av Uppsala kommun och arbetsförmedlingen. Senare gick även Uppsala läns landsting in med pengar och en arbetsplats. Studieförbundet sköt till medel och stod för arbetsledning och även en arbetsplats förlagd till Studieförbundet. Landstingets dåvarande Kulturdirektör Calle Nathansson, skriver i förordet till antologin *Att skriva en stad* (2012):

Det intressanta i det här arbetet är att det inte har varit det offentliga som tagit det första steget och satt igång processen, utan det är folkbildningen genom studieförbundet Studieförbundet som är initiativtagare. /.../Exakt hur centret kommer att byggas upp och fungera får de inblandade aktörerna tillsammans utveckla.

Litteraturcentrums samarbetsaktörer är Studieförbundet, Kultur och bildning, Länsbibliotek Uppsala, Uppsala kommun, Svenska PEN och de drivs även med stöd av Statens Kulturråd och Svenska Akademien.

Träffarna i det löst kopplade nätverket kring litteraturen upphörde efter några år. Det blev med tiden svårt att jämka samman det fria engagemanget med de offentliga strukturerna. (Strömberg, 2016-11-30). Idag arbetar Annika Strömberg främst som verksamhetskontroller inom Uppsala kommun. Hon handlägger fortfarande frågor och ärenden inom litteraturområdet och arbetar aktivt med frågan om fristadsförfattare. Uppsala är som enda kommun inom länet engagerad i det internationella fristadsförfattarsystemet ICORN. Fristadsprojektet är breddat till att gälla musiker och bildskapare eftersom det i stort sett är samma förutsättningar inom hela kulturområdet (Strömberg, 2016-11-30).

Inom förvaltningen talas ofta om värdet av ett gränsöverskridande konstliv. Ansökningar handläggs enskilt först, inom respektive konstområde. Därefter behandlas de i strategigruppen, så att det blir en gemensam beredning av ärenden oavsett konstform. Och handlar det om flera konstområden i en ansökan är det flera handläggare som läser från start. Litteraturprojekten kan till exempel omfatta flera konstområden: teater, musik och film. (Strömberg, 2016-11-30).

Länet har genom Länsbibliotek Uppsala och bibliotekskonsulenten Stefan Eurenus gjutit nytt liv i frågan om litteraturens roll i regionen.

Litteratursatsningen inom landstinget

Landstinget har med civilsamhällets organisationer och samfällda krafter kunnat lyfta frågor som rör de grundläggande strukturerna i samhället. Litteraturen har varit ett utvalt utvecklingsområde inom landstingets arbete för ett rikare konstliv alltsedan Uppsala län gick med i Kultursamverkansmodellen år 2011. Hela litteraturområdet omfattas med poesi, prosa, facklitteratur, översättning och dramatik. Det är med samfällda krafter, på olika nivåer, som utvecklingen bedrivs:

Kommunerna, föreningslivet och landstinget genomför – enskilt eller i samarbete – olika projekt som syftar till att skapa mötesplatser och lyfta litteraturen som konstform. Litteratursatsningarna riktar sig till professionella utövare, amatörer med eget skapande och till en deltagande publik. (Kulturplanen 2015–2017, s. 11).

De många aktörerna har skilda ansvarsområden och det betonas på förvaltningen att det regionala ansvaret är något annat än det kommunala. Detta får konsekvenser för möjligheterna att göra olika typer av satsningar. De regionala stödformerna har ofta samverkan som ledstjärna.

Satsningen på litteratur inom målet ett rikare konstliv handlar enligt kulturplanen om litteraturen som *konstform*. Det är alltså ett estetiskt perspektiv på litteraturen som kulturbegrepp. Det kan tyckas vara samhällsfrånvänt att sätta konstformen i första rummet. Kanske någon tycker att litteraturen borde finnas till för människan i stället? Men enligt Theodor Adorno (1996 i Johansson, 2015) är det just en sådan hållning som är riskabel:

Litteratur som är till för människan, så som engagemanget men också de etiska filistrarna vill ha den, förråder människan genom att förråda den sak som skulle kunnat hjälpa henne. (Ibid. s. 35)

Litteraturen skall med andra ord inte förvandlas till ett verktyg. Det handlar istället om att i första rummet bejaka litteraturens särart som konstform. Endast på detta vis kan den väcka det djupt mänskliga i människan.

Konstpolitikens inträde?

Det är ett aktivt val av landstinget i Uppsala län att litteraturen som ny satsning hamnar på länsbiblioteket; i andra regioner kan det ske på andra sätt. Grunderna för Länsbibliotek Uppsalas arbete är de kommunala bibliotekens behov, landstingets kulturplan och den nya bibliotekslagen från 2014. Genom att arbeta med den utökade satsningen på litteratur som konstform i första rummet, så agerar Länsbiblioteket även i ett *konstpolitiskt* sammanhang. Skillnaden mellan kultur- och konstpolitik är att den förra främst värnar ett deltagarperspektiv och att i den senare intar konsten och de professionella utövarna en framträdande roll.

Att arbeta konstpolitiskt och satsa på litteraturen kan därför sägas bryta ny politisk mark för de regionala biblioteksorganisationerna, som sedan tidigare befinner sig i mellanrummet mellan bibliotekslagen och Kultursamverkansmodellen. Figuren här intill visar att den regionala biblioteksverksamheten nu befinner sig inom tre områden: biblioteks-, kultur- samt konst- och konstnärspolitik. Möjligt finns en risk att det uppstår en dragkamp eller splittring mellan allt för många områden – inte minst om myndigheter kommer med olika slags krav, men att finansieringen i praktiken är knuten till en specifik myndighet. Exempelvis så är det bara Kulturrådet som fördelar regionala medel till biblioteken för läsfrämjande verksamhet och satsningar på litteratur.

På en regional nivå, där flera fristående intressen ändå länkas samman, kan breddningen utgöra en mer stabil grund, än om det hamnar mitt emellan två områden, och samtidigt skapar tre intresseområden större dynamik.

Projektrefleksion: strukturernas betydelse

Hittills har finansieringen via Kultursamverkansmodellen utgått från potternas storlek och år 2016 räknades alla upp på samma vis. Inför 2017 har vissa förändringar aviserats. Kulturrådet kommer att skicka ut en beslutstext där de trycker på vissa saker, som sedan skall hanteras och fördelas av regionerna själva. Det finns än idag en oklarhet kring Kultursamverkansmodellen – om medlen till Stockholm ska ingå eller inte. Modellen är fortfarande ”stor och ny och alla söker sin roll och allt är inte givet” (JW, 2016-05-30).

Uppsala län har varit flitiga och lämnat in årliga äskanden till Kulturrådet, på basis av deras riktlinjer. Arbetet handlar om att skapa jämförbara underlag och beskriva vad länet har, vad status är, och vad som kommer att läggas in i planen, osv. Antalet äskanden förväntas dock att öka och det finns en otydlighet kring vilka bedömningsgrunder som finns för att kunna skilja ur det som kommer att få stöd eller inte.

Eftersom det inte kommer mer statliga medel och det inte ställs krav på någon kvantitativ uppföljning, så handlar det alltså om en utveckling i *kvalitativa* termer. Ett utvecklingsområde är att stärka de regionala *strukturerna*.

Om satsningen inom litteraturen och läsfrämjandet skall permanentas inom länet behöver det enligt Kulturrådet få egna pengar, för att inte ta från andra områden i regionen (Är samverkan modellen?, s. 103). Landstinget lägger redan mer pengar än vad som syns, enligt länsbibliotekarie Malin Ögland, som menar att mycket ligger utanför, till exempel i fråga om folkbildningen. Situationen beskrivs som ”komplex när det inte kommer extra pengar.” (JW, 2016-05-30). Arbetet går till så att landstinget får en pott, som Kulturnäm-

den omfördelar. Inför år 2017 väntas endast 2 % att omfördelas. Det är svårt att göra omfördelningar: ”strukturerna är som de är!” (Ibid.) Nivåerna är styrda sedan innan modellen infördes, så det finns alltså ett slags låsning i systemet som gör det svårt att rucka på förutsättningarna.

De möjligheter som finns är framförallt att argumentera för ett *utvecklingsområde*. Vilka svagheter finns och vad skulle kunna göras som komplettering till det befintliga? Läsfrämjande ingår till exempel i både kulturplanen och de årliga äskandena.

I praktiken innebär en permanentad verksamhet att få till en regional medfinansiering. Det kan inbegripa att sätta sig ned med externa parter och se vad som kan göras: att skapa temat tillsammans och jobba vidare med det!

Kulturplanens konstnärliga områden litteraturen, scenkonsten och bild- och formkonsten framstår än idag som relativt avgränsade från varandra. Här finns möjligheter att se dem i ett gemensamt sammanhang och sätta de konkreta konstområdena i större förbindelse med varandra. Kanske stärks då den regionala viljan till stöd genom utvecklingsbidrag och medfinansiering.

Civilsamhälle och folkbildning i Uppsala

Våren 2014 bjöd Länsbibliotek Uppsala och Uppsala Läns Bildningsförbund in folkbibliotek, studieförbund och folkhögskolor till en temadag kring läsfrämjande och digital delaktighet som en del av arbetet med en regional digital agenda. Projektet följdes upp hösten 2015 med ytterligare en inspirationsdag för studieförbund och folkbibliotek i länet. Teman för dagen var sådana som var angelägna och relevanta för båda verksamheterna:

- 1) Samverkan,
- 2) Läsfrämjande arbete,
- 3) Asylsökande.

Uppsala Läns Bildningsförbund, som är paraplyorganisation för bildningsorganisationerna, hänvisade till Regeringens beslut i juni 2015 om ”Etableringen av nyanlända” att bildning och utbildning ska ske från första dagen. Mot denna bakgrund framstår biblioteket som en viktig resurs. Det handlar enligt Anna Bjurwald om att urskilja möjligheter till samarbeten och ”mervärden för individen – för det är för dem vi finns till” (AB, 2015-11-05). Tillsammans kan verksamheterna erbjuda ett mer fullödigt sammanhang för medborgarna. Som en av talarna under dagen uttryckte det i fråga om läsfrämjande:

■ *Biblioteket är hjärtat och civilsamhället är kapillärer – när så många!*

Studieförbunden samarbetar ofta med biblioteken – ”där de finns”. Med andra ord, så kan det finnas orter där studieförbunden är representerade, men där det saknas bibliotek.

Länsbibliotekarie Malin Ögland öppnade med att inventera och definiera begreppen kring samarbetet:

För mig är **Samarbete** det praktiska arbete som man utför tillsammans – man underlättar för varandra. Och det kan vara något tillfälligt, spontant. **Samverkan** är för mig något större och det kan handla om att vi strävar efter att uppnå något som ingen av oss ensam skulle kunnat åstadkomma.

!.../ **Samordning** kan börja med en inventering av befintliga resurser eller aktörer i ett samhälle, en stadsdel, en kommun och inventeringen kan leda till att vi samordnar dessa aktörers utbud tidsmässigt. Det kan leda till ett effektivare resursutnyttjande och vara ett resultat av ett samarbete. (Manus 2015-11-04)

Begreppen hämtas från Öglands (2013) tidigare arbete om taxonomier för biblioteksutveckling. Dessa begrepp har bäring på ett verksamhetsperspektiv.

Avslutningsvis betonade hon även *samtalets* roll i sammanhanget. Av dessa begrepp var det samarbete som nämndes mest under dagen, och samverkan förekom också. Frågan om samordning lyste kanske mest med sin frånvaro. Där fanns ett slags inventering, men att gå vidare hanns inte riktigt med. Det är troligtvis ett tema som behöver grundas i flera steg. Det fördes strukturerade samtal i mindre grupper och dagen var upplagd kring föreläsningar om respektive verksamheter och med illustrativa projektexempel.

Chefen för Norra enheten i Bibliotek Uppsala, Sara Bengtsson, rapporterade att Kulturnämndens kommunala uppdrag till biblioteket i Uppsala år 2015 omfattade bland annat följande punkter, som är relevanta i sammanhanget:

- skapa intresseväckande *program*
- spegla aktuella samhällsfrågor
- fortsätta utveckla *samverkan* i kulturhusen
- söka *samarbete* med andra aktörer

Speglat gentemot länsbibliotekets förslag till tolkning av begreppen samarbete och samverkan, så kan man reflektera över ordvalen här ovan. I biblioteksplanen för Uppsala kommun 2017–2020 hänvisas till bibliotekslagen, som säger att

alla bibliotek och deras huvudmän skall samverka för att skapa tillgång till deras resurser. Här framkommer att samarbete med andra aktörer ses som nästa steg:

Utöver samverkan med andra bibliotek utvecklas verksamheten genom samarbeten med föreningar, studieförbund och andra delar av civilsamhället och med offentliga och privata aktörer som arbetar med frågor som är väsentliga också för biblioteken, till exempel förlag och andra konst- och samhällsinstitutioner. (s.18)

Det är intressant att notera att bibliotekets kommunala uppdrag också uppmuntrar till kontakt med institutioner inom andra konstområden. Mönstret är dock genomgående i planen: samverkan handlar om biblioteken medan samarbete med andra ligger utantill. Givet tolkningen att samverkan innebär något större och mer verkningsfullt väcks frågan huruvida det är lämpligt att nöja sig med "samarbete" mellan biblioteken och andra aktörer? En sådan insikt fanns med i de fortsatta resonemangen.

Bengtsson tog upp den relevanta frågan om möjligheter och begränsningar för ett utvecklat samarbete för folkbibliotek och studieförbund. Hennes punkter gällde specifikt ett biblioteksperspektiv:

BEGRÄNSNINGAR	MÖJLIGHETER
Kompletterande programverksamhet i dagsläget	Bra på att samarbeta, men borde utveckla en samverkan
Begränsande resurser	Skapa upplevda "mervärden"
Gratis, så långt möjligt	Lokaler, nätverk etc. som resurser

Liksom med de flesta begränsningar och möjligheter så kan de sättas i relation till varandra. Exempelvis, specifikt programmen för barn bör vara gratis och här kan då lokaler och nätverk utgöra en resurs som möjliggör samarbeten och samverkan, utan att det behöver kosta reda pengar.

När det gäller läsfrämjande var några av de behov som nämndes under dagen:

- Mer material på nätet i olika språk
- Skrivarcirklar
- Starta förlag (för t.ex. skrivarcirklar), exempelvis med parallellutgivning på flera språk.

Behoven ansågs vara gemensamma för både studieförbund och för biblioteken. Här kan man föreställa sig att de båda aktörerna tillsammans gör slag i saken.

Men steget innan tanke är nog så svårt. Moderatoren för dagen, Ann Wiklund, konstaterade att utmaningen inför ett eventuellt samarbete är att ”tänka ihop”. Hon poängterade vikten av att kunna benämna vad som är ”heliga kor” inom respektive verksamhet; ”förr eller senare möter vi på den där heliga kon och då är det bra att man nämnt den”

Inför en eventuell fortsättning kan man tänka sig en samtalsform, som hämtar inspiration från det relationella bildningsbegreppet. Låt säga att valda ämnen och dilemman diskuteras i en dialog inför publik utifrån ett jämförande ansats mellan folkbiblioteks- och studieförbund. På detta vis kan det skapas insikt i varandras sätt att tänka och verka. Först då kan det bli möjligt att hitta den heliga kon, och nämna den vid namn.

En reflektion är att det tycks finnas vissa skillnader mellan folkbibliotekens och studieförbundens respektive verksamhetsformer och logik. Ett exempel är arbetstidens fördelning. Studieförbundens olika aktiviteter äger rum på kvällstid. Bibliotekens verksamhet är främst förlagd till dagtid. Detta är naturligtvis effektivt och bra om man betraktar studieförbunden och folkbiblioteken som kompletterande verksamheter. Men om de ska samordnas för att kunna arbeta tillsammans så behövs kanske andra strukturer och villkor.

Ett annat exempel är att studieförbunden tillhandahåller i första hand en form och struktur för egna studier. Logiken tycks snarare kretsa kring ”hjälp till självhjälp”. Bibliotekens programverksamhet sker dock främst i egen regi. Folkbiblioteken tar på sig uppgiften att skapa och organisera diverse programpunkter och återkommande evenemang såsom bokcirklar, sagostunder, mm. under bibliotekets öppettider. Utifrån den uppdragslogik som genomsyrar folkbiblioteken (Schultz Nybacka, 2013), bottnar programverksamheten troligen i viljan att utföra sitt uppdrag som bibliotekarie och stå till tjänst för sina besökare. En stark drivkraft är att tillgängliggöra och ”upptäckliggöra” de resurser och rikedomar som folkbiblioteken omfattar. Detta innebär att biblioteken drivs i riktning mot många egna, parallella små projekt. Med andra ord, så är det en förhållandevis utvecklad form av *projektifiering* som fått genomslag i biblioteksvärlden. Här kan folkbiblioteken i större grad inspireras av studieförbundens hjälp till självhjälp. Mötesformerna i sig kan vara ett redskap för folkbildning.

Deltagarenkäten efter inspirationsdagen gav goda resultat. Många var nöjda med evenemanget, som fick god uppslutning. I reflektions- och utvärderingssamtalet konstaterades dock att det blev ont om tid för diskussion och brainstorming mellan deltagarna. Det kan tolkas som att det finns ett behov av att först gå igenom nuläget – beskriva vad som görs – och inspirera. Dryga hälften

av deltagarna (15 av 29 svarande) uppgav att det var mycket troligt att de skulle ta nya kontakter efter träffen. Det vore intressant, reflekterade gruppen, att följa upp och ta reda på hur många som sedan skred till handling – ett slags utvärdering av *kontaktskapande*. Bland annat är frågan om kontakt kring situationen med asylsökande fortfarande aktuell som uppdrag (2016-03-08). En sammanställning av studieförbundens arbete med asylsökande har skickats ut till biblioteken. En eventuell utvärdering skulle kunna se om de har inspirerat biblioteken till egna exempel.

Ett annat exempel är att Uppsala Läns Bildningsförbund (ULB) får inbjudan till referensgruppen inför regionens nästkommande biblioteksplan. Det talades också om behovet av kontakter med bibliotekschefer runt om i länet och att hitta system för att meddela varandras verksamheter vad som är på gång ”i pipelinen”. Ett förslag var att använda mejllistan för ”Samstud”, som är ett annat lokalt forum för studieförbunden, för att nå ut med relevant information till medlemmarna.

ULB nämnde att framtidsspaning vore ett intressant område, som är relevant ur både folkbiblioteks- och folkbildningsperspektiv, särskilt på temat digitaliseringen, som har så stora konsekvenser för samhället. Redan år 2011 nämndes digital kompetens som ett av ULB:s områden där man befarar att vissa grupper i samhället hamnar efter (Kulturenheten, 2011, s. 82). Studieförbunden själva har liten ekonomi och kan behöva samarbetet med biblioteken; ett önskemål är att kunna anlita en stjärnföreläsare i framkant.

Med digitaliseringen har det uppkommit vad myndigheterna genom SKL och samarbetsorganet E-Sam kallar ”digital samverkan”*, som innebär att ”aktörer som kommit överens om att samverka effektiviserar sin verksamhet och skapar nytta genom att utbyta information och interagera med hjälp av digitala tjänster”. (E-delegationen, 2015, s. 3).

Projektreflectioner: bildning och medborgerlig bildning

Tanken om bildning som ett slags gränspassager väckte stort intresse bland medarbetarna på länsbiblioteket. Bengt Kristensson Ugglas bok var föremål för en gemensam tidskriftsklubb ute på Wik i juni 2016. Tidskriftsklubben är en metod och arbetsform för reflektion:

* ”Digital samverkan innebär att myndigheter, kommuner, landsting och privata aktörer utbyter information digitalt och samverkar för att hantera det digitala informations- utbytet på ett rättssäkert och effektivt sätt. Grundförutsättningar för digital samverkan är en gemensam förståelse för behov och mål samt insikt i relevanta juridiska förutsättningar och krav på informationssäkerhet.” (E-delegationen, 2015, s. 3)

Reflektera kan man förstås göra själv, men oftast är det bra att reflektera tillsammans i grupp – särskilt om det handlar om dilemman i yrkesrollen. Länsbibliotek Uppsala använder regelbundet Tidskriftsklubben för gemensam diskussion i samband med att vi läser en text. (Upplysningen, 2016, nr. 1, s. 4)

Det fanns alltså en sällsam överensstämmelse mellan tidskriftsklubben som metod för reflektion och temat för Kristensson Ugglas text.

Länsbibliotekarie Malin Ögland upptäckte hur hela språket är färgat av rumsliga och geografiska begrepp som sondering, domän och region. Hur präglar det vårt territoriella sätt att förhålla oss till samverkan? Uppstår det passager eller nya gränser? En medarbetare föreslår att det uppstår nya gränspassager, en annan att man ”kollar hur långt vi kan gå i samarbetet”. Någon reflekterar kring att ständigt treva sig fram i sin yrkesroll och att befinna sig på ett ”odefinierat territorium”; det är lätt att då känna sig hotad. En annan medarbetare lade till att det kan finnas en rädsla för att klampa in på andras territorium. Exempelvis tjänstebeskrivningar kan definiera ett område på ett sätt att man inte rör sig utanför.

Länsbibliotekarien lyfter in tanken om ett gemensamt ”professionellt objekt” som ett sätt att komma ur sina läsningar inför samverkan.

Ett särskilt hinder mot samverkan är motsättningen mellan stad och landsbygd. Som en medarbetare på länsbiblioteket noterade: ”Ibland kan staden drunkna i sin egen betydelse...” (2016-06-20). En anekdot berättas om ett möte där en person från en av de norra kommunerna berättade att de i kultursammanhang förhåller sig till Uppsala ungefär som Rumänien inom EU förhåller sig till Paris. Den kulturella infrastrukturen i form av scener, platser och lokaler saknas på landsbygden.

Bibliotekskonsulenten Eurenus reflekterar kring Burmans definition och att det är ”ett sympatiskt sätt att förhålla sig” till begreppet bildning:

Att det är frågan om att hantera sig själv och den kunskap man har, sätta den i samband med annat och andra och göra något av den. Att vara öppen för nya idéer och inte väja för det komplicerade. Och att relationerna inte bara ska handla om sådana människor emellan, utan också mellan institutioner, verksamheter och strukturer. (SE, 2016-03-16)

Detta mer relationella perspektiv kan alltså gagna såväl de mänskliga mellanhandena, som ett verksamhetsperspektiv:

Jag tror att det kan vara ett bra sätt att tänka så här kring och förmedla en sån här syn på bildning inom en verksamhet, för att få till förändringar och utveckling. Det känns som att det ligger nära det sätt vi vill jobba på, som konsulenter, följeutvecklare och anordnare av lärtillfällen. (SE, 2016-03-16)

Här framgår tydligt att begreppen bildning och medborgerlig bildning gav genklang i tankarna kring organisationen och dess uppdrag. En tanke som uppkom i tidskriftsklubben var: ”Vi borde jobba mer med samtalet som form” och ”uppvärdera samtalet som form” (2016-06-20, Wik). Här anas att det finns en dimension av samtalet, som ännu inte är utforskat och som skulle kunna betraktas i relationella bildningstermer. Annorlunda uttryckt, bara för att ett samtal förs inom ramen för en relation, så innebär det inte att samtalet i sig skapar relationell bildning. Vilka kvaliteter har ett samtal som bedrivs utifrån relationell bildning?

I sammanhanget kring kanon nämns ett exempel på en kommun i Stockholms län där biblioteket hade tagit bort den omdebatterade Lilla hjärtat-serien med hänvisning till att ”mänskliga rättigheter går före yttrandefrihet!” I kontrast hade Stockholms stadsbibliotek aktivt valt att behålla böckerna och i stället föra samtal kring den.

Läsning öppnar för omläsning. Det är något särdeles fint med omläsningar – att genom samma text kunna möta olika aspekter och dimensioner genom livet. Läsningen av Shakespeare ter sig annorlunda då än nu. Kristensson-Uggla (2012) skriver om betydelsen av omtolkningar. Omtolkningen sker i en själv. Omtolkningen har olika slags roll i skilda konstarter. Den har en mindre framträdande roll i litteraturen än i exempelvis teatern. Måste det verkligen vara så..?

Avslutningsvis reflekterade länsbibliotekarien Ögland om möjligheten att frångå principen om projekt som arbetsform på biblioteken, kanske för att gränspassagera är något som utvecklas på sikt och tar tid. ”Kanske ska vi starta ett nytt projekt för att jobba med det?” skämtade hon och gruppen skrattade tillsammans.

Mötesplats Litteratur

Länsbibliotek Uppsala arrangerar evenemanget Mötesplats Litteratur för länets litteraturförmedlare och i form av (frukost)möten med aktuella föredragshållare och samtal. Till litteraturförmedlare räknas författare, biblioteksfolk, skrivarelever, bokhandlare, studieförbund, förläggare, litteraturvetare, politiker och

tjänstemän på kulturens område, författarsällskap och bibliotekens vänföreningar. Platsen för mötena skiftar från gång till gång; på så vis blir träffarna ett sätt att upptäcka nya miljöer.

Enligt biblioteksplanen 2015–2017 utgör projektet en del i en samhällstillvänd vilja:

Syftet är att insatserna på sikt ska skapa nya samarbeten och att vi tillsammans med forskare ska kunna lyfta bibliotekens och litteraturens roll i samhällsutvecklingen.

Liksom Litteraturkarusellen ska utvecklingen av Mötesplats Litteratur skapa kringeffekter. I marknadsföringen av evenemanget på webben berättas att ”här träffas länets bokbransch, delar erfarenheter från teori och praktik”. Evenemangen spänner över en rad ämnesområden: från skrivande och dess resurser, via bokbranschens struktur och verksamhet, till läsning och läsfrämjande arbete. (För en fullständig förteckning, se förteckning i bilagan).

Statistiken över åren 2014–2016 omfattar totalt 10 st tillfällen. Med andra ord saknas statistik för det sista evenemanget under 2016. Totalt var det 302 st besökare och föreläsare, vilket ger ett snitt på ungefär 30 personer per tillfälle.

I enkäten som skickades ut under våren 2016 svarade 150 st deltagare; svarsfrekvensen var alltså ca 50%. Flest antal besökare kom från folkbiblioteket (64), följt av författare (17), kulturförvaltning (13), läns-/regionbibliotek (10). Inom den kommersiella bokbranschen märks fyra deltagare från bokhandeln, däremot finns inga förläggare med i underlaget. Projektet har inte haft större genomslag bland

KATEGORIER	ANTAL UNIKA BESÖKARE PER KATEGORI
Arkiv	3
Bokhandel	4
Folkbibliotek	64
Folkbildning	10
Forskning	6
Företagare	
Författare	17
Gymnasiebibliotek	8
Intresseorganisationer	3
Konsulter	1
Kulturförvaltning	13
Litterära sällskap	3
Läns-/regionbibliotek	10
Media	1
Muséer	1
Politiker	1
Studenter	1
Vänföreningar	4
Totalt antal	150

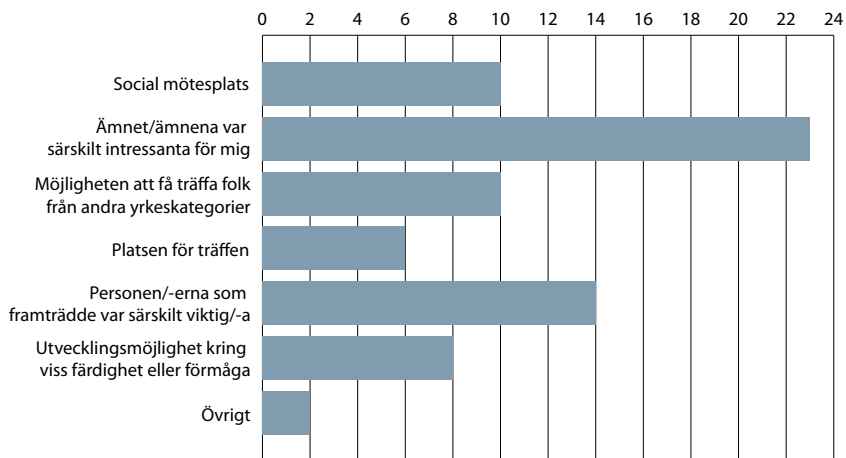
media, konsulter, museer, studenter, och politiker. Det är dock intressant att de ändå finns representerade med en person inom varje kategori, vilket kanske tyder på att det kan finnas en potential att nå fler inom respektive grupp.

I enkäten och snabbrapporten som sammanställdes i augusti 2016 framkommer att evenemangen i genomsnitt håller en hög kvalitet (4,81 av 6) och anses rätt viktigt (4,7 av 6 p.). Den sociala aspekten står högt i kurs:

- Viktigt att kulturarbetare får tillfälle att träffa varandra.
- Vi som inte finns i Uppsala har svårt att delta i frukostmöten.
- Det är viktigt men ofta svårt att komma ifrån verksamheten.
- Sprid gärna ut mötesplatserna i länet.
- Information, inspiration, att knyta kontakter och att se andra verksamheters problem och lösningar.

I det sista svaret märks värdet av sociala sammankomster, men det är också fråga om en bildningsaspekt: att relatera till andras tänkande och handlingar. Den regionala aspekten och motsättningen mellan stad och landsbygd gör sig också påmind i svaren. Det är även den geografiska spridningen som gör behovet av den sociala aspekten så relevant.

Enligt nedanstående diagram var det särskilt ämnena som lockade mest, följt av de personer som framträdde. På delad tredjeplats kom de socialt inriktade motiven: möjligheten att träffa folk från andra yrkeskategorier och evenemanget som mötesplats.

Mötesplats Litteratur dokumenteras på film och läggs upp på Youtube. Varje punkt i programmet läggs upp för sig. De elva träffarna finns alltså tillgängliga som 26 kortare filmer.

På Youtube kan man se hur många visningar som varje programpunkt har. I topp finner vi programpunkter från projektets början (år 2014); visningarna ökar sakta men säkert över tid. Endast en programpunkt har mer än tvåhundra visningar och femteplatsen har dryga femtiotalet. Här nedan anges antalet visningar i parentes på nyåret 2017:

1. Hanna Stjerne, UNT, ”E-bokens framtid – om nya vägar för att skapa intresse för litteratur.” 2014-03-12 (215)
2. Ingmar Lemhagen, ”I begynnelsen är ordet. Om författarens och skrivandets villkor.” 2014-02-18. (164)
3. Kerstin Rydbeck, Uppsala universitet, ”Bokcirklar – en ny läsrörelse.” 2014-02-18 (76)
4. Anna Franklin & Reza Rezvani, ”Den osynliga litteraturskatten.” 2015-03-10. (67)
5. (Delad plats): Katarina Kieri, ”I begynnelsen är ordet. Om författarens och skrivandets villkor.” 2014-02-18. (54)
6. Claes Wallgren ”Idrott och läsning – så får vi unga att läsa mer.” 2014-11-26. (54)

I enkäten ställdes frågan om deltagarna använt möjligheten att se filmerna i efterhand och om de tipsat vidare. Fyra personer (av 27 svarande) hade sett en eller flera filmer och tre personer hade tipsat andra om ett eller flera tillfällen. I kommentarsfältet märks att deltagarna behöver en påminnelse om att filmerna finns tillgängliga.

Mötesplats: Litteraturhus

Under följeforskningens tidsperiod gjordes närmare studier av ett evenemang, ”Litteraturhus”, som gick av stapeln 3 december 2015 i Uppsala Konsert & Kongress.* På plats var flera föreläsare som berättade om olika former av Litteraturhus runt om i landet. Drömmarna om ett litteraturens hus lever starkt i Region Uppsala och därför ges här nedan en mer utvecklad presentation av innehållet. Dagen inleddes med en reflektion kring att det tog nästan hundra

* Medverkande var Åsa Wirén Jonsson, Karin Forsgren Anderung, Anita K. Alexandersson, Karin Hansson.

år för idén om ett ”musikens hus” fick kropp genom Uppsala Konsert och Kongress. Det skojades om att det kanske inte ska behöva ta fullt lika lång tid att få till ett litteraturens hus?

Bokdagar i Dalsland – Nordiskt centrum för litterära upplevelser (Anita Alexandersson)

Resan att forma Nordens litteraturhus i Åmål började med ett civilt initiativ. Dalslands litteraturförening etablerades 1999 i kontakt med bland annat eldsjälur från Stenebyskolan. År 2001 arrangerade de bokdagar i Håverud med inspiration från bokförsäljning på kajerna i London. De lockade författare som inte tog betalt och hade kontakt med skrivarföreningar. Sedan femton år tillbaka har Bokdagarna i Dalsland blivit ett känt varumärke. Närheten till Norge öppnade för samarbete över gränserna kring litteratur och språk. Därefter kom Finland med och sedan Island genom en berättelsestafett till dess att det blev ett nordiskt litteraturhus. Inspirationen hämtades från Nordiska Akvarellmuseet i Skärhamn (Norrman, 2013). Idag ingår verksamheten i ett nätverk med litteraturhus runt om i Norden.

Föreningen består av personer och organisationer som vill ”främja litteraturintresset i Dalsland” och har flertalet aktiviteter: själva bokdagarna, medlemsmagasinet Korppluggen och webbplatsen för föreningen, bland annat. Styrelsen omfattar olika kompetens och ”olika tentakler” ut i samhället; det går inte att bara ha en sorts människor, betonar Alexandersson. Verksamheten hyr ett hus i Åmåls gamla stadskärna och som ägs av det kommunala bostadsbolaget. Formellt sett skall föreningen enligt stadgarna ”främja och uppmärksamma utgivning av trycksaker rörande Dalsland”. I praktiken handlar det om att ”föra ut författarna på landsbygden” (AA, 2015-12-03). Flertalet namnkunniga författare deltar i de olika aktiviteterna, som sedan några år tillbaka dokumenteras och läggs upp på webben. Evenemangen är mycket välbesökta; ”Det var inte roligt att sätta lapp på dörren, när Håkan Nesser kom, att det var fullt.” (Ibid.)

Grundfinansieringen består av tre delar. De får 350 000 kr från kommunen, som i stora drag har en kulturmiljon att fördela på Bokdagarna, Åmåls Blues-festival och konstnärskollektivet Not Quite. Regionen bidrar med 450 000 kronor och tidigare uppbar de stöd från Kulturrådet (100 000 kr). Sedan tar de inträde till evenemangen: 150 kronor för enstaka kvällar samt pass vilket ger ungefär 140 000 kr. De söker också medel från Nordiska kulturfonden för sina nordiska aktiviteter. De har ingen särskild intjäning – ”det är ju inte rockgala vi talar om”.

Jag tror att vi i kulturlivet har varit för dåliga på att utnyttja våra vänner och bekanta. Det har inte varit fint. Jag tror att vi får bryta nacken av den inställningen. Jag kommer ju från näringslivet. Där är det inte fult att tjäna pengar.(AA, 2015-12-03)

På webbplatsen framkommer att föreningen växte för snabbt de första åren och att de lyckades rädda den ekonomiska situationen år 2002 med hjälp av sponsring: ”Snälla och bokälskande företagare gav oss möjlighet att fortsätta som vi hade hoppats /.../”.

På frågan om vilken målgrupp föreningen har svarar Alexandersson att de har ett uppdrag från regionen och kommunen att vända sig till män och pojkar. Barnen når de med hjälp av skrivartävlingen, men tonåringarna är desto svårare att nå. I fråga om finansieringen berör Alexandersson frågan om huruvida kommunen hellre skulle lägga pengarna på vård och omsorg:

Det var inte tal om att ge /kulturpengarna/ till gamla och sjuka. Det är till dem för att de inte ska bli sjuka, men gamla! (AA, 2015-12-03)

Hon berättar att de funderar på att dela ut några fribiljetter på Apoteket för att de skall kunna ge en biljett till de personer som de tycker ska rycka upp sig. ”Kulturmedicin!” utropar Alexandersson entusiastiskt (2015-12-03).

Det fria ordets hus i Växjö (Karin Hansson)

Strax utanför stadskärnan i Växjö finns i en gul, vacker byggnad, ”Det fria ordets hus”, som invigdes i juni år 2014. Det knyter samman det småländska litterära arvet med frågor om yttrandefrihet. Huset ser sig som arvtagare till författarna Vilhelm Moberg, Elin Wägner, Pär Lagerkvist som stod upp för jämlikhet, fred, kvinnlig rösträtt, mot censur och nazister, osv. Från början var huset planerat som ett författarmuseum eller liknande, men sedan 2012 är Växjö en fristadskommun för författare och huset blev då också en del i dagens kamp för att göra olika röster hörda.* Två författare, Nasrin Madani från Iran (2012–2014) och Erol Özkoray från Turkiet (2015–2017), har hittills tagit del av fristadsprogrammet. Växjö kommun arbetar med fristadsfrågan även när en fristadsförfattare inte är på plats.

Det fria ordets hus är alltså en kommunal verksamhet och hör till Kultur- och Fritidsnämnden (i samarbete med Arbete och välfärd samt Säkerhetsavdel-

* Nestorn för fristadsfrågorna i Sverige, Annika Strömberg från Uppsala kommun, var närvarande vid föreläsningen.

ningen när det gäller fristadsfrågorna). Hansson betonar att Det fria ordets hus inte enbart är en lokal angelägenhet. Intressenterna är utöver kommunen: Region Kronoberg; litterära sällskap liksom kultur- och samhällsverksamheter och -aktörer samt nationella och internationella aktörer och nätverk (t.ex. Sveriges Författarförbund, Svenska PEN, organisationer i Barcelona, Pittsburgh, m.fl.). ”Vi försöker jobba med alla som vi gillar och som gillar oss!” Enligt webbplatsen ska Fria ordets hus bedrivas på följande sätt:

*Verksamheten som bedrivs ska främja dialog, skrivande och debatt, samt knyta samman dagens frågor om yttrandefrihet med verksamheter i regionen. Detta görs genom egna och arrangerade/lsc! i samarbete med andra aktörer lokalt, regionalt, nationellt och internationellt.**

Här märks att kulturförmedlarens dubbla uppgift att stödja och samordna det lokala kulturlivet och sätta det i samband med en nationell och internationell publik får extra tydlighet av att värna yttrandefriheten; det handlar om dialog, skrivande och debatt på ett sätt som påminner om medborgerlig bildning - att medborgarna själva ska kunna bidra till samhällets utveckling. Verksamheten omfattar fem öppna arbetsplatser (en är reserverad för fristadsförfattaren); kontor, skol- och ungdomsprogram i linje med läroplanerna (Lgr11); lokaler för möten och evenemang samt möjligheter till kortvariga residensplatser. Vid tiden för föreläsningen arbetade två personer plus en internationell praktikant i Det fria ordets hus. Karin Hansson berättar att det handlar om att låta människor ta plats i huset:

Alla som vi träffar är ju våra ambassadörer. Det är ju de som ska fylla huset. Vi ska ju inte göra det. Huset är till för att fyllas av alla andra röster än vi som jobbar där. Vi ska bara se till att de kan använda det på ett så smidigt sätt som möjligt.

Detta betyder att Det fria ordets hus inte enbart ska tänka ut evenemang åt deltagarna, utan deltagarna själva ska engagera sig för att skapa olika slags evenemang inom verksamhetens ramar. I snitt har det varit tre evenemang i veckan. Publiken skiljer sig inte från besökare vid andra kulturevenemang runt om i landet. ”Att fylla ett hus är det som tar tid”, framhåller Hansson. Lokalerna som är utrustade med bland annat projektorer, hörslinga, wifi utgör

* ”Om Det fria ordets hus”, URL: <http://www.vaxjo.se/-Det-fria-ordets-hus-/Om-Det-fria-ordets-hus/>, läst 2016-12-27.

en klar resurs för föreningar, organisationer och enskilda kulturaktörer. De får låna lokalerna utan kostnad om det är öppet för allmänheten och gratis. Vad som då blir viktigt är att synliggöra allt det som händer i huset, exempelvis på Instagram, Facebook, etc. ”Bilder är ju det bästa som finns.”

Det fria ordets hus får stöd med 1,7 miljoner kronor från kommunen. Ytterligare 300 000 kr kommer från regionen, men det är mer osäkert. Kostnaderna omfattar fristadsprojektet, löner, evenemang och program, stipendier och administration.

Litteraturhuset Trampolin i Sandviken (Åsa Wirén Jonsson & Karin Forsgren Anderung)

I anslutning till Sandvikens Kulturcentrum finns sedan i april år 2014 Litteraturhuset Trampolin. Syftet med litteraturhuset är att verka för barn och ungas läs- och språkutveckling genom olika estetiska uttrycksformer. Här är berättandet och metodutvecklingen i fokus. Verksamheten har sin grund i dåvarande Länsbibliotek Gävleborgs fortbildningsprojekt, Läskonster, som handlade om att strukturera ett läsfrämjande centrum och som fick stöd av Kulturrådet med flera stiftelser. Sandviken är för övrigt sedan tidigare känt för ett annat läsfrämjande projekt för barn: Åke Dansks satsning ”Läs för mig, pappa!”, som gett goda erfarenheter och nationell renommé (Schultz Nybacka, 2011). En förebild för den nya satsningen var det tyska litteraturhuset Lesart, som till skillnad från många andra satte barn och unga i centrum. Kring det nya projektet engagerades Kulturskolan, Studieförbund, skola och den lokala konsthallen. Verksamheten blev permanent år 2013 med hjälp av nya pengar, inklusive stöd från företaget Sandvik. Sandvikens kommun är huvudman och organisationen tillhör enheten för bibliotek. I verksamhetsrådet ingår representanter för forskningen, civilsamhället och näringslivet. Region Gävleborg har skjutit till medel under tre år för att verksamheten även ska bedrivas regionalt. Biblioteksfilialerna runt om i regionen utgör verksamhetens ”förlängda arm”.*

Litteraturhuset Trampolin omfattar tre delar: 1) en fysisk plats (lokaler) i form av ett upplevelsecentrum; 2) ett kunskapscentrum för kompetensutveckling; 3) en forskningsresurs för såväl teori som praktik inom området. Miljön utformades i samarbete med en barnkulturdesigner genom en designprocess i samarbete med barnen själva. Sammantaget handlar det om att stärka barns och ungas utveckling i ”alla sina språk”:

* Litteraturhuset Trampolins tre delar, URL:
<https://sandviken.se/kulturfridid/kulturcentrum/litteraturhusettrampolin/fakta/litteraturhusettrampolinstredelar.4.3c4592514b4fff1ad84800d.html>, läst 2016-12-28.

Allting handlar om berättande hela tiden. Och då kan det vara film, musik, dans och bild och skulptur.

Tanken är att verksamheten ska vara ett nytt ställe som man inte har några förutfattade meningar om; det är något helt annat än ett bibliotek, en konsthall, en kulturskola, ett fritids eller ett dagis. Processer och metodutveckling står i centrum på Litteraturhuset Trampolin och arbetsgruppen bakom programmet har olika kompetenser och kommer från närliggande verksamheter. Till de olika koncepten knyter de till sig författare, dramatiker, musiker och filmare och så vidare. Här rymms delverksamheter som Barn berättar med iPad, Berättarryggsäcken, Läs en teater, och många fler. Ett uppmärksammat projekt är "Uppdraget" som utgår från Camilla Lagerkvists bok med samma namn och som vänder sig till skolelever med inslag av rollspel. Filmatisering av egna berättelser är också ett verktyg som barnen arbetar med på Litteraturhuset Trampolin. Berättelserna läggs ut på sociala medier.

Verksamheten lockar barn mellan fyra och arton år. Många nyanlända har funnit en plats där, liksom en internationell publik som har koppling till företaget Sandvik. Barnen är delaktiga i allt på biblioteken: planering, inköp och andra processer.

Från dag ett så har de liksom verkligen intagit stället. /.../ Jag har ju mitt kontor där och när jag kommer ut så kan de vara liksom så här: "Det här är vårt ställe!" Och jag bara.../ krymper ihop och hukar sig fram, och publiken skrattar./

Bilden som träder fram av verksamheten är att den lyckats engagera sin målgrupp på ett sätt många andra organisationer bara kan drömma om. Eftersom verksamheten för barn "10–12" blev så populär blev de tvungna att begränsa antalet deltagare till 25 åt gången. En i publiken ställer frågan om barnen känner så för verksamheten på grund av processen att ta fram verksamheten. Hon berättar att hon varit på studiebesök tillsammans med en grupp länsbibliotekarier med flera:

Jag tror vi var väldigt imponerade just av att man hade jobbat så mycket med att lyssna in och få med barnen och barnen gestaltade miljöer då innan de fanns. Och att det kom in element från de miljöer de hade gjort. Att liksom hela miljön på något sätt avspeglade det. Och att det kan vara ett svar på hur man kan få med unga!

Exemplet Litteraturhuset Trampolin tycks ha ett genomgripande förhållnings-sätt som kommer till uttryck i samspel med barnen. Med tanke på att barn och unga är en kulturpolitiskt prioriterad grupp så tycks här finnas mycket att lära av processer och möten.

Projektreflektion: sammanlänkande mötesplatser

I berättelserna om Litteraturhusen framkommer att kommunerna står starkt bakom dem. Här nämns aktiva Kultur- och fritidsnämnder, som ensamma eller i samverkan med andra tar beslut och ger betydande ekonomiskt stöd till särskilda satsningar på litteratur, fristadsförfattare samt skapande barn och unga. Regionernas ekonomiska stöd till Litteraturhusen skiftar däremot, allt från ett stadigt stöd (Västra Götaland), tillfälligt stöd (Gävleborg), till ett mer osäkert stöd (Kronoberg). Samtidigt så kan regionerna vara en inspiratör till projekten, som i fallet Sandviken, och utgöra en länk till finansärer på nationell och internationell nivå.

Länsbibliotek Uppsala har genom Mötesplats Litteratur skapat ett rikt program för professionella branschträffar. Det går inte att göra innehållet rättvisa inom ramen för denna rapport. Endast korta nedslag på Youtube ger vid handen att varje programpunkt är rik på erfarenheter, tankar och idéer. Programpunkterna inom Mötesplats Litteratur är små pärlor. Frågan är hur Länsbiblioteket kan skapa ett mer utbrett och sammanlänkat pärlhalsband, som tillsammans bildar ett värdefullt sammanhang.

Det närmaste utvecklingsområdet för Mötesplats Litteratur torde vara att stärka det nätverkande inslaget. Det tål att fundera på formerna för publikens deltagande. Om en redan vid anmälningstillfället får lov att ange på vilket sätt man lockats av ämnet – till exempel genom att flagga för att man planerar för ett projekt eller söker bra kontakter inom området - så kanske länsbiblioteket kunde sammanföra dessa grupper under fikaten, åtminstone en stund. Möjligen kan formen med frukostträffar utgöra ett hinder för deltagare från hela regionen. Kanske lunchtid med en macka kan vara ett alternativ för en professionell publik? Det kan vara svårt att hinna med morgonbestyren och resa till en annan kommun, speciellt till Uppsala stad mitt i rusningstrafiken. Det kan därför vara en fördel att förlägga träffarna till andra tider och delar av regionen, både av praktiska skäl och för sammanhållningens skull.

Behovet av kompetensutveckling och/eller professionalisering är stort inom ett flertal ämnen. Samtidigt finns det specifik kompetens både inom och strax bortom regionen:

- Litterära agenter och scouter
- Kulturjournalistik och litteraturkritik
- Redaktörsarbete
- Självpublicering
- Bloggar, vloggar och podcasts
- Bokcirklar i praktiken
- Översättningens villkor
- Förlags- och arkivutbildning på UU
- Bokmarknadsföring och kommunikation
- Bibliotekets vänförening
- Litteraturfestival
- E-handel
- Med mera

Från ett branschperspektiv innebär samtidens överflöd av berättande innehåll främst att det ställs krav på utveckling och underhåll av sammanhanget kring innehållet. Länsbibliotek Uppsala skulle här kunna dels utöka den digitala metadatan kring evenemangen för större sökbarhet på internet, dels fördjupa sammanhanget kring ämnena och bistå med tematiska upplägg för att knyta samman flera programpunkter. På så vis ökar chansen för att upptäcka ett program och som kan leda vidare till nästa.

Om länsbiblioteket antar ett relationellt bildningsperspektiv och upprättar mentorskap på en bredare front kan projektet Mötesplats litteratur också sträva att nå fler målgrupper (bl.a. studenter), som kan verka som adepter till de professionella bokbranschaktörerna. På så vis kan nätverkande få en funktion att både involvera unga personer och branschfolk i ömsesidigt lärande.

Ytterligare en utvecklingsmöjlighet är att uppnå en ökad mediebevakning. Att lokala medieaktörer får chansen till intervju med föreläsarna kan både sprida informationen regionalt, och öka användningen av dokumentationen kring träffarna. Filmerna är viktiga som dokumentation, men relativt få av deltagarna tycks återvända till dem eller sprida ordet om att de finns. Dokumentationen kan också utvecklas för att användas i professionella och civila mentorsprogram samt kursupplägg inom studieförbund, skivrarlinjer samt universitet och högskola. Att företrädarna för media och utbildningsinstitutioner ligger i topp vad gäller visningar på Youtube talar för att där finns en återkommande publik. Här kanske en utökad dokumentation också kan vara värdefull: eventuella presentationsbilder, rapporter, underlag, m.m. Att samla detta kan ge ytterligare trafik till Länsbibliotek Uppsalas webbplats, där besökarna kan

botanisera vidare. Liksom presentationerna och filmerna startar med logotypen för Mötesplats Litteratur skulle de kunna avslutas med en bild, som ger vidare information om aktuella länkar.

På ett djupare plan kan en fundera över upplevelsen att titta på filmerna. Föreläsaren står, som sig bör, i kontakt med publiken på plats. Som åskådare är en varken en del av den närvarande publiken eller en tittare i TV-soffan, som har god överblick över vad som sker i rutan. Det händer att föreläsaren ser in i kameran som en hälsning till de framtida åskådarna, men det hör till ovanligheterna. Ibland skymms presentationen. Ibland hostar någon nära mikrofonen. Ibland händer något utanför bilden. Känslan av utanförskap kan avhjälpas av att använda dokumentationen som ett slags radio. Men då går en helt miste om de visuella hjälpmedel som föreläsaren visar. Kanske är det möjligt att fundera på hybridformer mellan föreläsning, videologg (så kallad vlogg) och podcast?

Samtidigt är det en väsentlig fråga hur mycket länsbiblioteket och bibliotekskonsulenten ensam ska stå för programmet och genomförandet. Litteraturhusen utgår från att det inte är enbart de som ska fylla verksamheten med aktiviteter, utan att det är medborgarna och barnen själva som ska bidra med engagemang och evenemang. Här kan Länsbibliotek Uppsala reflektera kring hur projektet Mötesplats Litteratur skulle kunna samverka mer med regionala aktörer i gemensamma initiativ. Låt säga att en träff ska handla om bokcirkel i praktiken och då skulle det kunna samordnas tillsammans med bokcirkelarna i Skutskär. En träff om översättningens villkor kan ske i samverkan med en lokal översättningsbyrå för att belysa situationen från olika slags branschperspektiv. Ännu en träff på temat litteraturfestival kan ske i samverkan med Sigtuna och aktörer som önskar utforska det vidare (Tierp kommun, Uppsala Författarsällskap, etc.) Ett studiebesök i Morgongåva kan ge inblick i lokala förutsättningar för den växande e-handeln. Och genom att avsluta med en gemensam panel inom varje program så kan det uppstå något unikt i mötet mellan de olika aktörerna och i samspel med publiken.

Ett möte handlar inte enbart om att träffas eller samverka. Det kan också handla om att föra samman olika, eller till och med motsatta, synvinklar och perspektiv. På så vis kanske träffarna i framtiden överskrider informativa och inspirerande kvaliteter. Kanske behövs teman som är något mer dynamiska och skapa djupare utbyte och lärande av skilda slag. Med andra ord, så behövs träffar som inte bara levererar smarta svar, utan som också vågar ställa öppna frågor om de problem och utmaningar som branschfolket möter. Teman som berör och utmanar den egna självuppfattningen, förståelsen för medmänniskor och om sammanhang och världsbild – samt inte minst om lärandet i sig själv.

De professionella författarna

I den regionala biblioteksplanen utgör den utökade satsningen på litteraturen en del i arbetet för att skapa ett rikare konstliv. För att satsningen ska nå ut till allmänheten identifierade Länsbibliotek Uppsala de professionella författarna som en prioriterad grupp. Det är främst två projekt som berör detta delområde, Författarutredningen och Litteraturkarusellen, som vi strax kommer att återkomma till. Författarutredningen belyser samtidens villkor för författarkåren på regional nivå och är ett led i ett pågående utvecklingsarbete:

Hur ett utökat samarbete med och stöd till länets professionella författare skulle kunna te sig, identifieras, t.ex. i samråd med länets kulturskaparråd och Uppsala Författarsällskap. En grund för detta arbete blir den inventering av de professionella författarna och deras inkomstkällor som ska genomföras under 2015.

Bilden som träder fram är hur de i författarkåren har det ställt. Medräknat är också dramatiker, översättare och forskare som för enkelhetens skull benämns författare. Det betonades vid slutredovisningen att utredningen kan utgöra ett stöd för att skapa prioriteringar inför framtiden.

Författarutredningen

För en djupgående och detaljerad bild av Författarutredningens genomförande och resultat hänvisas till Marie-Louise Ritons utmärkta rapport "Om författares villkor i Uppsala län – ett kunskapsunderlag" (2016). Här nedan ges en mer övergripande bild, som dels hämtats och bearbetats från det statistiska underlaget, dels från presentationen och samtalen i författarforumet som hölls i sambanden att rapporten släpptes och som var en del av processen. På så vis kan aspekter lyftas in i ett vidare sammanhang kring landstingets utökade satsning på litteratur.

I Författarutredningen framkom att författarna i länet är snäppet yngre än riksgenomsnittet vid debuten, (35 år gentemot 37 i Sveriges Författarförbund, SFF). Det är förhållandevis många författare i Uppsala län som ges ut av stora förlag (2016-01-19). De har också en mer aktuell utgivning samt högre grad av publiceringstakt än riksgenomsnittet (84 % mot 79 %, SFF). Utgivningsmöjligheterna upplevs av författarna som något lägre än riskgenomsnittet. De litterära upphovspersonerna har en rad andra utgivare än de traditionella förlagen. Det är inte enbart förlagen som publicerar deras verk och som står för uppdrag och kanaler.

	MÖJLIGHETER
Annan utgivare	Filmbolag I samarbete med andra författare Litet förlag med print-on-demand tryck Eget bokförlag Tidningar, tidskrifter Essäer i dagspress
Annan form	Film På scen Talbok Muntliga föredrag
Andra uppdragsgivare	Översättningsbyråer Företag Museer Vetenskapliga tidskrifter Bokmässan Egna eller kollegers initiativ Skolbesök, oftast stött av Kulturrådets Skapande skola Biståndsorganisationer Universitet, forskarnätverk Vänner Kyrkan

Författarna har bland annat egen verksamhet, som breddar deras synlighet. Eget bokförlag nämns som annan form av utgivare, men det framkommer inte av enkäten hur vanligt förekommande det är. Inte heller om självpublicering sker exempelvis via någon av de nya plattformarna.

Bland andra kanaler för författarskapet märks alltså digitaliseringens betydelse, och inte minst för (den nischade) poesi-scenen. Övriga kanaler som nämnts muntligt är stadsvandringar och utställningar, vilket ger en närhet till andra konstnärliga verksamheter och former av gestaltning. Det är enligt utredningen fler författare som säger att medverkan i olika program snarare ökat än minskat. Riton funderar om det med kanaler som är mindre traditionella ”kanske är fler kretslopp som öppnats” (2016-01-19).

Vad gäller förväntningar på att författare ska ställa upp gratis i olika evenemang noterar närmare hälften att det är oförändrat, medan ungefär var femte (18 %) upplever en ökning och något färre (13 %) en minskning. När det gäller egenfinansiering av författarskapet så svarar författarna i länet för en högre grad än riksgenomsnittet (32 % mot 27% SFF). Sammantaget är det en något högre press på länsförfattarnas ekonomiska situation. När det gäller de olika stödsystemen som finns att tillgå för en författare så påpekar en deltagare

i forumet skarpt att Författarfondens modell är den samma som i (fattiga) Albanien, och att här finns mycket att göra för att kunna upprätta bättre förhållanden.

Undersökningen väckte frågan om vilka av länets institutioner som de använder för research (se tabell till höger). Det är här som vi finner länsförfattarnas upplevda rikedom.

I denna tabell märks att länets och stadens institutioner och resurser kommer till användning. På listan märks också fem institutioner som ligger utanför länet (markerade i kursiv stil). På detta vis öppnar författarna gränspassager till andra institutioner och

områden. Det är intressant att notera att Konstmuseet också är en relevant regional resurs för skapandet av litteratur. Det finns alltså en öppning för en gränspassage mellan konstområdena, där en resurs inom ett område omvandlas till konst i ett annat. De lokala initiativen, som samarbetet mellan Författarsällskapet och Konstklubben tar tid att bygga upp. Här efterlyser författarna att politiker behöver vara med i processerna, eftersom det handlar om ”strukturer som inkluderar och exkluderar” olika verksamheter och aktörer.

I uppmärksamhetssamhället riktas strålkastarljuset främst mot kändisförfattare; somliga författare väntas visa personen bakom verket, och andra faller helt i skuggan. Frågan om marknadsföring väckte flera kommentarer i enkäten:

- Synliggörande. Göra författarna mer kända. Litteraturen som hörs och syns nu är mer nationell, man borde satsa mer på synliggörandet av de egna författarna.
- En samling på nätet kan få historisk prägel, som stadsbibliotekets Uppsala- och Upplandssamlingen. Det kan förstås vara bra, men det måste finnas ett modernt anslag.

INSTITUTIONER FÖR FÖRFATTARNAS RESEARCH
Uppsala universitetsbibliotek (UUB)
Landsarkivet
Stadsarkivet
Folkrörelsearkivet
Upplandsmuseet
Carolina Rediviva
Forskningsbibliotek plus deras resurser är avgörande
Nordiska Afrikainstitutet
Hammarskjöldfonden
Uppsala stadsbibliotek
Karin Boye-biblioteket
Konstmuseet
<i>Sigtunastiftelsens klipparkiv</i>
<i>Arbetarrörelsens arkiv</i>
<i>Kungliga biblioteket (KB)</i>
<i>Göteborgs universitetsbibliotek (GUB): Kvinnohistoriska samlingarna</i>
<i>Lunds universitetsbibliotek (LUB)</i>

- Hemsida Uppsalalitteratur.se med författare och arenor för litteratur (skrivarcirklar, utbildningar, resurser) Att en sådan sida vänder sig till avnämarna – allmänhet, lärare, för att främja litteratur och läsning.
- Att marknadsföra sig själv och sin bok är som att bjuda ut sitt hjärteblod.
- Pressa in sig i synliggörandet. Hur kommer man fram i bruset? Författare synliggörs inte här (i länet). Varför?

Responsen belyser svårigheterna kring samhällets begränsade blickfång och ger samtidigt en målande bild av hur fysiskt kännbart det är för författarna att behöva kliva in i en medialiserad värld. Samtidigt finns en idérikedom i fråga om hur marknadsföringen ska bli mer orienterad mot samtiden och angelägen lokalt. Det finns också en utbredd medvetenhet om de regionala utmaningarna när den nationella litteraturen är norm.

Synliggörandet av de regionala författarna var även ett tema som diskuterades livligt under författarforumet. En deltagare drog paralleller till begreppet "Värmlandsförfattare" som ett välkänt fenomen (med namnkunniga författare som Selma Lagerlöf, Gustaf Fröding och Göran Tunström). En deltagare säger att det skulle "kännas konstigt att säga 'Uppsalaförfattare'" eftersom Uppsala är en inflyttningsstad. Det finns dock skillnader i betydelsen mellan "Uppsalaförfattare" och "Upplandsförfattare", inte minst med tanke på att centralorten är så dominerande i länet.

Det noterades av publiken att de författare som bjuds in att delta i Uppsala stadsbiblioteks "Författarfredag" bara räknas till kategorin nationella författare; ett förslag från forumet var att åtminstone hälften skulle kunna komma från länet. I detta sammanhang kan nämnas att Litteraturkarusellens författare Annika Berg-Frykholm enligt Författarsällskapets blogg (2015-01-28) självkritiskt har dragit lärdomen att hon inte borde haft med "i Uppland" i en boktitel: "Det gör boken lokal trots att den handlar om allmängiltiga förhållanden." Med andra ord har den regionala identiteten inte lika stor dragningskraft på publiken.

Samtidigt framhåller författarna på Författarforumet att livet i en global värld väcker önskan om lokala initiativ. Betydelsen av eldsjälur lyfts fram. Inom författarkåren i länet finns det flera idéer till nya satsningar. Bland annat en "offentligfinansierad litterär agent", som skulle kunna förmedla kontakter och odla framväxande författarskap bland unga och bland människor med annat modersmål än svenska.

Ett Litteraturhus hamnar högst upp på listan i inventeringen. Sedan Litteraturhuset i Oslo startade år 2007, så har det kommit flera exempel runt om i Sverige, alla med olika tillkomster och profil.

Att det sker just nu kan bero på att kulturplanerna uppmärksammar litteraturen på ett nytt sätt, men kanske också för att litteraturens villkor är i snabb förändring; teknikutvecklingen, läskunnigheten som minskar, konkurrensen i det omtalade mediebruset m.m. Detta gör det kulturpolitiskt viktigt att hävda litteraturen som konststart och hur den ska kunna utvecklas i samexistens med de rörelser som sker i tiden.

Riton konstaterar att ett Litteraturens hus i Uppsala skulle kunna vara motive-rat genom att både förstärka och komplettera biblioteken och andra befintliga verksamheter. Litteraturens hus skulle kunna verka för konststartens utveckling och förnyelse genom att vara ”bildande, öppen och nyskapande”. Författarna i länet ser sig själva som en resurs i samhället:

Ett önskemål från författarna är att man använder och tar vara på deras kompetens, gärna i gränsöverskridande projekt med näringsliv, med andra konstarter etc. (Riton, 2016, s. 37).

Projektreflekation: arbetsformer och mentorskap

Den regionala biblioteksverksamhetens nya inriktning innebär inte bara produktion av spännande projekt och aktiviteter, utan också en handledande roll (Schultz Nybacka, 2013). Genom att närma sig frågan om de professionella konstutövarna så öppnas möjligheten för biblioteken att inte enbart se dem som producenter eller leverantörer av författarframträdanden. Det handlar om att gå i dialog med författarna och sätta sig in i deras livsrum.

Idag är det stor press på författarens eget åtagande att inleda en författarkarriär (Füerst, 2016). Enligt Bourdieus (1992) teorier kring konstens regler, så är författaren beroende av att få erkänsla av andra aktörer och institutioner. En kan inte själv bestämma över sitt mottagande i offentligheten. Biblioteken har på senare år fått en större betydelse för att synliggöra författarskapen (Riton, 2016). De deltar allt mer i selekteringen inom litteraturen (Fleischer, 2011b; Füerst 2016).

Författarutredningen belyser att behovet av kompetens och professionalisering är stort inom författarkåren i länet. Bibliotekskonsulenten berättar att en författare tagit kontakt med honom och utbrustit: ”Jag är trött på att vara amatörförfattare – kan inte du hjälpa mig?” (2016-01-21)

Länsbibliotekarien instämmer i att någon typ av hjälp till författarna behövs, men anser det tveksamt om den regionala biblioteksverksamheten kan ta på sig så specifika aktiviteter utanför sitt uppdrag. Hon reflekterar

vidare kring forskaren Frances Hultgrens studier, som visar att gymnasieelevernas yrkesval och livsmål är beroende av personliga relationer och förebilder. Kanske kan möten kring litteraturen öppna nya perspektiv för vad som är möjligt i livet, dels för länets författare, dels för länets ungdomar? Att stödja dem att finna sina intressen och uttryck. I sammanhanget dras en parallell till diskussionen kring om länsbiblioteket ska ställa ett krav på att de ungdomar som deltar som coacher i projektet ”Time-out för läsning” också själva ska vara läsare, eller inte. Det berättas om en pojke som inte själv läste böcker, men som uppmärksammade läsningen genom att delta som coach i projektet och började läsa så smått på egen hand. En reflektion kring denna situation är huruvida Länsbiblioteket ska betrakta läsandet som en prestation och bildligt ge diplom till duktiga förebilder och deltagare, eller om projektet ska genomsyras av en djupare förståelse av litteraturen som ett slags möjliggörande kraft i människors liv.

När Eurenus anställdes år 2013 som bibliotekskonsulent med inriktning mot litteratur var tjänsten ny. Vid anställningen så levde Litteraturutredningens (2012) rekommendationer att samhället behöver integrera litteraturen på flera fronter för att stärka läsandet. Fyra år efter utredningen ställs frågan om den fortfarande är lika viktig? På nationell nivå har den inte längre samma dignitet. Inte heller på kommunal nivå är den lika viktig, framhåller bibliotekskonsulenten – ja, möjligtvis i stora kommuner som i Stockholm. Det återstår då för den regionala nivån att arbeta vidare med frågan.

En observation från länsbibliotekarien är att den regionala biblioteksverksamheten lätt ”trasslar till det” när det gäller införlivandet av litteraturen som konstform i kultursamverkansmodellen: att det mer blir en fråga om estetik än om litteraturens medborgerliga betydelse i samhället. Litteraturen som konstform behöver inte innebära långtgående estetiska diskussioner med kultureliten som måttstock, utan kan ses som en konstnärlig kraft i samhället. Litteraturen som konstform har i sig ett värde för den medborgerliga bildningen. ”Litteraturen har blivit större!”

Det är med denna grund som den regionala biblioteksverksamheten kan gripa sig an uppgiften att göra satsningar på litteratur. Författarutredningens roll är därmed inte enbart en inventering kring författarnas olika behov och önskemål kring *att* något ska ske och *vad* som ska ske. Som en representant från Landstinget sade, ”Lätt att det blir en önskelista.” Utredningen är snarare ett sätt för Länsbibliotek Uppsala att försöka komma åt frågor om *hur* något ska hända i regionen. Författarutredningen är i sammanhanget en del av en djupgående process, som pågår för att hitta fram till något

nytt – ett nytt område, en ny arbetsform eller en ny struktur för regionens samfälliga krafter.

Mentorskap nämndes som en av flera idéer som kom fram i Författarutredningen. Idén slog rot först när den kopplades samman med tankarna och samtalen inom Länsbibliotek Uppsala om medborgerlig och relationell bildning. Mentorskap framförde följeforskaren just som ett exempel på en konkret arbetsform som kan öppna för ett ömsesidigt lärande, och där båda parter får syn på sig själva och sitt lärande i relation till en annan person. Det är med andra ord inte bara adepten som ska utvecklas. Det var alltså när frågan om vad man kunde göra gav en ny ingång till *hur* man kunde arbeta på ett nytt sätt som utvecklingsprocessen löpte vidare.

Detsamma torde gälla för frågan om ett litteraturens hus i Uppsala. Det räcker inte med att det är ett önskemål från länets författare och andra eldsjälar, och inte heller med en definition av vad som efterlyses. Det riskerar bara att bli bleka kopior av de andra litteraturhusen runt om i landet och i världen. Här behövs kloka tankar om *hur* man vill arbeta och att det öppnar för nya områden, nya arbetsformer och nya strukturer.

Innan ett nytt mentorskapsprojekt sjosattes hösten 2016 diskuterades frågan om det är ett ”mentorsprojekt” eller ett ”mentorskapsprojekt”. Även om mentorsprojekt är tydligare och eventuellt lättare eller mjukare att säga, så finns det en inneboende och problematisk maktaspekt eftersom adepten osynliggörs. Ett mentorskap innefattar både adepten och mentorn samt har en tydligare ställning som innebär både rättigheter och skyldigheter; på så vis påminner mentorskap om medborgarskap.

Andra aspekter som diskuterades var just mentorns egen utveckling och på vilken grund den skulle vila. Var det fråga om en *relation* där lärandet gick i båda riktningar, eller handlade det mer krasst om *transaktion*, så att mentorn helt enkelt fick betalt för sitt arbete? Arvodet är för Länsbibliotek Uppsala en väsentlig del i att skapa goda villkor för professionella kulturskapare, men reflektionerna handlade om huruvida arvodet ska vara den primära motivationen att gå med som mentor.

För att skapa ytterligare en nivå i ett mentorskapsprojekt - förhållandet till den egna konststarten i relation till andra – föreslogs också att mentorer och adepter kunde mötas över gränserna mellan konstområdena.

En sista reflektion gällde hur mentorskapen kan fullföljas på ett klokt vis. Frågan om hur projektet ska följas upp väcktes, men det fanns inga enkla svar. Ett mentorskap inbegriper ju en rad estetiska, professionella och etiska aspekter. Såväl mentor som adept har ett stort och känsligt ansvar för relationen och bildningsresan.

Litteraturkarusellen i Uppsala län

I detta avsnitt kommer vi att titta närmare på projektet Litteraturkarusellen. Det är ett erbjudande till kommunerna i länet att få två subventionerade författarbesök, som samfinansieras av Länsbibliotek Uppsala med stöd av Lands-tinget och Statens Kulturråd (2014–2016). Urvalet av författarna sker genom att biblioteken runt om i kommunerna får nominera författare, och så väljer Länsbibliotek Uppsala ut två kandidater, en kvinna och en man, en facklitterär och en skönlitterär, en från länet och en utifrån. Projektet kan också innebära en möjlig kringaktivitet, till exempel en skivrarverkstad eller ett målarperformance.

Till våren 2017 går Litteraturkarusellen in på sin sjätte säsong. En rad framstående författare har varit runt i kommunerna. I biblioteksplanen för år 2015–2017 står följande:

”Målet är att under kulturplaneperioden vidareutveckla Litteraturkarusellen och hitta ett koncept som utifrån lokala behov leder till utveckling hos folkbiblioteken.”

Projektledaren Stefan Eurenus har följt upp aktiviteterna löpande, både genom enkäter till biblioteken, möten med programansvariga på biblioteken och genom utvärderingssamtal med författarna själva. På så vis har han fångat upp synpunkter och förbättrat genomförandet under projektets gång.

Följeforskningen kring Litteraturkarusellen har skett i två parallella spår, dels genom fallstudier av två exempel på kommuner som tagit emot författare, dels genom att lyssna till författarnas tankar om projektet.

Fallstudier

Valet av kommuner föll på Håbo och Knivsta, som båda tagit emot Litteraturkarusellen och dryftat olika synpunkter, samt Tierp som ibland valt bort Litteraturkarusellen. Förfrågningar om intervju och platsbesök skickades ut inför sommaren 2016. Tierp var det enda bibliotek som då inte svarade; möjligen beroende på en kommande föräldraledighet.

I kommunala bibliotekssammanhang inom Uppsala län brukar Håbo och Knivsta ofta jämföras med varandra – de har jämförbar demografi och har utöver skolbibliotek endast ett bibliotek. (Kvalitetsredovisning, Knivsta kommun 2015, s. 19) I en tabell listas några smärre skillnader biblioteken emellan. Knivsta har något lägre antal öppettimmar (utöver kl. 8–17) än Håbo (6 respektive 9 h) och även lägre antal fysiska besök än Håbo (5,6 mot 5,8), men har

högre antal fysiska lån (6,8 mot 6,6). Antalet utlånade barnböcker är högre i Knivsta även i Håbo (14 mot 11,7). Antalet lånekort per årsvecka (personal) är 996 st i Knivsta mot 678 st i Håbo. (Ibid.)

Knivsta kommun

Knivsta kommun ligger naturskönt mellan Uppsala och Stockholm och tillhör Sveriges mest snabbväxande kommuner. Befolkningen är runt 16 000 personer, vilket är en medelstor kommun. Inflyttningen är relativt stor och det finns många barn och unga. Enligt SCB var medelåldern i Knivsta kommun år 2014 36,7 år, vilket är den lägsta medelåldern i landet. En tredjedel av invånarna är mellan 0–20 år (Knivsta kommun, 2015). Knivsta hörde till Uppsala kommun fram till 2003 och kan därför sägas vara lika ung som sina invånare.

Enligt biblioteksplanen för 2015–2018 har folkbiblioteken följande fokusområden:

- Biblioteksverksamheten ska utvecklas och anpassas efter samhällsutvecklingen.
- Biblioteket ska öka möjligheten för kommunens innevånare att ta del av det digitala samhället.
- Biblioteket ska spela en viktig roll i kommunens demokratiarbete genom att spegla samhällsdebatt, mångfald och olika synsätt på ett lättillgängligt sätt
- Knivsta bibliotek ska vara mer tillgängligt

Enligt Knivsta kommuns kvalitetsredovisning för åren 2013–2014 (2015) var det bara biblioteket som utförde en årlig kvalitetsdeklaration. Det lyfts fram att också flera fritids- och kulturverksamheter bör följa bibliotekets exempel för att bidra till utveckling och styrning.

Knivsta bibliotek

Biblioteket i Knivsta var tidigare inhyst i en vacker gammal butikslokal, men har sedan augusti 2012 flyttat till det nya, moderna kommunhuset intill Knivsta station. Här märks den fysiska integrationen av biblioteket i den kommunala organisationen. Biblioteket har också fått tillgång till kommunsalen för större evenemang. Flytten väckte till en början starka känslor, men man tog till vara på de fina bokhyllorna av arkitekten Åke Axelsson även i de nya lokalerna. Med tiden har det nya biblioteket kommit att bli både välbesökt och uppskattat, inte minst tack vare det centrala läget vid järnvägen.

När Regionbibliotek Stockholm gjorde observationer på biblioteket år 2014 konstaterades att den typiska aktiviteten på Knivsta är att sitta på egen hand och

använda medier, därefter att använda medier i grupp. En fjärdedel av deltagarna var män, vilket är en grupp som mindre sällan syns i den nationella biblioteksstatistiken (Knivsta kommun, 2015, Kvalitetsredovisning för 2013–2014).

Profilen är inriktad mot områden som teknik, framtid och innovation. Besökarna kan låna datorer och teknisk utrustning på biblioteket. På grund av att det finns en ständigt växande grupp barn och unga bland kommuninvånarna, så har biblioteket ett starkt barnperspektiv på verksamheten. Det finns till exempel ett aktivitetsrum. Tanken var att biblioteket skulle bli en plats för kreativitet, som också skulle locka kommunens företagare. Biblioteket har även haft ett uppmärksammat tvåårigt projekt, Makerspace på Knivsta bibliotek, med anslag från Tillväxtverket. Vid platsbesöket i juni 2016 är det sommarlov och i aktivitetsrummet finns flera barn sysselsatta med pyssel.

På Knivsta bibliotek svarar en vuxenbibliotekarie för vuxenverksamheten med flera ansvarsområden: inköp, fjärrlån och programverksamhet, som alla hör ihop. Biblioteket strävar efter en kvalitet i utbudet och skyltar bland annat med de böcker som kommer från Kulturrådet och har fått litteraturstöd. Då och då är det ett och annat där som hittar till en läsare. Det pågår ständiga diskussioner på planeringsmötena kring hur man ska nå gruppen vuxna mellan 25–55 år. Programverksamheten utgår starkt utifrån de lokala förutsättningarna och möjligheterna.

Utmärkande i sammanhanget är Knivsta Biblioteks Vänförening, som fått kommunens pris för bästa kulturförening. Deras verksamhet är livaktig och omfattar ca fyra programpunkter per termin med studiebesök och evenemang inom såväl skönlitteratur och poesi som facklitteratur i bibliotekets lokaler. De arbetar väldigt strukturerat och systematiskt med programmet, vilket är till stort stöd.

Så jag är väldigt stolt och vill göra reklam för Knivsta Biblioteks Vänner, för att de är ju viktiga för mig, eftersom jag jobbar på ett sätt ganska ensam och i motvind gentemot det här barnperspektivet, så att säga /skrattar/, så för mig känns det viktigt att jag har den här vänföreningen. Det har ju också varit en process att få dem... att vi jobbar tillsammans och att vi integrerar våra intressen.

Uppgiften är alltså i praktiken att arbeta med både vänföreningens och egna programpunkter, och därför behöver de olika verksamheterna samordnas och stödja varandra. Länsbibliotek Uppsalas konsulent Stefan Eurenus tipsade om en kurs, ViSA – Vidareutbildning i Skönlitterärt arbete, som anordnades ht13–vt14 i samarbete mellan Regionbibliotek Halland, Göteborg och Stock-

Inspirationsvagn för vuxna på Knivsta bibliotek. Lägg gärna märke till detaljen med Maria Fribergs omslagsbild med verket "Still Lives 3 (man in bookshelf)", som skymtar på mittenhyllan. (Foto: Pamela Schultz Nybacka)

holm och det var en mycket positiv erfarenhet. ”Det var nog den roligaste kursen jag gått i rollen som bibliotekarie!” säger hon med glädje och framhåller värdet av stimulansen, erfarenhetsutbytet och kollegialitet i fråga om skönlitteratur och läsförmedling.

Målet med kursen var att göra ett projekt på det egna biblioteket. Kursen mynnade ut i ett treårigt projekt om Olof Thunman (1879–1944), som var bosatt i Knivsta de sista sexton åren av sitt liv. Han var poet i den nationalromantiska traditionen och verksam som målare, vismakare och skald. ”En konstmänniska på bredden.” (2016-06-15) För den breda publiken är han mest känd som upphovspersonen till ”Upplandsången” och ”Vi gå över daggstänkta berg”. Idag är en av traktens högstadieskolor uppkallad efter honom. Med hjälp av det tidigare aktiva Thunmangillet har det skapats ett arkiv på biblioteket med material kring hans konstnärskap. Projektet ledde fram till ett program med en rad nutida forskare och författare, bland annat Carl-Göran Ekerwald, en av kommunens kulturpersonligheter, som för övrigt står skulptur inne i biblioteket.

Evenemangen har lockat minst 30 personer per gång, vilket enligt bibliotekarien är att betrakta som välbesökt och motsvara 300 personer i Uppsala, med tanke på befolkningens storlek. Hälften av deltagarna kom från vänföreningen.

Det är tre olika kategorier som tillsammans bildar programverksamheten vid Knivsta bibliotek: bibliotekets projekt, vänföreningens aktiviteter och Litteraturkarusellen från Länsbibliotek Uppsala.

– *Knivsta har verkligen en lång tradition att man vill ordna bra kulturprogram, eller hur? / vänder sig mot en av bibliotekets besökare, en man i sextioårsåldern/*

– *Ja..! /Alla skrattar/ Jag häpnar..! Jag trillar snart av stolen..!*

– *Det händer mycket här..! /Fortsatt skratt/*

– *Ja, det är livaktigt.*

Mot denna bakgrund framhåller vuxenbibliotekarien att ”Litteraturkarusellen är verkligen bara en droppe i havet för att det är så mycket som händer.” Det är ingen stor distans mellan bibliotek och besökare; det är lätt att öppna ett trevligt samtal över bordet.

Samtidigt så noterar vuxenbibliotekarien att det är ett annorlunda klimat för litteraturen i samhället. Frågorna om litteraturen på biblioteket blir allt färre. Utöver vänföreningens engagerade medlemmar, så pågår ett slags kul-

turell erosion: ”Den bildade borgerligheten här håller på att försvinna.” Det blir ingen rusning till informationsdisken efter att Carina Burmans nya bok recenserats i morgonens Dagens Nyheter. Det kan vara deprimerande när man försöker arbeta aktivt med bibliotekets bokbestånd. Det gäller dock att vara vid gott mod:

Man får inte vara ledsen över att vissa böcker lånas femtio gånger, och andra två – det är så det är.

Vuxenbibliotekarien noterar dock att tiden också för bästsäljare och framför allt deckare ser annorlunda ut nu än för bara några år sedan.

Tiden som de liksom är heta här och har en kö - tidigare kanske de levde liksom i ett år – nu är det nästan så att en halvårs period, sedan är de döda, och vi får magasinera dem, för folk frågar liksom inte efter dem.

Dels är det så många som kommer ut, dels så glöms de bara bort. De lämnar alltså inget bestående avtryck i samtiden.

Biblioteket har sedan inflyttningen i de nya lokalerna haft en serie i Körsbärsträdgården och som heter ”En bok - en läsare” och som varit populär. En halvtimme varje torsdag eftermiddag har det serverats thé och en medarbetare från biblioteket eller inbjuden gäst har tipsat om en bok ur bibliotekets bestånd.

Det brukar komma ungefär 10–15 personer på träffarna och samtalet är aktivt. Men det blir ingen rusning efter böckerna:

Här har man pratat engagerat om en bok i en halvtimme, och så är det nästan aldrig någon som lånar den. Det är jätteintressant. Det är jätteintressant! Man kan prata sig blå... /.../ Man kanske inte kan kasta böcker i huvudet på folk, men man kan visa upp att de finns!

Här hjälper evenemanget till att skapa den synlighet som är så avgörande för litteraturen i uppmärksamhetssamhället. Kanhända att deltagaren inte omedelbart tar till sig tipset, utan sparar på det till senare. En reflektion i sammanhanget är att det kanske är samtalet som är givande i sig. En bokcirkel kan ha funktionen att både boktips och diskussioner bildar en erfarenhetsbank som är en form av resurs i det dagliga livet (Schultz Nybacka, 2011). Boktipsen från 2012 står att finna på Knivsta biblioteks webbplats med både bild på omslaget och hyllplaceringen. Där finns även plats att lämna kommentarer; men fältet är tomt.

*Upptäcktsresan i Knivsta kommunbiblioteks egen samlingsplats Körsbärsträdgården.
(Foto: Pamela Schultz Nybacka)*

Något som ger hopp är dock att Elena Ferrantes litterära Neapel-serie skapat stort intresse – hela sexton personer stod i kö vid intervju tillfället, vilket är längst kö av alla på biblioteket. Då försöker de köpa in fler exemplar snabbt för att folk inte ska behöva vänta så länge.

Knivsta bibliotek om Litteraturkarusellen

Länsbibliotek Uppsalas evenemang som kulturfrukostar (Mötesplats litteratur) och annat röner stor uppskattning. Författarutredningen av Marie-Louise Riton nämns som en utmärkt rapport i arbetet att ”märkas och synas och få en stabilare grupp” inom författarkåren i Uppsala.

Det positiva med just Litteraturkarusellen är det är så välorganiserat: allt sker med god planering och framförhållning. Stödet till marknadsföringen röner stor uppskattning – att det i god tid kommer färdiga affischer. Biblioteken behöver därför inte ägna tid och möda åt att göra egna. Kostnaden för biblioteket är dessutom låg, 4000 kronor, eftersom arrangemanget får stöd av tre parter: folkbiblioteket, Länsbibliotek Uppsala och Kulturrådet. Urvalet är

ju en form av process där bibliotekskonsulenterna lyssnar in förslag. Vad gäller profilen i urvalet så är det osäkert om det ska vara inriktning mot Uppsalaförfattare eller inte.

Höstens planerade författare Ola Larsmo och Maja Hagerman är ”kända namn” och väcker gillande. Hagerman väntas kunna dra en stor publik, uppemot hundra deltagare.

De flesta är ju kända och etablerade personer och då får ju lilla Knivsta del av det.

Här märks en uppfyllelse av en dimension av den dubbelriktade uppgiften att arbeta med litteratur på regional nivå, dvs. att sätta den lokala publiken i samband med nationellt erkänd litteratur.

Det som varit negativt med projektet är framför allt frågan om inträdet. Vid de reguljära programmen brukar vänföreningen ta ”ett litet inträde” för att de ska få lite inkomster. Biljettpriset är satt lågt, ca 40–50 kronor för en vuxen. Inträdet handlar inte om rena ekonomiska överväganden utan om en social situation: ”De tycker om att sitta med sin lilla kassa”, och att man som deltagare ”får sitta med sin lilla biljett”. Det handlar även om att värdesätta sina aktiviteter.

Vänföreningen är därför kritisk mot att Litteraturkarusellen måste vara gratis eftersom ”de vill ha in lite pengar i kassan”. Situationen har lett till mejlväxling med Eurenus på Länsbiblioteket och ”kräver viss diplomati”. Inträdet går emot bibliotekens grundtanke att evenemangen ska vara gratis, och att det ska vara likvärdigt överallt, så det har varit många diskussioner kring detta. Det finns ju alltid en risk att människor avstår från att delta om det kostar pengar. På frågan om de provat att öppna för frivilliga bidrag, så svarar vuxenbibliotekarien att det har de inte funderat på, men kunde kanske vara en idé att pröva.

Ytterligare en synpunkt är att det blev ett mardrömslikt teknikrassel under VT16, då filmaren Stig Björkman inte fick igång visningen. Samtalet som följde i stället var visserligen trevligt, men det kunde inte ersätta den ursprungliga tanken med filmvisning. Först efter en halvtimmes hjälp från en man i publiken kunde de få igång filmen. I sammanhanget hade det varit spännande att få ta del av Björkmans författarskap, och mer om Ingrid Bergmans dagboksskrivande, inte minst med tanke på Litteraturkarusellens namn och fokus. Som evenemanget var nu så blev det inte en korsbefruktning mellan film och litteratur.

Biblioteket köper in någon extra bok av Litteraturkarusellens författare, men noterar att utlåningen inte går upp i samband med Litteraturkarusellen. Publiken har sällan läst den aktuella boken på förhand. Människor kommer främst för att författarna eventuellt är lite kända. Ska man då som bibliotek vara nöjd över att det kom X antal personer och fick ta del av samtalet?

Varianten där David Ericsson hade en skrivarcirkel lockade inte så stor publik (15 personer), men var otroligt uppskattat av de som var där. Mot bakgrunden av det rådande klimatet för litteraturen reflekterar bibliotekarien kring att Litteraturkarusellens författare inte bara behöver dra publik och kunna hålla spännande föredrag och samtal. Det handlar om att väcka ett intresse för att också läsa böckerna. Det ankommer på författaren att veckla upp sin bok på ett sätt som bjuder in. Med andra ord kan författare inte räkna med att de möter sina befintliga läsare inom Litteraturkarusellen – utan det är där läsarna ska skapas och bli till.

Bibliotekarien funderar över hur biblioteket ska kunna bygga en läsande krets och verka mer riktat. Skolans roll är ju central när det gäller att skapa en bred bas för läsning i framtiden, och där det inte enbart är barn till läsande föräldrar som kan få läslust. Hur stödjer biblioteket detta långsiktiga arbete genom att de unga besökarna erbjuds aktivitetsrum med pärlplattor?

Bibliotekarien vänder sig till besökaren vid bordet och frågar om han deltagit i Litteraturkarusellen. Han svarar nekande och presenterar sig skratrande som en ”fyrcantig tekniker”. Han har inte hört talas om Litteraturkarusellen, men läst om det någonstans. Han förklarar att det inte finns någon tid att delta i allt spännande som han ser; det är så mycket som erbjuds överallt. Tempot har höjts i tillvaron. ”Det är inte bara tiden, man är utschasad också”, säger mannen med viss uppgivenhet. Vuxenbibliotekarien konstaterar:

Det är en kamp om tiden och då vinner inte Litteraturkarusellen några nya grupper eller så.

När det gäller det regionala sammanhanget kring projektet, så tillstår bibliotekarien att ”Knivsta vill nog utveckla sin identitet som kommun.” Knivsta är ännu ung och befinner sig dessutom mittemellan huvudstaden och Uppsala stad. Och till följd av skilsmässan från Uppsala kommun år 2003 så finns fortfarande en del arbete för att Knivsta ska bli helt självförsörjande; det gäller till exempel fjärrlånen. (De vill gärna bli ett Libris-bibliotek så snabbt som möjligt och tycker att det vore lite kul att hinna före

Uppsala kommun.) Tiden är också knapp när det gäller möjligheten att utveckla kontaktytorna mot de övriga kommunala verksamheterna, trots att de delar kontorsbyggnad.

Sammantaget är Litteraturkarusellen som erbjudande mycket uppskattat av Knivsta bibliotek och programmet kan integreras väl med det egna programmet. ”Vi tackar och tar emot Litteraturkarusellen som erbjuds, så länge som den kan gå!” Utmaningarna inför framtiden ligger främst i frågan om hur deltagandet ska betraktas i både kvantitet och kvalitet och vilka förväntningar man kan ha på konsekvenser som till exempel utlåningen. Hur ska Litteraturkarusellen kunna väcka läslust och intresset för litteraturen?

Intervjun rundas av med hänvisning till att det snart är dags att gå på eftermiddagens pass. En liten rundvandring genom lokalerna, in i aktivitetsrummet och upp i hissen till Tillassalen, där kommunfullmäktige ska hållas samma eftermiddag.

Håbo kommun

Håbo kommun ligger mellan Mälaren och Ekoln med centralorten Bålsta och pendlingsavstånd till Uppsala, Stockholm och Enköping. Kommunen har runt 20000 invånare och 1900 företag och småföretag. Enligt Enhetschefen för kultur och bibliotek är det generellt sett en låg utbildningsnivå bland invånarna, men inkomsterna är goda. (316200 kr i genomsnitt 2015, SCB). Många invånare pendlar i arbetet.

I biblioteksplanen för Håbo kommun år 2016–2019 anges fem målområden och strategier för all biblioteksverksamhet (Förslag, 2016-06-16):

1. Delaktighet i det demokratiska samhällets utveckling – aktivt medborgarskap och kunskapsutveckling
2. Meningsfull fritid och livskvalitet – kulturupplevelser, berättelser, bildning
3. Tillgång till biblioteksverksamhet
4. Alla småbarn, barn och unga i Håbo ska ha tillgång till kvalitativ biblioteksverksamhet
5. Det moderna biblioteket ska skapa förutsättningar för Håboborna och spegla Vision Håbo 2030.

Det växande överflödet av information innebär att medborgarnas aktiva delaktighet i samhället hänger samman med digital kompetens och där ser biblioteket sig redan som ett digitalt kunskaps- och servicecenter. I målområde två talas det om kulturupplevelser, berättelser, bildning i termer av läsfrämjande aktiviteter, dela berättelser om Håbo och social läsning. Det

handlar vidare om tillgängligheten till biblioteken i en bred och demokratisk mening.

Håbo bibliotek

Biblioteket i Håbo ligger i nära anslutning till köpcentret i Bålsta och är integrerat med Fridegårdsgymnasiet. Komvux och SFI har också tillgång till biblioteken. Vid besökstillfället finns nära entrén ett stort bord uppsatt med en massa böcker som säljs ut. Från 2015 erbjuder de DVD till utlåning, vilket funkar bra. Två år i rad, i maj månad, har Håbo bibliotek genomfört en åldersöverskridande lördagsaktivitet på temat Star Wars. De har bl.a. samarbetat med Star Wars-fantaster och även lokala ungdomar. Båda gångerna har evenemanget lockat ca 1100 besökare (barn och vuxna). Det har blivit ett rikt och intressant program för besökarna.

Marie Holmqvist är Enhetschef för kultur och bibliotek, sedan knappt två år. Hennes uppdrag har breddats i jämförelse med företrädarna; hon arbetar nästan inte alls operativt på biblioteket, förutom några timmar i samband med programverksamheten. Hon har en bakgrund från Bibliotekshögskolan, och blev värvad från biblioteksvärlden till allmänskulturen som kultursekreterare. Efter fyra år som sparrådgivare i Skandiabanken kom hon otippat tillbaka till biblioteksvärlden 2004 som kommunikationsstrateg på Solna stadsbibliotek och från 2008 som bibliotekschef i olika kommuner. Tjänsten i Håbo var spännande eftersom hon kunde komma tillbaka till allmänskulturen igen på deltid. Men hon påpekar också att biblioteket ju har tappat kraft i och med att de inte längre har en chef på 100%.

Biblioteket har idag öppet en timme mindre per dag än tidigare (måndag-torsdag). De har balanserat genom att ha meröppet för förskolorna, startat en programverksamhet som heter Fredagshäng, reserverat specialtid för BVC och skolklasser. Varje måndag till torsdag mellan 10–10.45, så har personalen gemensamma möten med olika teman:

- Måndagar: Marknadsföreläsning och skyltning
- Tisdagar: Gallring i magasinet
- Onsdagar: ”Dela läslust”
- Torsdag: Möjligheter till teammöten och andra frågor

Holmqvist upplever att det har hänt något i gruppen med de gemensamma mötena och att hon själv kunnat avveckla sig på ett bra sätt. Hon har också flyttat in rent fysiskt bland chefskollegorna på kommunen.

Kommunen beskrivs som ”oerhört föreningsintensiv”. Visserligen har de ingen teaterförening, men det finns mycket föreningsengagemang inom området sport och idrott. På frågan om hur det märks på biblioteket, svarar hon ”Det vet jag inte om det märks.” Hon lät anordna föreningsdagar på biblioteket, men tyckte att det inte blev så bra som hon tänkt, och därför las de ner. Det kommer heller inte så många när hon bjuder in föreningarna till förankring av den nya biblioteksplanen. ”De är ju så oerhört upptagna, de här föreningsmänniskorna.”

Holmqvist har en ”stor, bred och lång erfarenhet” av programverksamhet; har aldrig behövt så mycket pengar, utan kunnat göra ”väldigt mycket av väldigt lite”. Vad gäller Litteraturkarusellen säger hon:

”Det som är det bästa är att det blir billigt och att det organiseras centralt. Det är väl liksom vinsterna med det hela.”

Holmqvist kallar det upprepade gånger att det är ett ”sympatiskt” projekt. Hon sympatiserar alltså med själva grundidén, men är också kritisk till uppbygget:

Jag tycker att det är sympatiskt att man försöker vaska fram... att det är ett samarbete... att man får... mycket för pengarna. Att vi får två besök till priset till ett. Men det är ju inte de författare som vi vill ha. Jag tror att det blir ett lägre engagemang. Vi får ju vara med att önska, men det blir ju aldrig det vi önskar.

Hon betonar att det behövs en mycket starkare dialog med kommunerna. De vill ha en författare som är intressant, aktuell i tiden och som kan dra en publik. Nu har de tackat nej till en författare, eftersom de har så få personer som kommer. ”Det är den verklighet vi är i.”

När jag kom hit så tyckte man att sju personer var en bra publik. Och jag säger att sju personer, det är... nej.

Nu har de fått upp siffrorna till åtminstone sjutton som lägst och upp till 45, med något undantag i Litteraturkarusellen då de var sex personer. Det var ju en aktiv publik, så de som kom fick ju ett bra program.

Affischen som kommer med är ”mycket snyggare än den affisch som vi producerar lokalt, men man ser inte informationen”. Den är för jämnmat för att informationen ska gå fram.

Jag vill att det ska stå, att man ska se, vad är det, när är det, var är det. Det ska vara tydligt. /.../ I början så stod det ju Litteraturkarusellen och så var det en karusell som tog upp en tredjedel av bladet. Den lyckades jag ju få bort.

Hon har förståelse för att man behöver arbeta med projektets logga, men ställer sig frågande till hur det görs. På frågan om vad hon tycker om namnet:

Jag känner mig väldigt oberörd utav namnet. Jag störs utav själva karusellen. För jag tänker att folk som kommer hit, de skiter väl i att det här är i Tierp också, det är liksom inte intressant.

Hon känner till att det är på gång en Konstkarusell också.

Jag vet ju att Musikkarusellen /Konsertkarusellen/ finns och att den funkar ju strålande. Det kommer ju jättemycket folk och det kommer ju föreningar, inarbetade föreningar. /.../ Vi har ju en scenkonstkarusell som inte heller funkar här. Det har ju varit sådan här toppföreställningar, internationella gästspel, men alltså det funkar ju inte i en kommun där man inte ens har basic.

I fråga om vårens program berättar hon att Stig Björkman själv var ”fantastisk” och ”magisk”. Det tekniska däremot var ju en ”katastrof”; de misslyckades med att få i gång ljudet, en ”lokal miss” att ingen tekniskt kunnig person var där. ”Det var ju så pinsamt.” ”Däremot så begrep ju inte jag att han var så fantastisk förrän han var här...” Men då kunde de marknadsföra *Ingrid Bergman*, vilket underlättade.

Jag tror att Håbo behöver de här stor namnen för att bygga upp den här publiken.

De jobbar själva med marknadsföringen, och vissa tillfällen har de gett sig sjutton på att locka folk till evenemanget. Holmqvist efterlyser bättre draghjälp i marknadsföringen.

Är det nu en Litteraturkarusell som är över hela länet, jamen då borde ju liksom länet jobba för - och det kanske man har gjort fastän det inte landat - varför skriver inte Enköpingsposten om det? Förrän vi kanske... /gör något/.

Tidningen skulle behöva skriva om att nu är det de här författarna som ska åka ut i länet, men det är medierna ”inte intresserade av att göra”. I bästa fall så skriver tidningen bara när författarna redan har varit där.

På frågan om Litteraturkarusellen lett till några samtal mellan medarbetarna på biblioteket, så svarar Holmqvist att det är likadant i Håbo som i andra kommuner:

När det egna biblioteket arrangerar ett författarebesök så stannar inte personalen, trots att man får ta ut det som arbetstid. Man vill inte vara kvar på jobbet. /.../ Man jobbar redan en kväll i veckan. Och då skulle det här bli ytterligare en kväll.

Ett lyckat exempel på program som funkade utmärkt var när de bjudit in Ester Roxberg att tala om sin bok *Min pappa Ann-Christine* i samband med att biblioteket HBTQ-certifierades. Det var fullt med besökare och en grupp Sverigedemokrater som stod och markerade sin närvaro i kritik mot temat och poliser som bevakade tillställningen. ”De måste ha fått med sig något hem att tänka på.” Författaren var makalöst bra. Och det blev ett *sammanhang*, som drog folk. Om hon hade varit med i Litteraturkarusellen, menar Holmqvist, så hade det inte kommit lika många. Då hela personalen gått utbildningen, var alla beordrade att jobba certifieringskvällen.

Holmqvist berättar om projektet ”Hela Håbo läser” som startade 2013, som samlar ungefär tio personer, samma från år till år. ”Inte är det en läskampanj för hela kommunen.” Hon själv brinner för projektet ”Dela läslust”, som spänt över fyra län, för där ser hon möjligheter. Det är dock ingen ”quick fix”.

Till detta kommer att varje personal har en timmes lästid om dagen, måndag till torsdag, om arbetet så tillåter. /.../ Tanken har ju varit att man inte ska bara ha den egna lustläsningen, utan kunna ge sig på att läsa någon genre som man inte brukar läsa. Och att läsa recensioner, tidskrifter och så.

Responsen var väldigt olika bland medarbetarna, från euforisk, till lite mer ängslig. Timmarna kan dock inte samlas på hög, utan tas ut löpande, när man vill. I praktiken blir det inte hela tiden. Från början trodde Holmqvist att projektet skulle skapa ringar på vattnet i verksamheten och att det skulle synas i skyltningen.

Personalen har istället använt tiden till att tala om sin egen läslust. Man pratar litteratur och ger varandra boktips. /.../ jag förstår ju att här finns det ett enormt behov hos personalen.

Förhoppningen är att det ska växa fram något i gruppen organiskt och som ger en impuls att lyfta arbetet, inifrån och ut. Som chef har hon ännu ”inte fått ut så mycket av det”, men hon ser att personalen tar det på ett bra sätt och växer med uppgiften. Hon nämner att hon berättat om detta på ett biblioteksscheffmöte och att idén möttes av oro från ett par kollegor. Själv ser hon inte att läsning på arbetstid skulle vara farligt. Hon citerar någon, okänt vem, som sagt att bibliotekskåren både är starkt radikal och djupt konservativ, och känner igen bilden. Hon nämner att biblioteket behöver en mer kreativ och frigörande kraft, som når bortom de enskilda passen. Hon tittar också på möjligheten att skriva en ny tjänstebeskrivning som ett slags öppning mot framtiden. Det måste synas att biblioteket har en roll i samhället.

Biblioteket ska inte komma in i slutet av projektet, och så har vi någon lokal där nere, någon samling, ”ni kanske kan göra något”, utan vi ska vara med från början!

Den nya kommundirektören var med på en av bibliotekets workshops, och föreslog sedan att Holmqvists förslag till biblioteksplanen ska behandlas och granskas i den stora ledningsgruppen för kommunen där alla förvaltningschefer sitter, innan den går vidare till kommunfullmäktige. ”Han tyckte bland annat att vi inte skulle kalla den för biblioteksplan för att få politiken att förstå bibliotekets roll /skrattar/”. Inskrivet i Kommunfullmäktiges beslut är en ärlig uppföljning till Kommunfullmäktige.

Hon ställer stort hopp till dokumentet ”Kunskap, demokrati och bildning – biblioteksplan för Håbo kommun” och dess möjlighet att driva fram frågor om bibliotekets roll. Ett annat steg är att flytta bibliotekswebben till kommunwebben. Det finns ett behov av omvärldsanalyser och professionell marknadsföring. På omslaget av biblioteksplanen citeras biblioteksgurun R. David Lankes: ”*Bad libraries build collections; Good libraries build service; Great libraries build communities*”.

På frågan om hur bildning kan förstås med grund i biblioteksplanens rubrik kommer ett kort svar som hänvisar till bibliotekets grunduppdrag, och hänvisning till att de är ett gymnasiebibliotek. Det leder till ett resonemang kring behovet av att åtstramning för utlåningen och fjärrlån av kurslitteratur. (Stu-

denter är inte bibliotekets primära grupper och portokostnaderna är för höga.) Holmqvist säger att de inspireras av hur Enköping och Knivsta arbetar med liknande frågor.

Författarna om Litteraturkarusellen

I skrivande stund har tio författare deltagit i Litteraturkarusellen fram till och med hösten 2016 och två skall vara med till våren 2017. Efter turnéns slut har bibliotekskonsumenten Eurenus bjudit in författarna till tillfällen för ett reflektions- och utvärderingssamtal tillsammans med länsbibliotekarien Malin Ögland och följeforskaren Pamela Schultz Nybacka för att gemensamt gå igenom erfarenheter och upplevelser av projektet. Samtalen dokumenterades med skriftliga anteckningar. I framställningen här nedan så är alla kommentarer och citat anonymiserade; fokus ligger i stället på de aspekter och teman som väckts i samtalen.

De spontana reaktionerna på projektet är omedelbart positiva bland författarna:

”Fantastiskt roligt! Inte bara jag /som tyckte det./”

”Som helhet är det mycket bra. Biblioteken kan vara betjänt av det. Som satsning är det ju jättebra!”

Oerhört roligt, oerhört intresserade personer – väldigt positiva känslor inför alla utom ett”

”Helt fantastiskt att få prata om sig själv – och få betalt..!”

En intressant aspekt är att författarna som kopplats samman har kunnat inspirera varandra. En var med och lyssnade vid ett tillfälle när den andra talade, och fick nya tankar och inspiration inför sina egna framträdanden. En annan person har fått upp ögonen för de teman som den andra författaren uppehåller sig vid och har gått tillbaka och börjat läsa gamla klassiker på området och haft nya sorters samtal med andra människor och kulturpersonligheter runt omkring. Under ett utvärderingssamtal uppkom frågan om författarna haft möjligheten att träffas innan Litteraturkarusellen drog igång. Nej, det hade de inte, men det hade varit väldigt trevligt, svarar båda med eftertryck. Då kom idén upp att göra ett större evenemang inför själva starten av projektet och där båda författarna kunde delta tillsammans och möta pressen. Redan till nästa säsong av Litteraturkarusellen skapades ett sådant program.

Författarna kunde konstatera att det var skiftande deltagande på de olika ställena. Vid ett tillfälle sades det att deltagarna i karusellen i tre av fyra fall var en medelålders kvinna. Det noterades att det är särskilt svårt att nå ungdomarna. En idé var att kontakta gymnasieklasser och konstskolorna på orten när evenemanget öppnar mot konstområdet.

Vid några tillfällen har karusellen varit inbokad samtidigt som ett annat evenemang på orten. I en kommun var det en modevisning för mogna kvinnor, som möjligen kunde vara målgrupp för karusellen. En kvinna hade då kommit rusande för att förklara varför hon var tvungen att smita iväg en stund. Här reflekterar gruppen vid träffen kring att det är viktigt att undersöka om det är någon aktivitet på orten som kan tänkas krocka med karusellen.

På frågan från bibliotekskonsumenten om projektet motsvarar förväntningarna svarar en av författarna att presentationerna av författarna särskiljer sig till det sämre inom Litteraturkarusellen än vid andra författarbesök på bibliotek. Det räcker inte riktigt att bara bli hälsad välkommen, utan författaren behöver ett stöd i framträdandet genom att någon ger en kort introduktion. De kan ju inte utgå från att alla i publiken redan är insatta.

Eftersom denna aspekt kom upp under pågående Litteraturkarusell kunde bibliotekskonsumenten skicka information till biblioteken inför de kommande besöken och då funkade presentationerna bättre. Senare, vid utvärderingssamtalet, diskuteras också att det kan ha att göra med att Litteraturkarusellen har biblioteken så att säga "fått i present". På så vis kanske de känner att ansvaret inte låg på dem själva på samma sätt.

Författarna är alltså medvetna om att de ofta möter en publik som inte är insatt i deras författarskap. Det finns bland författarna en medvetenhet om att det är svårare för författare som inte är så kända: "Ja, hade man varit på TV dagarna innan, så..."

Författarna reagerar mer på när bibliotekarierna inte verkar känna till dem bättre. En författare hade till exempel fått frågor om den var en debutant och en Stockholmsskildrare - vilket alltså inte alls stämde - och det framgick kanske indirekt att ingetdera stod särskilt högt i kurs.

Bibliotekarierna framstod också i författarnas ögon som "ganska stressade". Bibliotekskonsumenten Eurenus ställde sig då frågan om det kanske är "för mycket verksamhet, för mycket program..." Men det är ju så olika från ort till ort. Stressen kunde också handla om att det bara en ensam bibliotekarie som tog emot och skötte programmet. Vid något besök hade den ensamma bibliotekarien dessutom ett sjukt barn hemma, så då introducerade den författaren och gick sedan hem. Författaren var märkbart skrädd över tanken att bli lämnad ensam kvar.

Biblioteken själva tyckte stressa över antalet deltagare. De var rädda att det inte skulle komma en tillräcklig publik. På en ort hade bibliotekarien sagt: ”Om detta inte går vägen så lägger jag ner det här!”

Länsbibliotekarie Ögland undrar vid ett tillfälle var författarna själva tycker att smärtgränsen går för antalet deltagare i ett evenemang? Ca 10–15 personer svarade författarna då. Ögland svarade då att det möjligen är lite högt antal. Samtalet ledde vidare till ett resonemang om kvantitet och kvalitet: att det till och med kan ge ett bättre möte med författaren om det inte är så många deltagare.

Vid nästa samtal berättar en av författarna att det inte var mer än sju till tio personer närvarande, men att alla var med och deltog aktivt på ett fint sätt. För författarna själva tyckte inte själva antalet deltagare vara viktigt, utan snarare kvaliteten i mötet. Det fanns en stor medvetenhet om att mötena och samtalen med publiken är känsliga att få till:

Darrigt... Svår bransch. Finns inget svårare. På något sätt måste det få vara ett experiment. Det går inte på räls!

Här anas den existentiella vända som Karolina Ramqvist (2016) beskrivit, men författaren bakom citatet tycks ha en mer prövande hållning.

På frågan om det är någon skillnad mellan stad och landsbygd svarar en av författare att det inte är så stor skillnad; det är samma fina kvalitet och engagemang. Den andra författaren instämmer och menar att det är större skillnad på möten i Sverige och utomlands. I Sverige är det hälften som går när författarens programpunkt är klar och när samtals- och frågestunden ska börja. De som stannar kvar är dock lika engagerade oavsett om det är i staden eller på landsbygden.

Vad gäller marknadsföringen hade en författare lagt upp information på Facebook och reflekterar i efterhand över vikten av den egna marknadsföringen: ”skulle nog ha puffat för mig själv /mer!”. Den andra författaren responderar:

”Det känns som att man är lite ”närig”. /.../ Tivivelaktigt att tala i egen sak./.../ Svårt att ta initiativ om man inte är från orten.

Denna hållning är vanlig inom kulturfälten, eftersom konstnärernas anseende ökar främst med hjälp av andra människors erkänsla. Kultursociologen Pierre Bourdieu (1993) har belyst att en författare inte på egen hand kan skapa sig ett anseende och värde; det behövs någon annan aktör som kan lyfta upp författarens namn. Vidare kan en författare förstöra sitt symboliska kapital om den

framstår som på jakt efter pengar i första hand. Mot denna samlade bakgrund är det alltså extra viktigt att en bibliotekarie eller annan person ger en ingående och trovärdig presentation av författaren i fråga.

En författare berättar att förlaget hade en representant på plats i karusellen och sålde böcker. Det var den litterära agenten som hade sett till att förlagen fick iväg böckerna; ”de är inte så alerta själva”. En annan författare hade inte alls tänkt på möjligheten att ta med sina tidigare böcker. Författaren som kände störst närhet till studieförbundet ABF hade försökt mobilisera den lokala publiken genom kontakter via kontoret i Stockholm, men det gav tyvärr ingenting.

Bibliotekskonsumenten funderar vid ett tillfälle om det borde utgå marknadsföringsbidrag till annonsering, vilket får en positiv respons eftersom man kanske kunde bredda den potentiella publiken – ”men det räcker inte”. Det gäller att ta tag i de olika eldsjälar och aktörer som finns lokalt:

- Studieförbunden
- Fackförbund
- Ortens aktörer
- Gymnasieklass - det gäller att ”få en lärare på kroken” ...
- Bokcirklar
- Skrivarcirklar
- Svensk Bokhandel - kalendariet
- Tidningen Upplysningen
- Biblioteksbladet
- Biblioteket i Fokus (BiF)
- Biblioteket i Samhället (BiS)
- DIK
- Vi läser
- Vision
- Tidningen Skriva

Genom att koppla an skrivarverkstäderna inom Litteraturkarusellen till den skrivrörelse som går genom samhället just nu – ”man skulle kunna göra vad som helst!” Ytterligare idéer som framkom är att kombinera med andra konstområden – film och musik, till exempel. Vid tillfället då Litteraturkarusellen inkluderade en utställning, så fick den stå kvar i två veckor; karusellen ”lever lite längre då”.

Under ett av reflektionssamtalen diskuterades betydelsen av Litteraturkarusellen i ett större sammanhang. Deltagarna landade i en gemensam metafor för arbetet:

Vi försöker dra vårt strå till litteraturstacken! /Vi är/ de strävsamma myrorna – /drar/ strå för strå.

Sammanfattande analys av erfarenheterna kring Litteraturkarusellen

Det står bortom tvivel att Litteraturkarusellen fått fantastiska vitsord i termer av kvalitet. Enkäterna ger toppbetyg till de medverkande författarna.

Intervjustudierna belyser blandade erfarenheter från såväl författar- och bibliotekshåll. Författarna uppskattar evenemanget stort, inte minst i termer av publikens engagemang och deltagande, men de efterlyser bättre presentationer och funderar över möjligheterna att nå ut lokalt. Folkbiblioteken uppskattar evenemangets mycket höga kvalitet och organiseringen av Litteraturkarusellen, men uttrycker farhågor över utbudets inriktning och antalet deltagare. Det händer att denna oro blir ett hinder för att ta emot erbjudandet. Gabriella Blom på Tierps bibliotek kommenterar (2016-11-28):

Vi har varit med i Litteraturkarusellen, däremot har vi ibland valt bort vissa författare då vi redan bokat in en annan författare eller då vi hellre bjudit in en författare med en annan profil. Då har det handlat om att istället lägga pengarna på ett större namn som vi tror drar en större publik.

Trots att biblioteken alltså får vara med och önska författare, så upplever de mindre kommunerna att projektet inte utgår från lokala behov. Det är en synpunkt som dryftas av Håbo bibliotek och som får eko i kommentaren från Tierp:

Jag tycker personligen att Litteraturkarusellen är en bra grej, men jag tror att behoven ser lite olika ut från bibliotek till bibliotek. För exempelvis Uppsala har nog urvalet fungerat som ett bra komplement till de stora namnen på Författarfredag. Men på mindre bibliotek som Tierp (som kanske bara arrangerar två författarbesök per termin) är det viktigt att det är författare som kan nå en stor publik.

Här märks alltså viss motsättning mellan stad och landsbygd, som Furuland (1997) nämner, och som kanske är särskilt framträdande när det gäller Uppsala län där residenstaden har ett högt kulturellt kapital. Ytterligare en aspekt av motsättningen är att det saknas vidare intresse för den regionala aspekten av projektet. Det saknar en sammanhållen profil, som har bäring på Uppsala läns

UNT 152 KULTUR B3

Stilkepublisisterna Ingrid Bergman, till "Jag är Ingrid" i regi av Stig Björkman. Foto: Arne Larsson

Litterär karusell greppar filmen

FM
 I dag lämnade världens äppelägare av en landstingsfinansierade författarkarusell. Först ut är författaren och regissören Stig Björkman.

Guldbaggesmäsor av de bästa dokumentärfilm och berättelser på bio i Bergman nämns inte utan blickar efter premiären. "Stig Björkman och hans filmade Ingrid av Bergman berättar "Jag är Ingrid" har utgått medföljer både i tv- och i biosalonger".

– Att den glöms glöms Ingrid på bio känns mycket tydligt. Jag tror man vill se Ingrid Bergman döma och i berättelse om detta, och det glada som blev Ingrid Bergman och Pia Lindström, säger Stig Björkman, som arbetar som författare och regissör med filmproduktioner som Ingrid Bergman, Minsta flickan och Ingrid och Pia Lindström.

Under Litteraturkarusellen kommer det att berättas om Ingrid Bergman som man inte får glöms i Guldbaggen. Ingrid Bergman är en av våra stora författare.

Stig Björkman, regissör och författare till filmen "Jag är Ingrid" som visades på bio i Bergman, Minsta flickan och Ingrid och Pia Lindström.

Karolina Bergman
 karusellpublisist av

identitet och som medierna kan relatera till. När UNT Kultur skriver om Litteraturkarusellen i februari 2016 är nyhetsvärdet att den ”greppar filmen” och alltså rör sig över gränsen till en annan konstform. Den andra författaren (Carola Hansson) nämns i slutet närmast pliktskyldigt. Artikeln illustreras med en bild på Ingrid Bergman hämtad ur filmen.

Stora namn är den åtråvärda produkten i uppmärksamhetssamhället och bästsäljarismens tidevarv. De stora författarna är kändisar och varumärken, och kändisar ofta lockas att skriva en bok och bli författare. Men det är inte hela bilden. En annan aspekt som kommer fram i intervjuerna är att man på biblioteken skäms inför författarna när det kommer en liten publik, det är ”pinsamt”, rent ut sagt. Det smärta bibliotekarierna att författarna konfronteras med den bistra sanningen om läsekretsens omfång i kommunen. Här finns kanske ett antagande om att det just skulle vara den befintliga läsargruppen som sluter upp vid ett författarbesök; inte att författarna möter en ny, presumtiv publik. Det finns också en oro att böckerna inte lånas ut i samband med besöket. Med tanke på

att biblioteken mäts och vägs på grundval av utlåningsstatistiken finns en risk att biblioteken känner att de inte gjort sitt jobb ordentligt, vilket också är en plågsam upplevelse. Det blir tyvärr enklare för ett oroligt bibliotek att avstå från Litteraturkarusellen, än att konfronteras med en besvärande situation. Att kvaliteten på mötena är mycket hög och samtalen mellan de deltagare som kommer är engagerade väger då inte så tungt i jämförelse. Kanske kan det hjälpa dem att veta att författarna ytterst bryr sig mer om kvaliteten än om kvantiteten?

Den tredje aspekten är att folkbiblioteken är vana att arbeta läsfrämjande och ständigt arbeta för en breddad publik. Möjligen har inte biblioteken in-

blick i regionens övergripande kulturplan, och har kunskap om att satsningen på litteratur som är upprinnelsen till Litteraturkarusellen handlar mer om *litteraturen som konstform*, än som verktyg för läsfrämjande och utlåning på biblioteken. Det kulturpolitiska deltagarfrämjandet får alltså en annorlunda, men ändå viktig innebörd och roll. Detta är något som tål att tänkas på, eftersom det sätter en konst- och konstnärspolitisk utgångspunkt i förgrunden. Lite tillspetsat så skall *antalet* deltagare inte ha någon större betydelse, så länge programmet håller en hög kvalitet för dem som deltar. Hög kvalitet behöver inte betyda att biblioteken måste anamma (den nationella) kultureliten som måttstock, utan snarare handla om att lyfta fram litteraturen som kraft i det egna livet och i fråga om ens livsval. Kanske behövs här nya sätt att kunna formulera deltagarnas upplevda kvalitet?

Karusellen som metafor i projektnamnet speglar att aktiviteterna går runt inom länet. I Håbo kommun framkom att namnet saknar mening och lämnar en oberörd, trots att det fanns framgångsrika exempel (Konsertkarusellen). Forskare har påpekat att karusellen skapades som ett simpelt nöjesfenomen för massorna – de åker bara runt, runt. På så vis är det en kritisk sinnebild över klassamhällets brist på utveckling och rörlighet.

På frågan om vad två av Litteraturkarusellens författare tycker om namnet svarar de först att de har ”inga synpunkter”; namnet berättar att det är ”åtta ställen som man åker runt i”. Eftersom namnet är inarbetat vore det ”idiotiskt att byta”, säger den ena författaren med skärpa, och den andra frågar roat ”Är det för kul?!”

Eftersom projektnamnet följer samma modell som andra projekt inom Landstinget, så är inte ett namnbyte aktuellt just idag. Möjligheten att ge ett nytt namn bör i så fall samordnas med de andra konstarterna och användas för att markera projektets utveckling och nystart på en högre nivå. Alternativa metaforer att utveckla är t.ex. *turnén*, som anknyter till språkbruket i andra konstfält, eller *stafetten*, som kan stärka aktiviteterna starten och målet samt engagera de olika kommunerna (med respektive lokala aktörer såsom studieförbund, etc.) i direkt relation till varandra (dvs. både mottagare och sändare) i stafetten. Förslagsvis sker en sådan utveckling i en mer tematisk inriktning. Teman är centrala för att bli begriplig i uppmärksamhetssamhället och att göra det enklare att skapa aktualitet och identitet i ett sammanhang.

För att återknyta till metaforen om att dra strå för strå till litteraturstacken, så är förhoppningen att människorna i regionen Uppsala genom ett projekt som Litteraturkarusellen ska kunna se både träden och skogen.

Projektreflekationer: program och deltagande

Det diskuteras bland bibliotekscheferna runt om i länet att det skett en ”explosion av program” och programpunkter på folkbiblioteken på senare tid. Detta innebär också att biblioteken många gånger konkurrerar med sig själva. Det uttrycks ett behov av ett utbyte och samordning kring marknadsföringen av programmen. En diskussionspunkt på chefsnivå har handlat om deltagandet i programmen: hur stort antal besökande är rimligt och bra? Kan det finnas kvalitativa dimensioner som motiverar ett värde även av en mindre publik?

En annan aspekt är också bibliotekens presentationerna av programmen väl på plats. Det diskuteras att bibliotekarierna sällan själva presenterar eller gör utvecklade introduktioner till programpunkterna. De ”borde vara proffsigare” på folkbiblioteken och kunna sköta detta själva i högre utsträckning.

Ett hinder mot en mer aktivt deltagande bland medarbetarna är personalens arbetstid. Kanske finns också en kultur att man inte deltar i det som ordnas, eftersom det främst ska handla om läsarna och medborgarna. Medarbetarna kanske inte själva ser sig som en del av målgruppen? Ett exempel är projektet ”Mötesplats litteratur”, som med sin inriktning mot bokbranschen mycket väl torde vara relevant för bibliotekspersonalen själva. Nu finns en etablerad plats och man har fått syn på varandra, som aktörer i ett gemensamt landskap. Tanken väcks då att ett sätt att kunna förändra en sådan inställning är att erbjuda det som en variant på fortbildning. Grundtanken är ju att få folk att träffas.

Projektreflekationer: litteraturen och andra konstformer

”Hur isolerad ska litteraturen vara från de andra konstformerna?” Frågan väcktes bland medarbetarna under ett reflektionsmöte på länsbiblioteket (2016-05-16). Och hur skall länsbiblioteket kunna finna former för en större samverkan och utbyte?

Inom biblioteksvärlden riktar man sig till läsarna främst. Utifrån det som utgångspunkt ansågs det svårt att skapa broar till andra konstformer. Begreppet *litteracitet* har seglat upp som ett sätt att kunna skilja mellan en mer traditionell läskunnighet och förmågorna att kunna förstå även andra konstnärliga uttryck. Övriga konstnärliga områden arbetar ofta med en utvecklad pedagogik i publika sammanhang. Tanken på en roll inom litteraturen som motsvarar konstpedagogen tycktes spännande att utforska vidare. Hur skulle en *litteraturpedagog* kunna arbeta på biblioteken?

Frågan om vad det är som biblioteken ska stimulera när det gäller litteraturen väckte också tankar. Kanske det intresse och skapande som är i vardande? Detta innebär också att biblioteken behöver börja tänka annorlunda kring författarnas roll – att de inte bara är leverantörer av (den färdiga) litteraturen. När det gäller teman som ”berättande”, till exempel, så händer det ofta att biblioteken inte tänker på att ta med författarna. Här skulle biblioteken kunna anamma ett relationellt perspektiv på mötet mellan publik och författare – att det är något som gagnar båda och därför värdefullt i termer av både kultur och bildning.

Mentorskap hade ställts som ett förslag redan tidigare och särskilt som en bärande arbetsform med relationella förtecken. Det togs upp på reflektionsmötet som en intressant och fruktbar idé. I Uppsala län finns redan projektet ”Skriva för unga” och där deltagarna får träffa en författare. I Norrbotten finns ett mentorsprojekt, som söker sammanföra unga med erfarna författare. Träffarna hålls på bibliotek och deltagarna möts två gånger och får dessutom viss ersättning*

För att knyta samman olika konstformer i högre utsträckning kan man tänka sig två mentorer från olika konstformer: en från litteratur och en från t.ex. film, teater eller konst. Tanken är att det skulle kunna verka utvecklande på alla parter, såväl inom som mellan konstområdena. Denna idé väckte nyfikenhet utifrån tanken om *berättande* som en gemensam ingång.

* <https://poesimelodi.wordpress.com/2016/05/10/forfattare-ung-skrivare-mentorsprogram/>

III. Sammanfattande slutdiskussion

Syftet med denna rapport är att kritiskt granska och utvärdera Länsbibliotek Uppsalas utökade satsning på litteratur och dess måluppfyllelse. Tonvikten ligger på de samhälleliga delarna i satsningen. Undersökningen tog sin början hösten 2015 och avslutas ett år senare. Under projektets gång har samtal som utgår från det praktiska arbetet varvats med teoretiska begrepp och reflektioner. Undersökningen är forskningsförankrad och tar sikte på att dels ge bidrag till forskningen, dels till en substantiell projektutvärdering, som är inriktad på att ge ett framtidsinriktat, strategiskt perspektiv. Rapporten bidrar till att belysa och ge inspiration till litteraturlivet i Uppsala län och dess grundläggande villkor, mot en fond av samhällelig förändring. Undersökningen hjälper oss att skapa urskillning kring och ta ställning till kultur- och samhällsfrågor som är särskilt brännande i vår tid. Hur kan litteraturen delta i ett samhälles bildningsresa in i framtiden?

Undersökningens genomgripande tankeprocesser och resultat

Litteraturen kan öppna för en förståelse, som åtminstone påminner om en konkret form av socialitet, för att använda Asplunds begrepp. Läsakten förvandlar en främmande, abstrakt samhällsvarelse till en specifik och levande gestalt, om än i fiktiva uttryck. Insikten att denna litterära alkemi inte har verkan för alla människor är minst lika betydelsefull. Det kan öppna för tankar om metod: hur litteraturen kan konkretiseras och gestaltas. Här kan inspiration hämtas från Malms (2016) tankar om människohanden som grund för mänsklig handling och Sennetts iakttagelse om verkstadens roll som grund för social reform. Kanske behövs inte bara ”skrivverkstäder” utan också ”läsverkstäder”? Vad skulle en ”litteraturpedagog”, motsvarande en konst- eller danspedagog, kunna skapa på området för både barn och vuxna? Själva ordet ”litteratur” tycks ansjela på en samlad och abstrakt enhet. I stället kan en urskilja olika ”litteraturer”. Hur kan denna mångfald av litteraturer göras konkret för läsarna? Och vilka aktuella gränser behöver korsas och vilka sammanhang behöver skapas för att låta vår tids situativa identitet (med Hartmut Rosas begrepp) växa och samtidigt omfamna divergerande synsätt?

Ur ett samhälleligt perspektiv handlade undersökningen till en början om att stärka grunden för en *dubbeldriktad uppgift* (efter Furuland, 1997): att stödja och samordna utvecklingen både lokalt och i relation till det nationella och internationella kulturlivet. Under projektets gång gav forskningen, omvärldsutblicken och de empiriska resultaten från framför allt Författarutredningen olika impulser till en både breddad och fördjupad bild av arbetet med att stödja litteraturen regionalt.

Arbetet med undersökningens delområden har genomsyrats av processer och insikter på tre fronter:

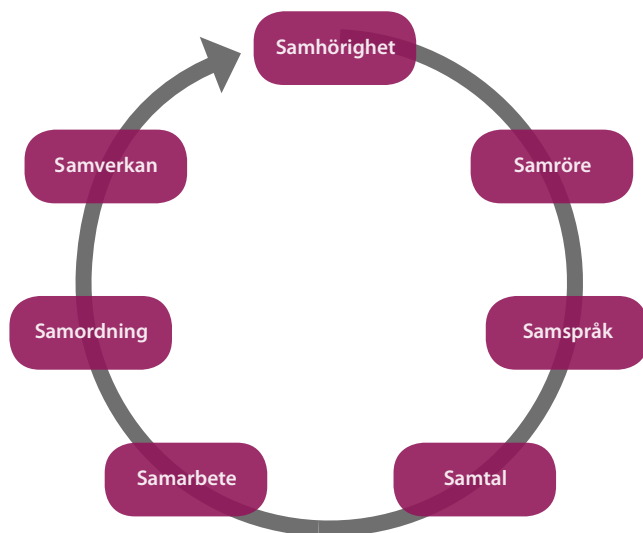
Bildningssyn. Projektet tog efterhand ställning för ett *relationellt* bildningsbegrepp. Det är en kontrast till en bildningssyn där enbart en individs lärande står i fokus. Begreppet *medborgerlig bildning* tar inte enbart sikte på den enskilda medborgaren, utan ett slags bildning i medborgerlig anda. Det handlar kort sagt om att se sig själv som en livaktig del av ett större sammanhang. En viktig kompetens inför framtiden är att kunna röra sig mellan olika slags sammanhang och situationer. Bildning öppnar därmed för ett slags *gränspassager*. En relationell bildningssyn bör också omfatta en medvetenhet om makt. Det finns stora olikheter människor emellan i termer av utbildning, ekonomiska resurser, social ställning, osv. Detta gäller också i mötet mellan publiken och de professionella (bibliotekarier, författare, m.fl.) samt mellan stad och landsbygd. Framtida förslag och åtgärder från Länsbibliotek Uppsala bör därför vara inriktade på att inte cementera de skillnader som finns, utan verka ömsesidigt utvecklande på alla involverade parter. En konkret figur, som undersökningen mynnat ut i är "bildningskartan" för att kunna åskådliggöra projekt som dels berör uppfattningar och reflektioner kring kunskap och lärande; dels på flera nivåer: i relation till sig själv, till andra och till sin omvärld.

Samarbete. Grunden för en livaktig medborgerlig bildning utgörs av samarbeten och samverkan mellan olika aktörer. Förmågan att kunna hantera diverse olikheter är avgörande för samhället. Framtiden ställer stora krav på samarbetsförmåga. Denna förmåga hotas dock av samhällsutvecklingen med ökande klyftor och fragmentering, som skapar större avstånd mellan människor. Här kan offentliga aktörer ta hjälp av olika sätt att överbrygga gränser mellan verksamheter och människor: *Samröre* är ett annat ord för kontakt och utgör den första möjligheten till utbyten. *Samspråk* är att urskilja egna och andras nyckelbegrepp och på så vis inventera varandras grundantaganden, käpphästar och "heliga kor" till dess att man förstår samma språk. *Samtal* utgör den vardagliga interaktionen och kommunikationen. Samtal ur ett relationellt perspektiv går bortom en växelvis interaktion och leder till en förståelse utifrån den andres

perspektiv. *Samarbeten* sätter fokus på det praktiska planet. Ett exempel skulle kunna vara att inför en hjärtefråga söka möjlig samfinansiering av olika parter. Samarbeten ur ett relationellt perspektiv stärker medborgerliga förmågor och sammanhang genom att tillvarata olikheter. *Samordning* organisationer emellan tillvaratar de befintliga resurserna för högre grad av kapacitetsanvändning och effektivitet, och/eller att de når en större verkan och spridning. *Samverkan* är en gemensam strävan att bidra med relevant, kompletterande och transformativ verksamhet som fördjupar utförandet av respektive organisations uppdrag. *Samhörighet* är en känsla av gemenskap, som går utöver släktband eller andra klanliknande grupperingar vilka bygger på likheter och konsensus, och som alltså kan omfatta en gemenskap bland olika slags människor. Samhörighet bygger på känslan av gemensam tillhörighet. På så vis kan samhörighet utgöra känslan till exempel inom en region.

Detta kan uttryckas i termer av en cyklisk figur, från samröre via samverkan till samhörighet, och så vidare.

Figuren visar att samhörighet både är utgångspunkten och målet för de gemensamma aktiviteterna. Cykeln ger uttryck för att arbetet med samhörighet inte är en fråga om hierarki, som till exempel i en taxonomi, utan om en dynamik som både gradvis fördjupar och bygger upp.

Samhörighetscykeln.

Mentorskap. Följeforskningens löpande utvärdering genom reflexiva samtal kring relationell bildning öppnade för en impuls till Länsbibliotek Uppsala. Mentorskap lades fram som ett sätt att konkretisera och göra ”verkstad” av bildningen. Det är en konkret grundmodell för att överbrygga olikheter på olika nivåer genom ett ömsesidigt samarbete: dels mellan amatörer och professionella, samt olika branschaktörer; dels för att överbrygga skillnader demografiskt (generationer, kön, bl.a.), geografiskt (stad/landsbygd), socio-kulturellt (t.ex. etniska, religiösa och ideologiska värderingar och grupperingar) och intellektuellt/kunskapsmässigt (t.ex. teoretiskt och praktiskt). Den bärande tanken med mentorskap ur ett relationellt bildningsperspektiv är att båda parter lär av varandra samt om sig själva och andra, i världen.

Det regionala litteraturlivet med utgångspunkt i Uppsala län

I Författarutredningen inom Uppsala län konstaterar utredaren Marie-Louise Riton (2016) att länet har starka förutsättningar att skapa sig en profil som litterär region. Här finns de beståndsdelar som behövs: ”Många verksamma samtida författare, ett rikt litterärt arv, många aktörer på litteraturområdet, intresse för litteratur och läsning, aktiva och engagerade kulturinstitutioner, m.m.” (s. 42). Utredningens förtjänster består bland annat i en kartläggning av de betydande samhällsinstanserna och resurser inom litteraturområdet utifrån ett regionalt perspektiv. Utredningen har tillsammans med Furulands (1997) bildat underlag för fortsatta diskussioner inom länsbiblioteket för att komplettera bilden ytterligare. Det är värdefulla tillskott till en uppdaterad beskrivning av det lokala litteraturlivets villkor idag.

På basis av Furulands (1997) figur kan vi utveckla en översikt över de grundläggande instanserna inom litteraturlivet. Två nya nivåer tillkommer idag på vardera dimension i den bearbetade matrisversionen av Furulands figur. Å ena sidan en nationell och statlig nivå för att belysa förhållandena ur såväl lokalt som övergripande perspektiv. Å andra sidan en digital nivå för att belysa resurser som finns tillgängliga även från lokal nivå och samtidigt åskådliggöra skillnaden gentemot den fysiska verksamheterna. Dessutom sker ett namnbyte: kolumnen för län och landskap ändras till ”län, region” för att bättre spegla regionaliseringen inom kulturlivet till följd av Kultursamverkansmodellen.

Med dessa ändringar av Furulands modell kan vi skapa en förnyad uppställning där kursiv text utgör tillägg:

	DIGITALT:	I REGEL FASTA:	FÖREKOMMER EVENTUELLT:
Kommun, lokal nivå	<p>Bibliotek Service-appar, mm. (Libris) Bokhandel Antikvariat Antikvariatportal</p>	<p>Bibliotek Biblioteksfilial Skola och gymnasium Skol- och gymnasiebibliotek Svenska för Invandrare (SFI) Stadsarkiv Varuhus Matvaruaffärer Pressbyrån Köpcenter Lokalredaktion (till provinstitidningen) Kyrka</p>	<p>Frikyrka Moské, synagoga Hembygdstidskrift Bokhandel Antikvariat Cirkulationsplatser för böcker (recycling) Arbetsplatsbibliotek Bibliotekets vänförening Pop-up bibliotek Biograf Stadsteater Fri teater Konstmuseum Föreläsningförening Tryckeri (Förlag) Skrivarskolor Litteraturhus Fristadsförfattare Kulturcafé Litteraturcirkel Litteraturfestival Studieförbund Fonder: Hammarskjöldfonden Frilanskontor Översättningsbyrå Amatörteatergrupp Nytkerhetsloge Musikförlag Lokal-TV Annonssblad Lager för e-handel</p>
Län, region	<p>Regional biblioteksverksamhet (tidskrift, omvärldsbevakning, publikationsserier) (bokcirklar.se) Bloggportaler (region) Folkrörelsearkiv (region)</p>	<p>Regional biblioteksverksamhet Länsbildningsförbund Lokalradio Provinstitidning Biståndsorganisationer</p>	<p>Länsteater Länsmuseum Länsarkiv Folkrörelsearkiv Regionförlag (tidskrift) Tryckeri Regionalt Författarförbund</p>
Nation, stat	<p>Förlag Internetbokhandlar Självpublicerings-plattformar On-Demand-företag Libris (KB) Myndigheten för tillgängliga medier (MTM) Litteraturbanken Projekt Runeberg Riksteatern Riksarkivet Museiarkiv Digitala Vetenskapliga Arkivet (DiVA) SwePub Levande musikarv Musik- och teaterbiblioteket Bloggportaler Podcastportaler Poesisidor Webbsida med artiklar</p>	<p>Nationalbibliotek: Kungliga biblioteket Universitet och högskola Vetenskapliga tidskrifter Universitets- och högskolebibliotek Svenska Akademien Riksarkiv Riksdagsbibliotek Bok- och biblioteksmässan Filmbolag Statliga museer Nationalscener: Dramaten och Operan</p>	<p>Spelbolag (dator- och mobilspel)</p>

*Matris med resurser och institutioner till stöd för litteraturen på olika samhällsliga nivåer.
Kursiv text anger tillägg till Furulands figur från 1997.*

Digitala institutioner och resurser

I linje med den pågående digitaliseringen av offentlig sektor så kan man urskilja en framväxt av digitala resurser och institutioner på kommunal, regional och statlig nivå. Här märks också kommersiella aktörer, som verkar på den svenska marknaden. Tonvikten i den aktuella kolumnen ligger på offentlig verksamhet, som även kommer en intresserad allmänhet till del på området kring litteratur och litterära upphovspersoner och som är tillgänglig även på lokal nivå. Listan är inte på något vis uttömmande – det vore en omöjlig uppgift – men syftar till att ge en överblick över exempel institutionella satsningar på skilda nivåer.

På kommunal och lokal nivå erbjuds huvudsakligen utlåning och information via folkbibliotekens digitala plattform där medborgarna utför en del självetjäning. E-lib är en kommersiell aktör som tillhandahåller service till folkbiblioteken. Utöver det kan det finnas offentliga servicesatsningar, som vuxit fram för att användas via de kommunala biblioteken. Legimus är en app som Myndigheten för Tillgängliga Medier tagit fram och som kan användas för lån via de kommunala biblioteken. Appen Bibblix vänder sig till barn i åldern 6–12 år och är ett samarbete mellan Stockholms, Katrineholms och Malmös stadsbibliotek och där fler bibliotek kan ansluta. Kungliga bibliotekets Libris ger även särskild låneservice till kommuner som är anslutna till systemet. Kommersiella bokhandlare såsom till exempel Akademibokhandeln erbjuder både webbförsäljning och information om det lokala bokutbudet i valfri butik. En institutionell sammanslutning är bland annat antikariat.net, som lokaliserar tillgänglig litteratur i hela Norden. På så vis kan även lokala antikariat bli en resurs på digital väg.

På läns- och regional nivå Den regionala biblioteksverksamheten har mer sällan en egen verksamhet som vänder sig direkt till publiken låntagare och besökare. På webben däremot kan den regionala biblioteksverksamheten bidra med omvärldsbevakning och publikationsserier, som kan utgöra en resurs för en bredare publik och som ligger utöver folkbibliotekens utbud och bestånd. Verksamheten Bokcirklar.se startades av bibliotekarien Nina Frid och drivs sedan år 2010 av Sveriges länsbibliotek med stöd från Statens Kulturråd. (I och med nya bibliotekslagen är det KB som är översynspart och i skrivande stund är det oklart om verksamheten fortsätter).

På nationell och statlig nivå märks bland annat statliga myndigheter, databaser och arkiv, som ger stöd till medborgarna oavsett boendeort. Det kan gälla att skapa tillgång till vetenskapliga publikationer, medier för personer med läsnedsättning, mm. *Projekt Runeberg* är en digital verksamhet som startade ideellt som

en svensk motsvarighet till internationella *Projekt Gutenberg* inom studentföreningen Lysator inom ramen för Linköpings universitet. De kommersiella aktörerna såsom *förlag* verkar också digitalt på den svenska marknaden genom webbsidor, e-böcker, ljudböcker, m.m. Här finns också nya betydande kommersiella aktörer som kommit att bli ett slags institutioner på den svenska bokmarknaden: *internetbokhandlar*, *plattformsföretag* (t.ex. Storytel), *själpubliceringsplattformar* (t.ex. Type & Tell, Vulkan), och *on-demandföretag* för tryck, försäljning, distribution och administration (Publit). Det finns också diverse *webbportaler*, som skapar ingång till den myllrande världen av bloggar och poddar.

I regel fasta

På kommunal nivå är *skola och gymnasium* samt *skol- och gymnasiebibliotek* särskilt markerade i tabellen eftersom litteratur och läsförmedling där har fått en starkare ställning sedan Litteraturutredningen 2012 och den nya bibliotekslagen. Verksamheten inom SFI har visserligen ingen uttalad profil mot litteratur, men undervisningen berör såväl skrivande som läsning och utgör en möjlig ingång till det litterära systemet.

Den kommersiella handeln med böcker utanför boklådorna är inte längre koncentrerad till varuhus av klassiska snitt. Idag finns även pocketförsäljning på de flesta *matvaruaffärer*, *pressbyråer* och *köpcenter* med stora detaljhandelskedjor utanför städerna och man kan fortfarande köpa böcker i billighetsutgåvor på Coop Forum och Ica Maxi eller liknande.

På läns- eller regionnivå finns *regional biblioteksverksamhet* som en konsekvens av den nya bibliotekslagen.

På statlig nivå märks *universitet* och *högskolor* samt deras respektive bibliotek. Spridningen av dessa institutioner runt om i landet är ett led i en politisk vilja till decentralisering och regionalisering av myndigheter. I denna kolumn kan också nationella organ såsom Svenska Akademien förekomma.

Förekommer eventuellt

Den demografiska sammansättningen i landet har förändrats och det kan eventuellt finnas både *moskéer* och *synagogor* i kommunerna, utöver frikyrkorna.

I det kommersiella kretsloppet särskiljs bokhandeln allt mer från *antikvariaten*, som verkar under andra villkor. De är enskilda och oberoende boklådor till skillnad från den starka kedjebildningen i detaljhandelsledet. De är likväl ofta aktiva aktörer som skapar litterära arrangemang och aktiviteter. Utöver dessa har det på medborgarinitiativ växt fram ett antal *cirkulationsplatser* för böcker, till exempel i samband med återvinningsstationer, tvättstugor, m.m.

och där principen är att vem som helst kan lämna in och ta med sig böcker. *Arbetsplatsbibliotek* och *pop-up bibliotek* är ytterligare former av spridning som sker via lån.

En del kommuner runt om i landet har satsat på *Litteraturhus*, som en samlingspunkt. Somliga kommuner välkomnar också *fristadsförfattare* att verka på plats som ett slags motsvarighet till residensprogram. *Kulturcafé* är ytterligare en form av verksamhet där litterära evenemang anordnas. *Litteraturfestivalen* har blivit ett populärt fenomen, som skapar litterär synlighet och sätter staden eller kommunen på kartan.

Förändringen i bokbranschen märks också genom den allt ökande grad av frilansande redaktörer och kulturjournalister, som samlas i *frilanskontor*, ofta tillsammans med andra personer i de kreativa näringarna. *Lokal-TV* är ett inslag i närlivet och som kan ha intervjuer med författare, m.m. Handlare på orten kan ha egna eller gemensamma *annonsblad* för sina produkter och aktiviteter med författarträffar, osv. Ett centrum med *lager för e-handel* finns exempelvis i Morgongåva i Heby kommun. Här har Adlibris sin enorma lagerhållning av böcker och andra produkter (liksom flera e-handelsaktörer i andra branscher), och de har blivit en kraft att räkna med i fråga om att arbetstillfällena på orten.

På läns- och regionnivå märks också *länsmuseum*, som ofta är en knutpunkt för möten och kunskap, inte minst om trakten. Det ordnas evenemang med bäring på litteratur och forskning; museishopen säljer utvalda böcker. Det finns också *arkiv*, som både samlar och ger tillgång till värdefullt material, som är en resurs för författare.

På nationell/statlig nivå kan det eventuellt förekomma *spelförlag*, i betydelsen ett bolag som tar fram dator- och mobilspel. Denna bransch är stark i Sverige och har visserligen sitt huvudsakliga kluster på Södermalm i Stockholm, men verkar framför allt internationellt. För att kunna urskilja möjliga institutioner som kan förekomma på statlig/nationell nivå behöver först figuren utvecklas med ytterligare en internationell nivå. I jämförelse med andra länder skulle det då bli möjligt att urskilja de institutioner och instanser, som eventuellt skulle kunna finnas inom respektive land.

Reflektion kring matrisen

Matrisen utgör en enkel inventering av de instanser och resurser som finns inom litteraturområdet i Sverige. På så sätt kan den fungera som ett slags checklista på olika nivåer. En skillnad gentemot Furulands figur är att matrisen inte sätter särskilt fokus på den uppfostrande aspekten av litteraturens institutioner. Den aspekten utgör en egen fråga, som inte står i fokus i denna undersökning.

Matrisens fördel är dock att den inte skapar en bild av ett centrum och en periferi, som lätt kan tolkas i termer av avstånd och ojämna maktförhållanden.

En reflektion kring den utvecklade sammanställningen är att den inte visar vilka relationer som finns mellan de olika instanserna. Med andra ord kan inventeringen riskera att visa upp litteraturlivet som en samling lösa, och möjligen utbytbara, enheter. Här är det viktigt att komma ihåg att de direkt eller indirekt står i relation till varandra. Vissa kontaktytor inom andra konstområden är inkluderade i matrisen, såsom stadsteatern på kommunal nivå, liksom Musik- och Teaterbiblioteket på statlig nivå. Ännu en reflektion är att matrisen kan behöva utvecklas för att visa vilka resurser som finns inom de andra konstarterna och i vilken relation institutionerna inom litteraturlivet står till dem.

De tre delområdena i projektet

Nedan listas projektets fokuserade delområden (2–4) samt övergripande förslag utifrån faktorerna relationell bildning, samarbete och samverkan samt mentorskap. Dessa delområden bör ses både enskilt och tillsammans i ett samspel.

De professionella författarna

Utvärderingen pekar på en allmän måluppfyllelse inom delområdet. En kritisk granskning ger dock vid handen att de befintliga mönstren inom länet behöver utmanas i större utsträckning. Genom att anamma en (kompletterande) *relationell bildningssyn* kan Länsbibliotek Uppsala på ett direkt vis stärka egenutvecklingen och stödja utvecklingen inom författarkåren.

Författarutredningen belyser såväl problem som möjligheter gällande villkoren för författarna i regionen: bl.a. synliggörande och marknadsföring; professionaliseringen av författarskapets karriärvägar; den litterära infrastrukturen i länet, m.m. Översättarnas villkor inryms i Författarutredningen, men kulturjournalisterna, som enligt Konstnärsnämnden också kan räknas till ”litterära upphovspersoner” torde uppvisa vissa skillnader.

Projektförslaget från Länsbibliotek Uppsala mynnade ut i att utveckla ett *mentorsprogram* för regionens professionella och aspirerande författare. Den *relationella* inriktningen innebär såväl ett direkt stöd för enskilda författare, som ett indirekt stöd till författarkårens utveckling. Samarbeten och samverkan kan skapas tillsammans med branschföreträdare, folkhögskolornas författarlinjer och lokalsamhällets relevanta aktörer. Modellen för mentorskapsprogrammet kan överföras till andra konstområden inom Kultur och bildning. För att undvika inläsningseffekter inom respektive fält kan programmet över

tid utvecklas i en konst- eller genreöverskridande riktning. På så vis upprättas mentorskapsprogrammet till ett slags bildningsmässig ”gränspassage”, som kan ge nya konstnärliga impulser i hela länet.

Litteraturkarusellen genomgår en planerad och pågående utveckling under projekttiden. Utvärderingen belyser blandade erfarenheter från såväl författar- och bibliotekshåll. Författarna uppskattar evenemanget stort, men funderar över dess möjligheter att nå ut lokalt. Folkbiblioteken uppskattar evenemangets mycket höga kvalitet och organiseringen av Litteraturkarusellen, men uttrycker farhågor över utbudets inriktning och deltagandet; det saknas lokal förankring och samordning. Analysen väcker också frågor om bibliotekspersonalen är beredd att inte enbart tillgängliggöra biblioteket som resurs, utan att också börja se sig själva som en resurs i ett relationellt bildningsarbete där främsta fokus inte ligger på besöksstatistik, utlåning eller läsfrämjande i allmänhet, utan snarare på litteraturen som konstform och kraft i människors livsuppfattning, välgval och förhållningssätt till sig själv och andra.

Vidare saknas intresset för den regionala aspekten av projektet. Aktiviteterna går runt inom länet, vilket speglas genom karusellen som metafor i projektnamnet. Forskare har påpekat att karusellen skapades som ett simpelt nöjesfenomen för massorna – de åker bara runt, runt. På så vis är det en kritisk sinnebild över klassamhällets brist på utveckling och rörlighet. Möjliga alternativa metaforer att utveckla är t.ex. *turnén*, som anknyter till andra konstfält, eller stafetten, som kan stärka aktiviteterna starten och målet samt engagera de olika kommunerna (med respektive lokala aktörer såsom studieförbund, etc.) i direkt relation till varandra (dvs. både mottagare och sändare) i stafetten.

Civilsamhälle och folkbildning

Mötesdagar för samverkan mellan civilsamhället (studieförbunden) och offentliga aktörer (biblioteket). Här finns stor potential i att inspireras av varandras uppdrag, arbetssätt och verksamhetsformer samt utforska och identifiera relevanta gemensamma teman. De avgörande frågorna är dels vad man ska samverka kring, dels till vilken grad de olika parterna behöver utvecklas och/eller anpassas för att kunna mötas. Här kan man utgå från samverkanscirkeln för att se vilka steg som uppenbarar sig längs vägen. En annan lärdom från landstingets satsning på litteratur är att det inte räcker med att definiera vad som ska göras tillsammans utan att att finna former för *hur* man vill arbeta är minst lika viktigt.

Litteraturcentrum i Uppsala stad och län är ett samverkansprojekt med Studieförbundet i Uppsala län och får stöd av Kulturrådet. Bland många andra

aktiviteter sker ett antal mycket uppskattade skrivarverkstäder. En tidigare utvärdering belyser å ena sidan aktiviteternas relevans, kreativitet och spridning, och å andra sidan problem med struktur och kommunikation och oklarheter kring mandat och hemvist.

En kritisk reflektion kring namnet centrum: det kan förväxlas med annan verksamhet och organisation (typ Författarcentrum, Litteraturens hus, osv.) och förstärka geografiska maktcentra (alltför stort fokus på Uppsala stad). Upprättandet av ett "centrum" kan per automatik marginalisera andra satsningar. Sammantaget finns en risk att aktörerna går miste om den s.k. dubbelriktade uppgiften som är avgörande för litteraturlivet på regional nivå.

Litteraturcentrums progressiva ansats skulle kunna hämta inspiration från Sennett (2013) och Malm (2016), som menar att såväl samhällsreformer som intellektuell stimulans kommer ur förmågan att utföra praktiskt arbete tillsammans. Möjligen kan Litteraturcentrum utveckla själva arbetsformen "verkstad", med bas i sin egen tillkomst och historia kring skrivarverkstäder. Hur kan verkstaden som prioriterad arbetsform överbrygga olikheter och bygga förmågan till samarbete inom litteraturen som konstform? Alternativt kan en sådan verksamhet bilda grunden för ett Litteraturens hus i Uppsala län. I en gemensam "litteraturverkstad" finns grunden till en experimentell verksamhet inom tydliga ramar.

Bokbranschen

Mötesplats Litteratur har enligt en enkät haft en lagom frekvens och lockat såväl det institutionella som det professionella och civila litteraturlivet med sitt programinnehåll och val av gästföreläsare. Möjligheterna till socialt utbyte angavs också som ett motiv att delta. Evenemangen har i stort bidragit med metoder och handfasta tips. Önskemål som nämnts är mentorskap och att aktiviteterna skall nå ut i hela länet.

Från ett branschperspektiv innebär samtidens överflöd av berättande innehåll främst att det ställs krav på utveckling och underhåll av sammanhanget kring innehållet. Det närmaste utvecklingsområdena är att stärka det nätverkande inslaget och nå de målgrupper (bl.a. studenter), som kan verka som adepter till de professionella bokbranschaktörerna, samt uppnå en ökad mediebevakning. Att lokala medieaktörer får chansen till intervju med gästföreläsarna, kan både sprida informationen regionalt, och öka användningen av dokumentationen kring träffarna. Dokumentationen kan också utvecklas för att användas i professionella och civila mentorsprogram samt kursupplägg inom studieförbund, skrivarlinjer samt universitet och högskola.

Mot en ny syntes av kommunikativa kretslopp

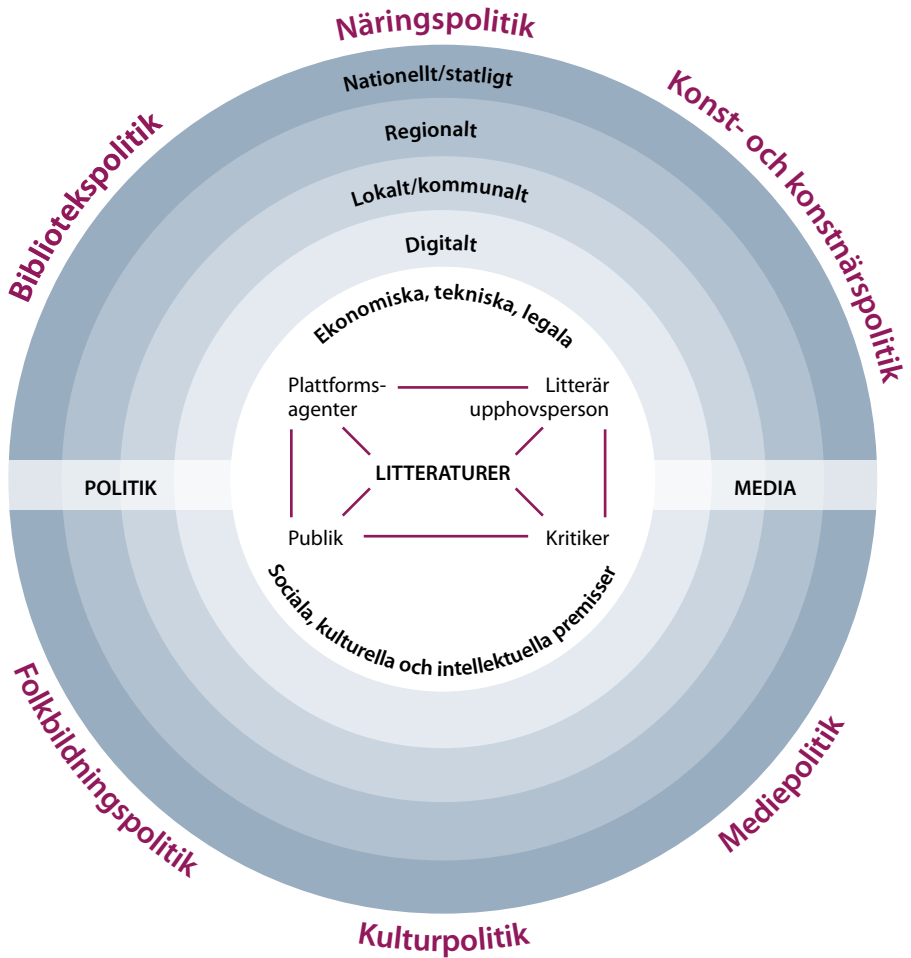
Tidigare modeller och figurer som beskriver litteraturens villkor och kretslopp har alla strävat efter att ge en samlad bild av samtida förhållanden mot en bakgrund av samhälllig förändring. Darnton (1982) beskrev den tryckta bokens kretslopp från 1700-talets nya litterära kultur och framåt. Furuland (1997) tecknade den centraliserade kulturens inverkan genom TV-mediet på det lokala och regionala litteraturlivet under 1900-talet. Hertel (1997) belyste hur medierna i allt högre grad uppträdde i symbios med varandra och konvergerade mot millennieskiftet. Ray Murray och Squires (2013) diskuterade digitaliseringens inverkan på flödena mellan olika slags aktörer.

Vad dessa teorier inte skildrar i tillräcklig utsträckning är kretsloppens och aktörernas grundläggande relation till litteraturen som sådan. Litteraturen är på en gång överallt och ingenstans i ovanstående teoretiska modeller och figurer. Det finns underliggande antaganden om att litteraturens uttryck påverkas på olika vis, beroende på vilka litteraturspridande och fostrande institutioner som finns att tillgå (Furuland, 1997), vilka aktörer som är involverade i det digitala kretsloppet (Ray Murray & Squires 2013) eller hur litteraturen rör sig i det mediala hisschaktet och i vilket kretslopp den hamnar (Hertel, 1997). Endast självpubliceringsplattformen Type & Tell beskriver hur den självpublicerade litteraturen växer fram i praktiken – i mötet och kommunikationen mellan författaren och läsarna.

Det saknas dock genomgripande en förståelse för litteraturens komplexa relationer till sina aktörer, och för aktörernas samspel med litteraturstödande institutioner i olika sammanhang och på olika samhällliga nivåer.* Det behövs en ny figur som både skisserar den konstnärliga dynamik, som skapar litteraturens olika uttryck, och sätter spelet i relation till samhällliga institutioner.

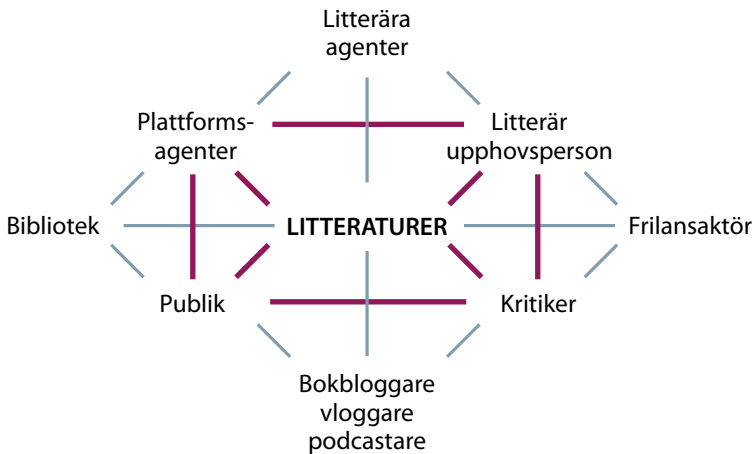
I det följande föreslås en ny syntes av kretslopp. Till att börja med sker ett namnbyte, från det mer allmänna kommunikationskretsloppet till kommunikativa kretslopp, som mer beskriver hur de olika kretsloppen verkar och binds samman. Namnbytet fångar också upp den sentida förändringen i den underliggande logiken, som inte minst genomsyrar förlagsbranschen: från en marknadslogik (Thornton & Ocasio, 1999), som följde på ett kapitalistiskt genomslag i branschen, till en *kommunikativ logik* som är bättre avpassad till det senkapitalistiska uppmärksamhetssamhället. Kommunikationen syftar till att skapa synlighet och underhålla relationer på olika slags skådebanor.

* Forslid et al. (2015) ger en god beskrivning och analys av den specifika komplexiteten mellan litteraturens aktörer. Den etnografiskt inspirerade ansatsen innebär dock att relationen mellan olika samhällliga institutioner och nivåer hamnar i bakgrunden.

Litteraturen som konstform uppstår i det inre spelet mellan olika aktörer: den *litterära upphovspersonen* (författaren, översättaren, kulturjournalisten); *plattformsagenten* (förlaget, publicerings-/spridningsplattformen, databasen), kritikern och publiken. Bilden av det estetiska spelet är inspirerad av Guillet de Monthoux (1993; 2004), som i sin tur hämtade de filosofiska grunderna från Gadamer.* Grundtanken är att den litterära upphovspersonen är på en och sam-

* Guillet de Monthoux (2004, s. 77) förklarar att konsten som uppstår i det estetiska spelet är upphöjd på samma sätt som religionen upphöjer sina aktörer: "Gadamer thus calls his model of an aesthetic play a Kreis, a circle with the scriptures in its center."

ma gång en människa som arbetar och skriver i ett konkret sammanhang (eller socialitet för att tala med Asplund) och en Författare (med stort f) i ett litterärt spel. Aktörerna uppgår så att säga i det estetiska spelet kring litteraturen.

Zoomar vi in på det estetiska spelet öppnas en spelplan i form av en prisma. Det finns även aktörer som den *litterära agenten*, som rör sig i utrymmet mellan upphovspersonen och plattformsagenten. Den litterära agenten har i allt högre grad en fastare relation till författaren än till exempel förlagen och har en allt mer direkt relation till litteraturen. En annan yttre aktör är *frilansaktören* (frilansredaktören, frilansdesigner, frilans-scouten, etc.), som i allt väsentligt också har en nära relation till den litterära upphovspersonen. Skälet att frilansaktören rör sig i fältet intill kritikern är att litteraturkritiken bygger mer eller mindre explicit på en professionell utgivning, som antingen får omsorg via förlagen (eller andra plattformsagenter) i det estetiska spelet, alternativt från frilansande aktörer. Ur ett juridiskt perspektiv kan frilansredaktören betraktas som en medskapare till verket; det är bara en tidsfråga innan denna grupp får en större erkänsla och ställning i branschen, hävdar konstjuristen Katarina Renman Claesson vid ett seminarium i förlagskunskap om redaktörens roll för litteraturen (2016-12-09). En annan yttre aktör är *bokbloggaren/vloggaren/podcastaren* som rör sig i landskapet mellan kritikern och publiken. Biblioteken är också en yttre del av spelet, placerad mellan plattformsagenten och publiken.

Det estetiska spelet kring litteraturen bärs upp av hårda *ekonomiska, tekniska/teknologiska, legala* premisser å ena sidan, och mjuka *sociala, kulturella*

och intellektuella premisser å den andra sidan. Premisserna anger det estetiska spelets underliggande möjligheter och begränsningar.

Ett sätt att utveckla arbetet är genom olika former av samarbete mellan olika aktörer: alltifrån samröre till samverkan. Dynamiken mellan aktörerna är därmed inte fullt så stridande till sin karaktär, som Bourdieu (1992) hävdade. Spelet som sådant är inte särskilt konfliktfyllt (antagonistiskt), utan snarare till viss del tävlande (agonistiskt) till sin karaktär, inte minst inom samma grupp av aktörer. Resultatet av spelet är en mångfald av litteratur – ja, *litteraturer* för att tala med Glissant (2012). Värderingarna inom det estetiska spelet aktualiseras och iscensätts vid gemensamma sammankomster: bokmässor, festivaler, m.m. Med inspiration från Moeran (2011) kan vi i sådana evenemang tala om *de estetiska turnerspelet*. Här sker betydande värdeförhandlingar.

Spelet omges av fyra typer av kommunikativa kretslopp. I digitaliseringens och, i brist på bättre ord, ”mobilifieringens” tidevarv, så är det *digitala kretsloppet* närmast att tillgå. Här finns allehanda forum, tjänster, appar och resurser tillgängliga. Därefter kommer det *lokala* eller *kommunala kretsloppet* som omger en i det dagliga livet. Här finns ofta (men inte alltid) ett folkbibliotek att tillgå, samt en rad fasta inslag och möjliga institutioner. Därefter kommer det *regionala kretsloppet* och allra sist det *nationella* eller *statliga kretsloppet*. Inom varje av dessa kommunikativa kretslopp finner vi olika resurser och institutioner, som kan skapa genklang för litteraturen.

De två väsentliga områden som kan genomkorsa kretsloppen och öppna upp det estetiska turnerspelet för omvärlden är media och politik. Politiken kan omfatta både vad som engelskan kallar ’*policy*’ och ’*politics*’, dvs. å ena sidan en kursriktning eller handlingsprincip för (offentlig) styrning; å andra sidan det maktspel som präglar aktiviteter mellan aktörer oavsett deras hemvist. Med andra ord kan ett konstruktivt politiskt sammanhang stärka enskildas möjligheter att lyfta relevanta frågor och problem till högre nivåer. Medierna och politiken fungerar i figuren som ett slags trappa i båda riktningar. Berättelser kan flöda från olika håll; inte minst kan det estetiska spelet ”trappas upp” eller ”eskalera” via medierna. Här kan aktörernas *dramaturgiska kapital* – den erkända förmågan att gestalta en berättelse och få gehör – ha betydelse som valuta.

De tidigare modellerna och figurerna belyser inte i tillräcklig mån att också politiken utövar påverkan på litteraturens villkor. Sverige har en tradition av nationellt stöd till offentliga institutioner och instanser inom såväl utbildning som kultur. En uppdaterad variant av kommunikativa kretslopp bör ta hänsyn till att dessa områden också verkar på olika sätt på olika samhällsnivåer: nationellt/statligt; region/län; lokalt/kommunalt – och nu även på det digitala

området. Det finns på statlig nivå en rad politiska områden som idag präglar litteraturens förutsättningar mer eller mindre direkt: *Kulturpolitiken; Bibliotekspolitiken, Mediepolitiken, Konst- och konstnärspolitiken* – samtliga via Kulturdepartementet – samt *Folkbildningspolitiken* via Utbildningsdepartementet. Också *Näringspolitiken* avgör många grundläggande förutsättningar för bolag inom litteraturområdet under paraplybegrepp som konkurrens, entreprenörskap, innovation; det kan i praktiken handla om alltifrån regler för sponsring till villkoren för digitaliseringen av småföretag och enskilda firmor.

De politiska områdena har en klar och tydlig inverkan på förutsättningarna för litteraturen att växa fram. Det ska dock inte misstas för att det finns politiska influenser i litteraturens innehåll och form, åtminstone inte under gällande svensk förvaltning. Svensk kulturpolitik strävar att verka under principen om armlängds avstånd, för att säkerställa att konsten står så fri som möjligt från dess finansiär. Snarare bildar de olika politikområdena ett slags ”politiska fönster”, som ofta under stor debatt, öppnar och stänger för vissa frågor och trender. Över tid tappar de politiska fönstren sin glans och de förmår inte längre att bidra till en utblick på aktuella samhällsproblem. Till dess att nästa omgång av politiska utredningar och visioner öppnar för nya perspektiv.

Sammantaget tecknar figuren med de kommunikativa kretsloppen en mer sammansatt bild av litteraturens tillkomst, stöd och samordning än tidigare, och med större hänsyn till en samhällskontext, på olika nivåer.

Reflektion kring politiken på regional och lokal nivå

Kultursamverkansmodellen har fått ett stort utrymme i debatten om kulturlivet på regional nivå. Kulturpolitiken är i allt väsentligt fortfarande statlig, och kommer så att förbli. I fallet Uppsala län så startade impulsen till en lokal och regional samling för litteraturen redan 2010 innan Uppsala gick med i Kultursamverkansmodellen. En enskild kulturskapare tog initiativ till att lyfta frågan och inventera nätverket och dess personer, evenemang och utvecklingstankar. Många av de satsningar och projekt som drivs idag är frukter av detta arbete av eldsjälar både i civilsamhället och i offentliga organisationer. Det lokala och regionala kulturlivet är beroende av människors förmåga att plocka upp varandras frågeställningar och problembeskrivningar fastän syftena inte är alldeles glasklara från början.

En fundering som har väckts efter undersökningen av Knivsta och Håbo folkbibliotek i samband med Litteraturkarusellen handlar om det kommunala stödet för kultur och bildning under rådande politiska villkor. Bildningsnämnden i Håbo och Fritids- och kulturnämnden i Knivsta som fanns enligt Kulturenheten (2011),

existerar inte längre. I Håbo kommun fanns ett särskilt beredande utskott, ”Kultur och livsmiljöutskottet”, för mandatperioden 2014–2018, men det lades ner från oktober 2016 och uppgick i Kommunstyrelsens Arbetsutskott (KSAU).*

Håbo kommun har också gjort förändringar i bibliotekschefens uppdrag och omfattning; tjänsten skrevs om 2014 och inkluderar bibliotekschefskap (50%) och allmänskulturen (50 %). Går man in på kommunernas webbplats hösten 2016, så står där varken ordet kultur eller bildning. Där finns i stället flikar som heter ”Uppleva och göra”. Här anas framgången för upplevelsesamhället, som också inkluderar turism och fritidsfrågor.

Detta behöver inte med nödvändighet innebära en reell nedprioritering för kommunernas del, för de finansierar fortfarande och arbetar i praktiken med kultur och bildning, inte minst genom biblioteken. Men ställningstagandena kring dessa är inte längre publika, gentemot medborgarna, utan att det då handlar om att ”Uppleva och göra”, för att citera kommunernas webbplatser. Detta innebär möjligen att viktiga diskussioner skjuts till bakgrunden på lokal nivå och att det är landstingen som i större grad får axla kommunikationen kring kultur och bildning. Tendensen stärks när till exempel Litteraturutredningen från 2012 tappat kraft på både nationell/statlig nivå och kommunal nivå. Det ankommer därför på den regionala nivån att fortsätta den långsiktiga arbetet och ha en god kontakt med människorna, så att nya impulser kan spridas och tas emot.

Redan idag kan Länsbibliotek Uppsalas bibliotekskonsulent med ansvar för litteratur verka rådgivande och initiera, samtala, samordna, skapa samarbeten och samverka kring litteraturen/ litteraturerna i länet. En fundering är på vilka sätt uppgiften och konsulentrollen kan utvecklas i fortsättningen inom förvaltningen. En annan utmaning är att det kan uppkomma svårigheter om samarbetsparter på den kommunala nivån främst är beroende av person (cheferna) och inte har särskilda styrorgan till stöd för sin riktning. Risken för tjänstemannastyrning är överhängande inom de så viktiga kultur- och bildningsfrågorna och på sikt kan det urholka demokratin.

Reflektion kring en utökad uppgift

Ett utvecklingsområde som projektet uppmärksammat är relationen till andra konstformer. Är konstformerna skilda öar? Författarutredningen tyder på att författare deltar i ett bredare konstnärligt sammanhang än teorierna på området har antagit. Både uppdragsgivare och kanalerna utåt finns inom litteratu-

* URL: <http://www.habo.se/kommun-och-politik/kommunens-organisation/kommunstyrelsen/kommunstyrelsens-kultur--och-livsmiljoutskott.html>, 2016-12-12.

rens angränsande områden. I intervjun med Uppsala kommuns handläggare på litteraturområdet framkom att många ansökningar rymmer flera konstnärliga uttryck med litteraturen som grund. Förvaltningens stödsystem och hantering av konstnärernas gränsöverskridande projekt kräver mer resurser eftersom de bereds av flera handläggare från början.

Hur kan den regionala nivån uppmuntra till gränspassager mellan konstområdena? Genom att innefatta olika slags estetiska uttryck och litteraciteter kan en sådan väg verka läsfremjande på ett bredare plan, både konstnärligt och samhälleligt.

Här öppnas en fråga om hur landstingets struktur och organisation kan möjliggöra stöd till litteraturen/litteraturerna på lång sikt. Det vore spännande om konsulenter och projektledare kunde upprätta gränspassager för litteraturer mellan skilda förvaltningsområden. Exempelvis bereda en väg för författare att vara med i planläggning, processer och konstnärlig gestaltning inom landstingets olika arbetsfält. Tanken är inte begränsad till att författarna ska vara ännu en grupp av konstnärliga upphovspersoner, som kan bidra med kulturellt kapital och få större stjärnglans och symboliskt kapital genom ett erkännande inom andra konstfält (jfr. Bourdieu, 1992). Det handlar även om att författarna besitter vad som kan kallas för ett *dramaturgiskt kapital*. På så vis kan berättelserna om Uppsala län levandegöras, utvecklas och fördjupas.

Sammantaget öppnar detta för en *trippelriktad uppgift* för Länsbibliotek Uppsala: att stödja och samordna litteraturlivets utveckling lokalt; skapa relation till andra regionala arbetsfält och konstformer, samt till det nationella och internationella kulturlivet. I sammanhanget kring Länsbibliotek Uppsala bidrar detta ytterligare till uppfyllelsen av Landstingets kulturpolitiska mål och framtidens möjligheter i regionen.

Den trippelriktade regionala uppgiften

Studien tog avstamp i Lars Furulands (1997) konstaterande att arbetet med litteraturen på regional nivå har en dubbel inriktning: dels skapa bästa möjliga mellan den kritikererkända litteraturen på den nationella och internationella arenan, dels på att skapa kontakter på en lokal nivå.

Sammantaget öppnar studien av Länsbibliotek Uppsalas satsning på litteraturen för en *trippelriktad uppgift* på regional nivå: att stödja och samordna litteraturlivets utveckling lokalt, skapa relation till andra regionala arbetsfält och konstformer genom samarbeten och samverkan, samt koppla samman med det nationella och internationella kulturlivet.

I sammanhanget kring Länsbibliotek Uppsala bidrar den trippelriktade uppgiften till uppfyllelsen av Landstingets kulturpolitiska mål och framtidens möjligheter i regionen.

I. Stödja och samordna litteraturlivets utveckling lokalt

Det "inomkonstnärliga" samtalet är av stor betydelse för litteraturens utveckling: att litterära upphovspersoner får möjlighet att tillsammans med kollegor "diskutera nya konstnärliga teorier, nya vägar för konsten" (Konstnärsnämnden, 2015, s. 53).

En bärande insikt från undersökningen är att det inomkonstnärliga samtalet har fått många impulser från eldsjälarna såväl i civilsamhället som i offentlig förvaltning. Den bidragande faktorn har varit beredskapen att skapa samröre, samspråk och samtal i en gemensam process för att förstå sin egen verksamhet i relation till andra. Det avgörande i utvecklingen på regional nivå har varit en vilja att utkristallisera även *hur* arbetet ska bedrivas. Det gäller därför att inte stanna vid en inventering av diverse behov och önskemål, utan att finna nya arbetsformer som möjliggör nya sätt att verka ute i samhället. Ett reformarbete genom litteraturen som konstform kan mycket väl bedrivas med utgångspunkt i konkreta, verkstadsliknande former.

Nästa steg i en analys av de professionella aktörerna kan vara att fördjupa bilden av *översättare* och *kulturjournalisters särskilda villkor*. Dessa upphovspersoner är medskapare av det litterära landskapet i en region och enligt Konstnärsnämndens rapport (2015) är de inte lika uppmärksammade i kulturpolitiken som de professionella författarna är. De erhåller heller inte lika stor del av det statliga stödet, vilket innebär att de regionala aktörerna har möjlighet att göra kompletterande insatser med betydande resultat.

II. Skapa relation till andra regionala konstformer och arbetsfält

Ett utvecklingsprogram för litteraturen behöver också stödja olika sorters samarbeten, bortom det egna konstnärliga området, t.ex. mellan författare och professionella inom andra konstområden och andra yrkesgrupper (Konstnärsnämnden 2015, s. 53). Litteraturkarusellen har inkluderat vissa aktiviteter i denna riktning, och kan med en relationsskapande uppgift utvecklas ännu mer. Här finns alltså möjligheter att på en regional nivå arbeta för att öppna gränspassager mellan konstnärliga uttryck.

Bland Uppsala läns professionella författare nämns exempelvis ett konkret önskemål:

Offentlig utsmyckning i Uppsala län begränsar sig till bildkonst. Staden och länet borde utsmyckas med både levande och döda poeters ord.

Detta förslag rimmar mycket väl med landstingets vision för kulturen i länet där både samtiden och den rika historien skall ges ”en levande gestaltning”. Det vore mycket spännande och fruktbart om landstingets krafter inom konstområdet kunde använda sin kompetens i den offentliga gestaltningen av litteraturen.

III. Stärka kopplingen till det nationella och internationella kulturlivet

För den regionala organisationen finns möjligheter att komplettera de statliga satsningarna genom Kulturrådet, Konstnärsnämnden, Svenska Institutet, m.fl. Eftersom det finns olika alternativ för vilken aktör eller myndighet som skall vara huvudman för statens regionala satsningar, så är det tänkbart för länsbiblioteken att kunna etablera ett nav i relation till såväl landsting och kommun (i och med relationen till folkbiblioteken) samt ta en tydligare utgångspunkt i regionens särskilda förutsättningar. Genom att också uppmärksamma och knyta aktiviteter till de professionella översättarna i länet så skapas ännu en starkare grund för att sätta det regionala litteraturlivet i ett internationellt sammanhang.

Ävensom kulturjournalister inkluderas i begreppet litterära upphovspersoner. Här finns en möjlighet att skapa ytterligare aktiviteter som tar grepp om såväl medborgare och så kallade medieborgare.

Det saknas idag i Sverige en festival för kortare litterära texter såsom essäer, kritik och reportage. En sådan festival tar ett brett grepp om kategorin litterära upphovspersoner och inkluderar författare, översättare och kulturjournalister. På så vis skapas också kopplingar till de andra konstområdena och samhället i övrigt. Idén kom till följeforskaren med tanke på den spännande och angelägna kortfilmsfestivalen i Uppsala. Under en devis som ”korta texter – långa tankar” (eller motsvarande) skulle en sådan festival kunna samla flera deltagare och målgrupper: alltifrån unga och oetablerade skribenter till professionella samt deras respektive publik. Länsbiblioteket skulle inte vara arrangör, men däremot odla fram idén, vara partner samt ge stöd åt en sådan satsning.

Ytterligare insatser kan vara att Region Uppsala går in för att stödja arbetet med fristadsförfattare. Fristadsförfattarsystemet är en internationell medlemsrörelse och inspiration till arbete på regional nivå kan hämtas från andra delar av Sverige.* En idé är att Region Uppsala kan samarbeta kring fristadsförfattarprojektet och att författarna placeras på kommunerna i regionen. För enstaka

* Se till exempel Region Jönköpings läns fristadsuppdrag.

kommuner behöver peptalk, erfarenhetsbyte och synliggörande av projektet, och en del kommuner i regionen har inte råd att gå med på egen hand. (Strömberg, 2016-11-30). Med ett relationellt bildningsperspektiv och mentorskap som arbetsmodell inom Länsbibliotek Uppsala så finns fina möjligheter att knyta samman arbetet med lokala mentorer och biblioteken runt om i kommunerna. Projektet i sig skapar allt från samröre till samverkan lokalt, regionalt och internationellt på ett sätt som uppfyller landstingets vision och bidrar till en bättre värld, både litterärt och samhälleligt.

Frågan om det digitala

Den trippelriktade uppgiften bör också ta hänsyn till de senaste decenniernas utveckling av digital kommunikation. Digitaliseringen har blivit en rörelse på institutionell nivå i både bokbranschen och offentlig sektor. För aspirerande författare så har de ökande möjligheterna till självpublicering stärkt tonvikten på en nära relation mellan författarna och läsarna. Detta innebär också att regionala författarskap har vissa fördelar eftersom det blir enklare att få till möten mellan författaren och publiken och som kan byggas på i digitala miljöer.

Den digitala uppgiften skulle också kunna betraktas som en fjärde deluppgift för att stärka litteraturlivet i regionen. Men det skulle å andra sidan skapa en bild av digital verksamhet som ett slags överbyggnad eller utanpåverk. I stället kan de digitala inslagen vara mer integrerad längs alla de tre uppgifterna.

Utifrån Regeringens agenda om ”digitalt först”, så är det tänkbart att i allra första rum planera för vad som kan göras på detta område. För enkelhetens skull kan en schematisk planering ske utifrån uppställningen nedan:

DEN TRIPPELRIKTADE UPPGIFTEN	DIGITALT	ANALOGT
I. Stödja och samordna litteraturlivets utveckling lokalt		
II. Skapa relation till andra regionala konstformer och arbetsfält		
III. Stärka kopplingen till det nationella och internationella kulturlivet		

Det kan finnas fog för att tala om det ”post-digitala” samhället. Samtidigt så är det i praktiken svårt att dra gränser mellan digitalt och analogt. Analoga träffar

förbereds och marknadsförs ofta digitalt och får också en digital uppföljning och spridning, exempelvis genom sociala medier.

Förslag till utvärderingsmodell i termer av bildning

I vad som kallas ”granskningssamhället” (Power, 1999) har det blivit allt viktigare med utvärderingar och uppföljningar, så även inom kultursektorn (Belfiore, 2004). Det är dock erkänt svårt att med enkla medel fånga in relevanta kvalitativa aspekter av konstnärlig kvalitet.

Möjligen kan det vara en framkomlig väg att låta göra utvärderingar av planerade och avslutade projekt i termer av relationell bildning. En sådan modell i bildningstermer skulle kunna utgå från Burmans (2009) beskrivning:

Bildning handlar till stor del om hur man uppfattar sig själv, sina medmänniskor och den värld i vilken man lever, men den har också en sida som vetter åt reflexionen över den egna kunskapen och hur man lär sig.

I detta citat har bildningen ett antal nivåer från individ till samhälle å ena sidan, och en efterföljande reflekterande sida över kunskap och lärande å den andra sidan. Om man föreställer sig att dessa områden utgör olika dimensioner, så går det att ställa upp dem i en åskådlig modell på följande vis:

	1) UPPFATTNING	2) REFLEXION ÖVER KUNSKAP	3) REFLEXION ÖVER LÄRANDE
Självuppfattning	Identifiera och utmana värderingar, mål och ändamål.	Bli medveten om begränsningar i olika antaganden	Anta en öppen och nyfiken hållning; identifiera alternativ för lärande, kunskap och handling; skapa nya mål och prioriteringar
Förståelse för medmänniskor	Förstå andras beteende; varför de betar sig som de gör	Utveckla multipla ramverk för förståelse; Kunna bedöma andras kunskapsanspråk på saklig grund	Bli medveten om andras olika metoder att lära och agera; uppfinna nya sätt att lära och agera
Sammanhang och världsbild	Förstå historiska grunder till fenomen; Förstå hur fenomen ter sig i andra samhällen	Se konsekvenser av ekonomiska, politiska, teknologiska och kulturella sammanhang; Kunna urskilja systematisk och resonlig argumentation	Kunna motstå dogmer och propaganda; förstå relationen mellan enskilda och samhälle

Bildningskartan. En matris över en syntes mellan ett relationellt bildningsbegrepp och kritiskt tänkande.

Genom att koppla samman den med utvecklandet av kritiskt tänkande (här inspirerad av Berkeley Thomas, s. 2003, s. 7), så kan man skapa en sammansatt modell över olika slags uppfattningar och reflexioner. Den kan vara till hjälp för att urskilja olika slags kvaliteter, som inte enbart hänför sig till olika smakomdömen. Det är visserligen en abstrakt och ganska svår övning. Poängen är dock att skapa medvetenhet om att evenemang, projekt och andra aktiviteter hjälper till att forma ens uppfattning, kunskap och lärande på flera nivåer: till sig själv, till andra och om världen.

Ett relationellt perspektiv på samverkan skulle kunna öppna för en ännu djupare synsätt. Där finns också möjligheten att det inte bara handlar om det egna jagets självuppfattning i relation till andra, utan ett gemensamt ”vi” som utvecklas i relation till varandra, andra och omvärlden.

Medborgaren – att göra en abstrakt samhällsvarelse konkret

Avslutningsvis har undersökningen lett fram till ännu en punkt som kan omfattas av regionala satsningar på området kring kultur och bildning.

Att skapa en konkret socialitet kan handla om att gå från ett förhållandevis abstrakt *medborgarskap* till att ingå i ett konkret *samröre*, och vidare till medborgerlig gemenskap och *samhörighet*. Det finns en konkret möjlighet för folkbiblioteken och civilsamhällets aktörer att stödja och samarbeta på lokal nivå i sammanhang som syftar till inkludering.

Enligt lagen om svenskt medborgarskap (2001: 82) skall varje kommun hälsa nya svenska medborgare välkomna i samhället. År 2015, startåret för Uppsala läns landstings senaste kulturplan och Länsbibliotek Uppsalas biblioteksplan, så trädde en lagändring i kraft den 1 april 2015, ”Ett medborgarskap som grundas på samhörighet”. Kommunernas medborgarskapsceremoni syftar till att förmedla följande budskap:

- att det svenska medborgarskapet är det viktigaste rättsliga förhållandet mellan medborgaren och staten
- att medborgarskapet innebär friheter, rättigheter och skyldigheter
- att medborgarskapet är en grund för folkstyrelsen och står för samhörighet med Sverige

Medborgarskapsceremonin skall ske minst en gång om året. Länsstyrelsen är enligt lagen vägledande instans kring utformningen och ceremonin är statligt finansierad. (För varje kommuninvånare utgår 50 öre i stöd.) (SKL, 2015).

Ändå finns en klar frihet för lokalsamhället att utforma ett eget program. Det är alltså fullt möjligt att ge en förnyad introduktion till de samhälleliga och kulturella resurser som både kommunen och civilsamhället erbjuder sina medborgare.

Med tanke på att folkstyre också omfattar valen till landstinget, så finns demokratiska skäl till att också regionerna är intressenter i medborgarskaps-ceremonierna. Och om viljan finns på regional nivå, så kanske kunde länet samordna kommunernas ceremonier till en medborgarvecka inom länet där teman kring kultur och bildning lyfts fram.

Till sist, låt oss återvända till inledningens bild av de individualiserade parkbänkarna intill stationshuset i Uppsala. Tänk om varje person som slår sig ner i en enskild bänk kunde känna en medborgerlig samhörighet med personerna i de andra bänkarna och uppfatta sig vara en del av ett gemensamt sammanhang. Det skulle då inte spela någon roll om det är bofasta, hemlösa eller personer på genomresa eller om bänkarna vred sig mot öster, söder, väster eller norr för att finna en passande utblick. Det är i kraft av att vara människa just här, just nu, som vi delar en ögonblicklig samhörighet.

Källor

- Adams, Thomas R & Barker, Nicholas (1993). "A New Model for the Study of the Book". I *A Potencie of Life. Books in Society. The Clark Lectures 1986–1987*. (Ed. Nicholas Barker), The British Library Studies in the History of the Book. London: The British Library & Newcastle: Oak Knoll Press.
- Aleman, Lotta; Ehrenberg, Maria & von Südw, Gunnar (2016). "Fem år med synen på skönlitteratur." *Läsarnas röster. Synen på skönlitteratur för vuxna på svenska folkbibliotek*. Stockholm: Regionbibliotek Stockholm
- Alverén, Fredrik (2012). *Såld på nätet. Priset du betalar för gratis*. Stockholm: Ordfront
- Asplund, Johan (1987). *Det sociala livets elementära former*. Göteborg: Bokförlaget Korpen
- Berardi, Franco "Bifo" (2012). *Den arbetande själen*. (Svensk översättning av Maria Åsard). Hägersten: Tankekraft förlag
- Berggren, Henrik & Trägårdh, Lars (2006). *Är svensken människa? Gemenskap och oberoende i det moderna Sverige*. Stockholm: Norstedts
- Berglund, Karl (2014). "A Turn to the Rights." *Hype. Bestsellers and Literary Culture*. Eds. Jon Helgesson, Sara Kärrholm and Ann Steiner. Lund: Nordic Academic Press
- Berkeley Thomas, Alan (2003). *Controversies in Management. Issues, debates, answers*. Andra upplagan, London: Routledge
- Blomgren, Roger & Johannisson, Jenny (2016). "Decentralisering i svensk kulturpolitik: idéer, argument och resultat". *Kampen om kulturen*. (Red. Jenny Svensson och Klara Tömson). Lund: Studentlitteratur, s. 149–166.
- Borg, Alexandra (2016). "Bokkedjan i bitar: Om egenutgivning i det digitala tidevarvet", Opublicerat arbete, Uppsala: Litteratursociologiska institutionen
- Bourdieu, Pierre (1992). *Konstens regler*. Stockholm/Stehag: Brutus Östlings förlag Symposion
- Brown, Stephen (Red.)(2006). *Consuming Books. The Marketing and Consumption of Literature*. Routledge Interpretive Marketing Research. London & New York: Routledge
- Burman, Anders (2009). "Erfarenhet, reflexion, bildning. Utkast till ett pragmatiskt bildningsbegrepp." I *Vad är praktisk kunskap?* Red. Jonna Bornemark & Fredrik Svenaeus, Huddinge: Södertörns högskola

- Burman, Anders (2011). "Svar på frågan: Vad är medborgerlig bildning?" I *Våga veta! Om medborgerlig bildning i massutbildningens tidevarv*. (Red. Anders Burman) Huddinge: Södertörns högskola
- Burman, Anders (2014). "Odlandet av våra sinnen. Hans Larsson och bildningens former." *Att växa som människa. Om bildningens traditioner och praktiker*. Red. Anders Burman. Huddinge: Södertörns högskola, s. 161–181.
- Charvat, William (1970). "Litteratur och ekonomi", i *Litteratursociologi*. (Red. Karl Erik Rosengren & Jan Thavenius), Stockholm: Natur och Kultur, s. 81–92.
- Chiapello, Eve & Boltanski, Luc (1999). *The New Spirit of Capitalism*. (Engelsk översättning av Gregory Elliott), London & New York: Verso
- Christensen, Sören & Kreiner, Kristian (1998). *Projektledning. Att leda och lära i en ofullständig värld*. Övers. Matz Hammarström & Eva Trägårdh. Uppgå 1:2. Lund: Academia Adacta
- Coser, Lewis A., Kadushin, Charles & Powell, William W. (1982). *Books. The Culture and Commerce of Publishing*, New York: Basic Books
- Dahlin, Ann & Eriksson, Susanne (2016). "Massivt motstånd mot regionförslag", *Publikt*, 2016-11-01.
- Darnton, Robert (1982/2002) "What is the History of Books?". *The Book History Reader*. (Eds. David Finkelstein & Alistair McCleery. London & New York: Routledge, s. 9–26.
- Deleuze, Gilles & Guattari, Félix (1987). *A Thousand Plateaus. Capitalism & Schizophrenia*. (Engelsk översättning Brian Massumi), Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Doherty, Paul (2016). "Pubs, publishers and public libraries – reader development in Glasgow", Presentation på konferensen By the Book 3, 2016-06-23.
- E-delegationen (2015). "Vägledning för digital samverkan", v. 4.1, 2015-05-28
- Fleischer, Rasmus (2011a). *Boken*. Stockholm: Ink förlag
- Fleischer, Rasmus (2011b.) *Biblioteket*. Stockholm: Ink förlag
- Follett, Mary Parker (1918). *The New State, Group Organization, the Solution of Popular Government*. New York Longmans Green & Co.
- Fornäs, Johan (2012). *Kultur*. Malmö: Liber
- Forslid, Torbjörn, Helgason, Jon, Larsson, Larsson, Lisbeth, Lenemark, Christian, Ohlsson, Anders, Steiner, Ann (2015). *Höstens böcker. Litterära värdeförhandlingar 2013*. Göteborg: Makadam
- Franzén, Djuna, Grönvall, Karin, Schultz Nybacka, Pamela & Wennbrink, Ann-Sofie (2014). "Biblioteksbesökets värde. En studie av besökarna vid

- Södertörns högskolebibliotek, Huddinges huvudbibliotek och Flemingsbergs områdesbibliotek”, Tillgängliga via Kungliga Biblioteket
- Fuller, Danielle & Rehberg Sedo, DeNel (2013). *Reading beyond the Book. The Social Practices of Contemporary Literary Culture*. Routledge Research in Cultural and Media Studies: New York & London: Taylor & Francis
- Furuland, Lars (2012). ”Litteratur och samhälle. Om litteratursociologin och dess forskningsfält”. I *Litteratursociologi. Texter om litteratur och samhälle*. (Red. Johan Svedjedal). Upplaga 2:1, Lund: Studentlitteratur, s. 15–49.
- Furusten, Staffan (2007). *Den institutionella omvärlden*. Malmö: Liber.
- Fürst, Henrik (2016). *Selected or Rejected: Fiction Writers Aspiring to Be Published*. Opublicerat manuskript. Uppsala universitet: Sociologiska institutionen
- Gillberg, Nanna (2014). *Uppmärksambället*. Lund: Studentlitteraturen
- Glissant, Édouard (2012). *Relationens filosofi. Omfångets poetik*. Göteborg: Glänta Produktion.
- Grahn, Sindra (2016). ”Vin och snittar i litteraturens Almedalen”. SVT, 2016-09-23. URL: <http://www.svt.se/kultur/bok/vin-och-snittar-i-litteraturens-almedalen> (Nedladdat 2016-12-04)
- Guillet de Monthoux, Pierre (1993). *Det sublimas konstnärliga ledning*. Stockholm: Nerenius & Santéus förlag
- Guillet de Monthoux, Pierre (2004). *The Art Firm. Aesthetic Management and Metaphysical Marketing from Wagner to Wilson*. Stanford, CA: Stanford Business Books
- Gustavsson, Bernt & Wiklund, Matilda (Red.) (2013). *Nyttan med folklig bildning. En studie av kapitalformer i folkbildande verksamhet*. Lund: Nordic Academic Press.
- Bernt Gustavsson, Inledning. Folkbildning och samhällsnytta”, s. 7–11.
 - Bernt Gustavsson, ”Bildningens och nyttans förändringar”, s. 12–31.
 - Matilda Wiklund, ”Folkbildningens mediala kapital”, s. 148–175.
- Gärdén, Cecilia & Utter, Malin (2016). ”E-resurser på kommunala bibliotek – lokala, regionala och nationella perspektiv”, Borås: Högskolan i Borås
- Göransson, Bengt (2010). *Tänkar om politik*. Stockholm: Ersatz
- Handlingsprogram för läsfrämjande (2014). Stockholm: Statens kulturråd
- Harding, Tobias, Tannå, Sara & Lejhäll, Jens (2013). ”Kulturprogrammets betydelse för lokalsamhället: utvärdering 1 av studieförbundens kulturprogram”. Stockholm: Folkbildningsrådet
- Hertel, Hans (1997). ”Boken i mediasymbiosens tid.” (Svensk översättning Gunnar Sandin), *I Litteratursociologi. Texter om litteratur och samhälle*. (Red. Lars Furuland & Johan Svedjedal). Lund: Studentlitteratur

- Hjorth-Andersen, Chr. (2001). "A Model of Translations." *Journal of Cultural Economics*. Vol 25:203, s. 203–217.
- Irenius, Lisa (2016). "Så vidgar mobiltelefonen klyftorna", *Svenska Dagbladet*, 2016-12-11.
- Irragotta, Juan José (2015). "Designen som ska hålla hemlösa borta." *Dagens Nyheter*. 2015-04-15.
- Jacobsson, Bengt (2014). *Kulturpolitik. Styrning på avstånd*. Lund: Studentlitteratur.
- Johannisson, Jenny (2010). *Förändringar i kulturpolitikens geografi*. Kulturpolitisk forskning, nr.1, Stockholm: Statens Kulturråd. Kungliga biblioteket (2013). *Regional biblioteksverksamhet 2012–2013*. Dnr 232-KB 926-2013. Stockholm: Kungliga biblioteket
- Johannisson, Jenny (2012). "Från kulturpolitik till bibliotekspolitik? Folkbibliotek och kultursamverkansmodellen." I *Styra eller stödja? Svensk folkbibliotekspolitik under hundra år*, Borås: Skrifter från Valfrid, nr. 50, s. 293–319.
- Johansson, Anders (2015). "Postengagemanget. Om subjektivering och reifiering på sociala medier." *Digital Politik. Sociala medier, deltagande och engagemang*. Red. Eric Carlsson, Bo Nilsson & Simon Lindgren. Göteborg: Daidalos, s. 19–38.
- Kardell, Johannes (2016). "Efter ett års renovering - ny invigs stadsbiblioteket i Uppsala", SVT, 2016-02-27. URL: <http://www.svt.se/nyheter/lokalt/upp-sala/efter-ett-ars-renovering-nu-invigs-stadsbiblioteket-i-upp-sala>
- Knivsta kommun (2015). "Kvalitetsredovisning för Fritids- och Kulturnämnden tillika Demokratinämndens verksamheter 2013–2014", 2015-08-24, Knivsta kommun.
- Konstnärsnämnden (2015). "Förslag till former för ett internationellt utbytesprogram för litterära upphovs personer." Dnr. 2013/8660, 2015-02-22.
- Kristensson Uggla, Bengt (2012). *Gränspassager. Bildning i tolkningens tid*. Stockholm: Santérus förlag
- Kultur i länet (2011a). "Nulägesbeskrivning av Uppsala läns kulturliv. Länets åtta kommuner." Kulturenheten, Kultur i länet. Uppsala: Landstinget i Uppsala län
- Kärnberg, Ulrika (2014). *Vad är litteratur? Och 100 andra jätteviktiga frågor*. Stockholm: Bokförlaget Langenskiöld
- Köping, Ann-Sofie, Lantz, Jenny & Stenström, Emma (2008). "Kulturens ekonomisering." *KulturSverige 2009*. Problemanalys och kulturstatistik. (Red. Svante Beckman & Sten Månsson). Linköping: Sörlins förlag

- Larsson, Hans (1908) ”Om bildning och självstudier. Icke allt, men det hela – i delen”.
- Lenemark, Christian (2009). *Sanna lögner. Carina Rydberg, Stig Larsson och författarens medialisering*. Hedemora/Möklinta: Gidlunds förlag
- Lindeborg, Lisbeth & Lindkvist, Lars (2010). *Kulturens kraft för regional utveckling*. Stockholm: SNS Förlag.
- Lindén, Astrid & Thor, Clas (2014). *Författarna och staden. Örebro – 750 år i litteraturen*. Örebro: Thor Media
- Litteraturutredningen (2012). *Läsandets kultur*. SOU 2012:65, Stockholm: Fritzes
- Lundblad, Kristina (2016). ”Föreställningar om förlag. Gränser mellan produktion och förmedling i den svenska bokvärlden, 1600-tal till idag.” *Biblis*. nr. 72, s. 1–10.
- Malm, Eva (2016). *Handen som handling. Om kultur och bildning*. Stockholm: Carlssons
- Medieutredningen (2016a). *En gränsöverskridande mediepolitik. För upplysning, engagemang och ansvar*. SOU 2016: 80.
- Medieutredningen (2016b). Promemoria av Medieutredningen lämnad till Kulturdepartementet i november 2016.
- Midler, C. 1995. ”Projectification” of the firm: The Renault case. *Scandinavian Journal of Management*, 11(4), s. 363–375.
- Mildner, Anders (2009). ”Amatörernas utmaningar. Vem behöver kritiker när alla skriver kritik?” *I Kulturjournalistikens gränser*. (Red. Oscar Hemer & Malena Forsare), Serie Akademi. Umeå: Bokförlaget h:ström – Text & Kultur, s. 62–71.
- Moeran, Brian (2011). ”The book fair as tournament of values.” *Negotiating Values in the Creative Industries. Fairs, Festivals, and Competitive Events*. Red. Brian Moeran & Jesper Strandgaard Pedersen. Cambridge: Cambridge University Press
- Murray, Simone (2012). *The Adaptation Industry. The Cultural Economy of Contemporary Literary Adaptation*. New York & London: Routledge Research in Cultural and Media Studies.
- Nathanson, Calle (2012). ”Litteraturcentrum i Uppsala stad och län”. *Att skriva en stad*. Uppsala: Litteraturcentrum
- Norrman, Irma (2013). ”Nordiskt litteraturhus i Åmål”. *Sveriges Radio*, 2013-09-30.
- Packendorff, Johan & Lindgren, Monica (2014). ”Projectification and its consequences: Narrow and broad conceptualisations. *South African Journal of Economic and Management Sciences*. Vol. 17: nr. 1, s. 7–21.

- Parker Follett, Mary (1918). *The New State: Group Organization, the Solution of Popular Government*. New York: Longman, Green & Co.
- Peterson, Bo (1998). "Förlag och förläggare – en historisk bakgrund", *Böcker och Bibliotek. Bokhistoriska texter*, red. Margareta Björkman, Lund: studentlitteratur
- Power, Michael (1999). *The Audit Society. Rituals of Verification*. Oxford: Oxford University Press
- Ramqvist, Karolina (2016). *Det är natten*. Stockholm:
- Ray Murray, Padmini & Squires, Claire (2013). "The digital publishing communication circuit". *Book 2.0*, Vol. 3, nr. 1, s. 3–23.
- Regeringens proposition 2013/2014:172 (2014). *Allas kunskap – allas bildning*. URL: <http://www.regeringen.se/49b728/contentassets/dbb6beab1400486b9811f26090c53707/allas-kunskap--allas-bildning-201314172>
- Regional biblioteksplan 2015–2017* (2014). Länsbibliotek Uppsala, Kultur och bildning. Uppsala: Landstinget i Uppsala län.
- Regional kulturplan för Uppsala län 2015–2017*. Antagen av Landstingsfullmäktige 2014-06-17 (2014). Kulturnämnden, Kultur och bildning. Uppsala: Landstinget i Uppsala län.
- Riton, Marie-Louise (2016). *Om författares villkor i Uppsala län – ett kunskapsunderlag*. Uppsala: Länsbibliotek Uppsala
- Rosa, Hartmut (2013). *Acceleration, modernitet och identitet. Tre essäer*. Göteborg: Daidalos
- Sacco, Pier Luigi (2013). *Kultur 3.0. Konst, delaktighet, utveckling*. Skriftserie 002, Göteborg: Nätverkstan
- Schmidt, Siegfried (1991). "From literary discourses to the social system of literature". *Thesis Eleven*. Vol. 29:1, s. 74–92.
- Schultz Nybacka, Pamela (2011). *Bookonomy. The Consumption Practice and Value of Book Reading*. Stockholm: Stockholm University
- Schultz Nybacka, Pamela (2013). *Att hantera den dynamiska kontrasten mellan tradition och förnyelse. En studie av Projekt Kompetensen inom Regionbibliotek Stockholm*. Skriftserie 10, Stockholm: Regionbibliotek Stockholm
- Sennett, Richard (2012). *Together. The Rituals, Pleasures & Politics of Cooperation*. London & New York: Penguin Books
- Sjöholm, Cecilia (2011). *Litterära resor. Turism i spåren efter böcker, filmer och författare*. Göteborg: Makadam.
- Smith, Ali (2016). *Public Library and Other Stories*. London: Penguin Books.
- Statens Kommuner och Landsting (SKL)(2015). "Medborgarskapsceremonier". 2015-05-11. URL: <https://skl.se/demokratiledningstyrning/medborgardialogdelaktighet/medborgarskapsceremonier.5309.html>

- Squires, Claire (2009). *Marketing Literature. The Making of Contemporary Writing in Britain*. Basingstoke & New York: Palsgrave Macmillan
- Süssman, Ingrid (2016). "Braving the Crowded Indie Markets". *Publishing Perspectives*, 2016-11-16. URL: <http://publishingperspectives.com/2016/11/tradition-german-self-publishing-usa-uk/#.WELcIWUu2i4> (Nedladdad 2016-12-03).
- Svedjedal, Johan (2000). *The Literary Web. Literature and Publishing in the Age of Digital Production. A Study in the Sociology of Literature*. Stockholm: Kungliga Biblioteket
- Thomas, Barbro (2016). *Den osynliga handen – regionbiblioteken i modellen*. Stockholm: Svensk Biblioteksförning
- Thornton, Patricia H. & Ocasio, William (1999). "Institutional Logics and the Historical Contingency of Power in Organizations: Executive Succession in the Higher Education Publishing Industry, 1958—1990". *American Journal of Sociology*, Vol. 105:3, s. 801–43.
- Thorsell, Lennart (1970). "Den svenska parnassens 'demokratisering' och de folkliga bildningsvägarna". i *Litteratursociologi*. (Red. Karl Erik Rosengren & Jan Thavenius), Stockholm: Natur och Kultur, s. 49–80.
- "Tidskriftsklubb – en metod för reflektion" (2016). *Upplysningen*. nr. 1, s. 4.
- Uppsala kommun (2016). "Biblioteksplan 2017–2020".
- Webster's Dictionary*.
- Weiner, Mark S. (2015). *Klanvälde. Från stamsamhälle till rättstat*. Ludvika: Dualis förlag
- Wessén, Elias (1985). *Våra ord. Etymologisk ordbok*. Andra, tillökade uppl. Stockholm: Esselte Studium
- Wolters, Staffan (2015). "Stadsbibliotekets nya entré tar form", *Uppsala Nya Tidning*, 2015-11-11.
- Ögland, Malin (2013). *Taxonomier för verksamhetsutveckling*. Stockholm: Regionbibliotek Stockholm

Övriga källor

- Anonym vuxenbibliotekarie. Muntlig intervju, Knivsta bibliotek. 2016-06-15.
- Blom, Gabriella. E-post till Pamela Schultz Nybacka. 2016-11-28.
- Eurenius, Stefan. E-post till Pamela Schultz Nybacka och Malin Ögland. 2016-03-16.
- Holmqvist, Marie. Muntlig intervju, Håbo bibliotek. 2016-06-17.
- Monthán, Jesper. Presentation i samband med studiebesök på Albert Bonniers Förlag. 2016-09-27.
- Renman Claesson, Katarina. Panelsamtal: ”Redaktörens roll och litteraturens villkor”. Arr. Förlagskunskap och Litteraturvetenskapliga institutionen, Stockholms universitet. 2016-12-09.
- Skeppstedt, Lotten. Presentation av Type & Tell i samband med workshopserien [Kod(ex)] under ledning av Alexandra Borg och Pelle Snickars. 2015-10-22.
- Strömberg, Annika. E-post till nätverket i Uppsala. 2010-12-29.
- Strömberg, Annika. Telefonintervju. 2016-11-30.
- Säll-Everö, Hanna. E-post till Pamela Schultz Nybacka. 2016-11-11.
- Ögland, Malin. Manus för presentation inför inspirationsdagen med Uppsala Läns Bildningsförbund och Länsbibliotek Uppsala. 2015-11-04.

Bilagor

Intervjuguide, Litteraturkarusellen

Introduktion till följeforskningen:

- kvalitativ studie
- semi-strukturerade intervjuer
- a) Utvärdering: underhand och inventering av goda idéer
- b) Forskning

Intervjupersonens bakgrund och sammanhang

- egen bakgrund
- kommunen
- biblioteket

Litteraturkarusellen

- Hur involverad är du?
- Erfarenheter?
- Formen?
- Program?
- Publikdeltagande: vilka? hur? varför?
- Marknadsföring?
- Medarbetarna - finns det en diskussion?
- Prioritet? I relation till annat?
- Övriga frågor: entré, namnet, mm.
- Andra sätt att arbeta?
- Tillägg?

Satsning på litteratur i Uppsala län

- via biblioteket
- Behov och önskemål?
- Samverkan?
- Bildning?

Regionaliseringen

- Identitet: lokal/regional
- Litteraturens roll (biblioteksperspektiv)
- Svårigheter och utmaningar
- Möjligheter och idéer

Besökare, Litteraturkarusellen

BESÖKARE 2016	CAROLA H.	STIG B.	OLA L.	MAJA H.
Enköping	–	18	60	27
Heby	7	24	34	27
Häbo	10	32	–	30
Knivsta	35	32	75	60
Uppsala – 1	28	62	27	25
Uppsala – 2	56	28	30	43
Älvkarleby	35	17	34	25
Östhammar	10	16	50	40
SUMMA	181	229	310	277
SNITT	26	29	44	35

TOTAL 2016				997
TOTALSNITT 2016				33

BESÖKARE 2015	M. PRIFTIS	K. KIERI	A. BERG-F.	DAVID E.
Enköping	15	15	15	19
Heby	–	3	75	44
Häbo	20	13	12	17
Knivsta	25	8	13	15
Uppsala	30	14	49	18
Tierp	10	10	12	–
Älvkarleby	40	35	15	4
Östhammar	10	10	5	5
SUMMA	150	108	196	122
SNITT	21	14	25	17

TOTAL 2015				576
TOTALSNITT 2015				19

BESÖKARE 2014			LASSE B.	JENNY J.
Enköping			47	230
Heby			25	13
Häbo			39	
Knivsta			103	22
Uppsala			52	70
Tierp			26	
Älvkarleby			70	0
Östhammar			50	
SUMMA			412	335
SNITT			52	67
TOTAL 2014				747
TOTALSNITT 2014				57

Mötesplats Litteratur: program

2014

18 februari

I begynnelsen är ordet. Om författarens och skrivandets villkor.

Ingmar Lemhagen och Katarina Kieri

Uppsala stadsbibliotek

12 mars

E-bokens framtid – om nya vägar för att skapa intresse för litteratur

Hanna Stjärne och Niclas Lindberg

Uppsala stadsbibliotek

30 oktober

Bokcirklar – en ny läsrörelse

Kerstin Rydbeck, Annika Hermele, Kathy Wiberg och Ulrika Danielsson

Upplandsmuseet

26 november

Idrott och läsning – så får vi unga att läsa mer

Maria Telenius, Claes Wallgren, Helena Gille, Anneli Lidström

Uppsala Missionskyrka

2015

10 mars

Den osynliga litteraturskatten

Anna Franklin, Reza Rezvani, Ulla Hjorton

Uppsala Missionskyrka

22 april

Det fria ordet

Gunnar Ardelius och Nick Jones

Drottninggatans bokhandel

13 oktober

Språk och stil

Carin Östman och Christina Wahldén

Uppsala stadsteater

3 december

Litteraturhus

Åsa Wirén Jonsson, Karin Forsgren Anderung, Anita K. Alexandersson, Karin

Hansson

Uppsala Konsert & Kongress

2016

22 mars

Fyriskällan som resurs för länets författare

Karin Runevad, Erik Lindblad och Ola Larsmo

Fyriskällan

26 april

Om Viks slott, Wiks folkhögskola och författarna i länet

Sverker Larsson, AnnaLena Åberg och Marie-Louise Riton

Wiks folkhögskola

29 november

Bokhandel och litteraturfestival

Mats Berglund och Mattias Eklöf

Studentbokhandeln

Litteraturkarusellens författare

HT14

Lasse Berg

Jenny Jägerfeld (inklusive skivrarverkstad)

VT15

Katarina Kieri (skönlitterär skivrarverkstad)

Marcus Priftis (facklitterär skivrarverkstad)

HT15

Annica Berg-Frykholm (och Lars Holm med flera konstnärer, som målade)

David Ericsson (skivrarverkstad)

VT16

Stig Björkman (filmvisning)

Carola Hansson (enstaka skivrarverkstad)

HT16

Maja Hagerman

Ola Larsmo

VT17

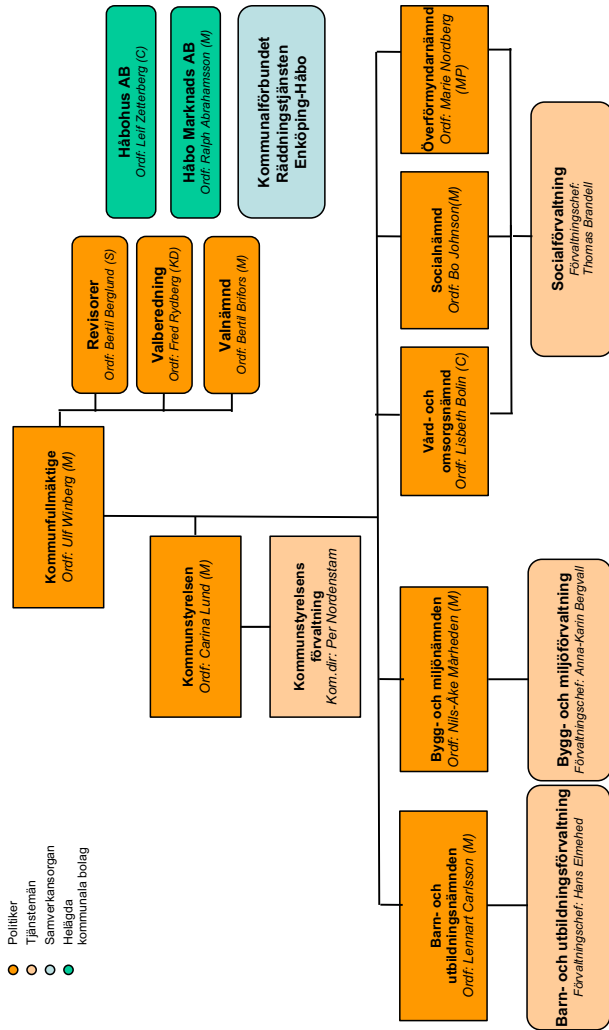
Henrik Berggren

Elin Cullhed (enstaka skivrarverkstad)

Kommunala kulturreсурser

Uppsala län utförde år 2011 en inventering av de kommunala kulturreсурserna i bland annat Håbo och Knivsta kommuner:

VIKTIGA AKTÖRER I HÅBO KOMMUN FÖR DE REGIONALA AKTÖRERNA
Kommunledning Kulturchef, kultursekreterare och ansvarig nämnd Stadsarkitekt, tjänstemän på stadsbyggnadskontor eller motsvarande Musikskolan Bibliotek
Skolor och förskolor Kulturombud på skolor Musiklärare Futurum Bildningscentrum Jan Fridegård Västerängsskolan Gransättersskolan
Föreningar Bibliotekets vänner i Håbo Lilla Haglunds Vänner Bålsta dragspelsklubb Klosterlikören Envisorna Håbo Norden Sångsugna Håbogymnasterna Körer
Studieförbund Hembygdsföreningar och bygdegårdar Skokloster
Professionella kulturskapare Slöjdare och hantverkare
Svenska kyrkan Församlingarna i kommunen Skoklosters slott Åbergs museum Nordens Folkhögskola Biskops-Arnö Träningshus 1

2016-11-30: <https://www.habo.se/kommun-och-politik/kommunens-organisation.html>

”Samhälle och litteratur på regional nivå” är en kritisk granskning och utvärdering av Länsbibliotek Uppsalas utökade satsning på litteratur och dess måluppfyllelse. Tonvikten ligger på de samhälleliga delarna i satsningen. Undersökningen tog sin början hösten 2015 och avslutades ett år senare. Under projektets gång har samtal kring det praktiska arbetet varvats med teoretiska begrepp och reflektioner.

Rapporten vill både ge bidrag till forskningen och samtidigt vara en substantiell projektutvärdering, som är inriktad på att ge ett framtidsinriktat, strategiskt perspektiv. Den ska bidra till att belysa och ge inspiration till litteraturlivet i Uppsala län och dess grundläggande villkor, mot en fond av samhällelig förändring. Undersökningen vill skapa urskillning kring och ta ställning till kultur- och samhällsfrågor som är särskilt brännande i vår tid. Hur kan litteraturen delta i ett samhälles bildningsresa in i framtiden?

Pamela Schultz Nybacka är forskare och lektor vid Institutionen för Samhällsvetenskaper vid Södertörns högskola.

Länsbibliotek Uppsala